atilla birkiye

perdelerden caddelere dökülüvermiş

Perdelerden

"bir festivalin on yılı"

çınar

Perdelerden Caddelere Dökülüvermiş

"Bir Festivalin On Yılı"

Atilla Birkiye

Çınar Yayınları
Perdelerden Caddelere Dökülüvermiş / Atilla Birkiye

ISBN 975 - 348 - 079- 2
1. Basım İstanbul, Kasım 1995

Kapak tasarımı : *Cem Gülnilbek*
Baskı : *Zafer Matbaası*

© Çınar Yayınları, 1995
Tüm yayın hakları saklıdır.

Çınar Yayınları, Rıfat Ilgaz Kültür Merkezi
Küçükparmakkapı sokak No: 23
80060 Beyoğlu/İstanbul
Telefon : 0.212 293 23 98 - 99
Fax : 0.212 293 28 96

Perdelerden Caddelere Dökülüvermiş

"Bir Festivalin On Yılı"

Atilla Birkiye

çınar

Onat Kutlar'a....

İçindekiler

Sunu **9**
1986 / İkinci Hafta İzlenimleri **11**
1987 / Beş Akşam **25**
1988 / Nisan Ayları Öldürücüdür **35**
Sinema Bir Şenliktir **45**
1989 / Yaşam Uzun Sakin Bir Irmak mıdır? **55**
Gelecek Yıl Yine **61**
1990 / Sinemalı Günler-1 **69**
Sinemalı Günler-2 **77**
1991 / Sinema Şenliği On Yaşında **83**
Henry ve June **88**
1992 / 1001 Gece Sinema **95**
1993 / İstiklal Caddesi "Film"siz Kalmaz... **107**
1994 / İstanbul'un Gözleri Yaşlı **117**
1995 / Sevgili Günlük **133**
Televizyonda "Sinema Günleri" **149**
Her Yerde Pasolini **151**
Festivalde İstiklal Caddesi Sinemayla Dolup Taştı **153**
Perdelerden Caddelere Dökülüvermiş **155**
Emek Bir "Lüks"tür **158**
İstanbul'u Seviyoruz, Festivalleri Seviyoruz... **161**
Kimilerinin Yüreği Bedeninin Dışında Atar **164**

Sunu

Bu günlükler, İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı'nın önce adı "Sinema Günleri", sonra "Uluslararası İstanbul Film Festivali" olan sinema şölenini kapsıyor.

Bu günlükleri yazmaya 1986 yılının etkinliğinde başlamıştım; ve hep Varlık dergisinde yayınlandı. O zamanlar dergiyi Kemal Özer yönetiyordu. Her yıl düzenli olarak, ben yazmayı, Kemal Özer de yayınlamayı sürdürdük.

Daha sonra derginin yönetmeni Enver Ercan oldu. Enver de günlükleri yayınlamayı sürdürdü. Çeşitli nedenlerden dolayı 1993 ve 1994 yılının günlükleri yayınlanmadı; 1995'in günlüklerinin de bir kısmı yayınlandı.

Bazen karanlık salonda tutulan notlar, bazen sinema dönüşü yazılanlar; son yıllarda ise doğrudan bilgisayara giriş. Günlükler de yazılış biçimiyle, böylece teknolojinin nimetlerinden nasiplerini aldılar.

Bir olayı anlatmak isterim. 1994 günlüğüm bilgisayarın belleğindeydi. Şimdi anımsamıyorum, ne hikmetse çıkış almamışım.

Çıkış olmadığı gibi hiç yapmadığım başka bir şey daha yapmışım. Diskete kopyalamamışım.
Bilgisayarım bozuldu, benim 1994 günlüğüm de belleğin içinde kaldı. Onarım için götüren "kıymetli zat" elinden düşürünce, makinanın belleğine elveda dediğim gibi, günlüklerime de elveda dedim.
Neyse ki, kendi belleğim birazcık güçlüdür. O yılın kitapçığına, broşürüne —ki gittiğim filmler işaretlidir— bakarak, dört beş ay kadar önceki festival günlerinde yaşananları ve yazdıklarımı anımsayarak; sağda solda bir iki küçük nota kurtarıcı gibi sarılarak yeniden kaleme aldım...

***

Günlükler, her bahar ayında İstiklal Caddesi'nde yaşanan koşuşturmanın, heyecanın, coşkunun izleriyle doludur. Sinema sanatının zenginliğini içermektedir; yansıtabildiği kadarıyla...
İstanbul o bahar günlerinde başka olur. Bu başkalık günlüklerin içine sinmiştir. Zaten bu başkalık olmasaydı, günlükler de olmazdı, hiç kuşkusuz...
Günlükler bir sinemacının elinden çıkmış eleştirel ya da sinema açısından sanatsal saptayımlar değil, İstanbul'u, festivali, İstiklal Caddesi'ni seven; gençliğe inanan; sinemanın sanatsal zenginliğine hep hayran kalan bir yazarın kendi halindeki gözlemleridir. Doğrusuyla, eğrisiyle...
Kısacası, bir İstanbul âşığının gönülden dayanışmasıdır...

***

On yılı dolduran günlüklerin yayınlanması beni oldukça sevindirdi. Her kitabın yayınlanması yazarını sevindirir ama, bu günlüklerin bir etkinliğe, yaşayan canlı kanlı bir etkinliğe tanıklık etmesi bakımından başka bir anlamı var.
Ne var ki bu günlüklerin kitaplaşmış halini ilk önce Onat Kutlar'a imzalamak isterdim....

1986
İKİNCİ HAFTA İZLENİMLERİ
Ya da Yarısı Olmayan Sinema Günlükleri

11 Nisan

Sinema Günleri başlayalı beş gün oldu. Henüz tek bir film bile göremedim. Bir yığın sorunla boğuşuyorum bu aralar. İçimde bir burukluk, bir hüzünle kendimi "çaresizlik" içinde zamanın akışına bırakıyorum. Nedense bu film şölenlerini, sanırım bu yıl dördüncüsü oluyor, bir türlü düzenli bir şekilde izleyemedim. Çalışıyor olmak, o zor bulunur 18.30 ve hafta sonu matinelerinden başkasına gitmeye olanak vermiyor. Böylece, film sayısı ister istemez azalıyor. Neyse ki, yarın sabahtan itibaren bu yıl düzenli bir şekilde görebileceğim. İkinci hafta benim haftam olacak.

Geçen yıl gördüğüm bir filmi anımsıyorum. F. F. Coppola'nın *Yürekten Biri* (One From the Heart) adlı filmini. Oldukça beğenmiş ve sürekli olarak bu filmle ilgili düşüncelerimi yazmak istemiştim. Geçen yılki broşür, program vb. şeyleri uzun bir süre sakladım. Ama olanak bulup yazamadım. Daha geçenlerde, artık yazamam diye de topladıklarımı attım. İşte, şimdi ondan söz etmeliyim.

Anımsıyorum, geçen yıl, bu film için "elektronik bir aşk masalı" falan dendi. Bu haftaki *Yeni Gündem*'de de "Las Vegas nostaljisi"nden söz ediliyor. Bence film Amerikan sinemasının, eleştirel gerçekçi yapımlarının en önemlilerinden biri. Amerikan yaşam biçiminin, özellikle orta katmanlara sunulan biçiminin acımasız bir eleştirisi. Filmin baştan sona gelişen, o neon lambalı, parlak ve bol ışıklı planlarıyla, arkası boş, aldatmaca bir Amerikan yaşamı olduğu sergileniyor. Özellikle de motelin çatısındaki, görkemli gösterilmeye çalışılan ışıklı reklamların ardında, terkedilmiş, eski-püskü, kırık-dökük eşyaların yer alışı oldukça etkileyiciydi. Aynı şekilde, özellikle nesnelerin abartılı gösterimi de, bir bakıma bu eleştirinin görsel bir parçasıydı. Yönetmen, aşk temasını eksen alarak, sınıf atlama, yaşam biçimi farklılığı gibi sorunlara eleştirel olarak giriyor ve bunu imgelerle veriyordu (ki film baştan sona imgeyle doluydu). Ama, bu yoğunluk onu yer yer biçimci bir noktaya da götürüyordu.

Filmin finalinde, genç adamın sevgilisinin tekrar kendisine dönmesi için söylediği "şarkı" da unutulacak gibi değildi. Coppola, "iki gönül bir olunca samanlık seyran olur" demiyordu ama, aşkı aşk yapanın "yürekten sevmek" olduğunu vurguluyordu. Belki de tüm insan ilişkilerinde "yürekten" olmak gerek.

Filmden bölük-pörçük aklımda kalanlar. Başka bir şey daha var, bildiğim kadarıyla, bu film maliyetini bile kurtaramamış. Ne garip...

12 Nisan

Sabahın dokuzunda Emek'in önündeyim. Sonunda sinema günlerime başlıyabiliyorum. Cumartesi sabahı olmasına karşın, sinemanın önü oldukça kalabalık. Çoğunluğu genç; yaşları otuz dolaylarında. Tanıdık yüzler. Birden bir dost çıkıyor kaşıma. Yıllardır görmediğim biri. Ne kadar da değişmiş. Saçları dökülmüş, şişmanlamış.

"Zaman denen hız." Ne kadar oldu görüşmeyeli? Milattan önce miydi son karşılaşmamız? Yoksa hemen sonra mıydı?

Aklıma Onat Kutlar'ın *Yeter ki Kararmasın*'da defalarca okuduğum "Balyoz ve Özgürlük" adlı denemesi geliyor: "...Sokaklarda, arabalarda, gece kulüplerinde ve diskotek kapılarında, lüks semtlerin sinemalarında giysileri, tavırları, gülüşleri sizlere benzemeyen bir sürü genç insanla karşılaşıyorum. Özellikle benim sık sık gittiğim sinemalarda. Ama sizleri göremiyorum. Filmleri ve yeryüzünü doğru dürüst tartıştığımız yok. Ne oldu size? Neredesiniz?"

"Neredesiniz". Soru halen geçerli. Bizim kuşak yok olmadı ama, yine de ne "filmleri" ne de "yeryüzünü" tartışıyor. Sayıları az da olsa, sinema günlerine gelme olanağını bulanlar da var. "Neredesiniz" uzun bir süre daha soracak mıyız?

"Benzerlik mi? Rastlantı mı? Evrensellik mi? diye soruyorum kendi kendime *Resmi Tarih*'i izlerken. Arjantin'in acıları. Baskılar. Tarihi çarpıtanlar ya da Amerikanlaşanlar. Baba şöyle diyor büyük oğlu için: "Bugün Arjantin'de para kazananlar, sahtekârlar, düzenbazlar, hainler, o... çocukları, vb. bir de benim büyük oğlum." Asıl sorun kayıp çocuklar. Halkın elinden her şeyi alındığı gibi; çocuklarını da alıyorlar; bir de "büyük oğul"lar. Hiç böyle şeyler pek olmaz bana ama, statükocu tarih hocası, gerçek tarihi kavramaya çalışan öğrenciye "pekiyi" verince, birdenbire gözlerimde iki damla yaş beliriyor.

Nedir şu halkların bitmez dükenmez dertleri, acıları; hele Latin Amerikalıların. Tarih hocasının bu davranışı rastlantı değil, o da halktan yana olmaya doğru değişiyor. Belki de bu "pekiyi" bir küçük başlangıç. Öyle şeyler duyuyor, öyle şeylere tanık oluyor ki, değişmemek elde mi? Amerikanlaşmamışsanız tabii... Artık tarihi nasıl okuyacağını öğreniyor; her şeyi bırakıp gidiyor. *Diriliş*'teki soylu Nehludov'u anımsıyorum.

Bugünün ikinci filmi *Vera'nın Eğitim.* Önemli sorunları tartışan bir Macar filmi. Sosyalizmin ilk yıllarındaki, dogmatizm, katı disiplin gibi konulara eleştirel bakıyor. Yeni bir sistemin yapılanmasındaki sıkıntılar yer alıyor. Vera'nın aşkı onuruyla bitiyor. İnsan ilişkilerinde "yasak" olan ne? Yeni değer yargılarının oluşmasının güçlükleri. Vera seviyor ve istiyor. Üstelik Vera çalışkan, dürüst ve özverili. Filmin sonu için söylenecek çok şey var. Ama böylesine bir tartışmanın boyutları da çok geniş olur.

Bugün, Vera'nın gülümseyişiyle bitmeli...

13 Nisan

Yine biletim yandı, dün olduğu gibi. Küçük küçük sorunlar da olsa, *Çocuklar Çetesi* ile *Albay Redl*'i göremedim.

Emek'deyim ve *Gel ve Gör*'ü (ya da *Gel de Gör)* izliyorum. Uzun bir süre filmin etkisinden kurtulamıyorum. Hitler faşizminin inanılmaz vahşeti. Ve olağanüstü bir sinema örneği: devinim ve sürekli bir gerilim. Kıpır kıpır, yerinde duramayan bir kamera. Akıp akıp giden planlar. Belorusya'daki köylülerin katli; genç bir partizanın yaşadıkları, içine düştüğü savaşın korkunç boyutundaki değişimi. Elem Klimov, genç partizanın adeta "ruhu"nu yakalamış. Özellikle, gerçekliğin değiştirdiği "ruhu". Ve bir-iki gün içinde, genç partizanın ihtiyarlaması, kitle halinde insanların yakılması, kurşuna dizilmesi, kadınların ırzına geçilmesi, hepsi teker teker gözlerimizin önüne geliyor. Daha önce de Hitler faşizminin vahşetini sergileyen filmler izlemiştik. Ama bu başka. Film boyunca yüreğim küt küt atıyor ve tuhaf bir heyacanın içine giriyorum. Atilla Dorsay film için anti-faşist filmlerin başyapıtı diyor. Salondan çıkarken gerçekliğin sinemalaşması ve insan "ruhu"nun görselleşmesi, diye düşünüyorum. Elem Klimov, hiç kuşkusuz büyük bir yönetmen. Onun geçen yıl karısı için yaptığı kısa metrajlı *Larissa*'sını görmüştük. Duyarlı ve etkileyici bir filmdi.

14 Nisan

Bir süredir devam eden sıcak ve güneşli hava yerini yağmura bıraktı. Sabahtan beri yağmur yağıyor. Tam İngiliz filmine uygun bir hava. *Kaplumbağa Güncesi*'ndeyim. Ben Kingsley'in olağanüstü oyununu hayranlıkla izliyorum. Glenda Jackson da başarılı bir oyun çıkarıyor. Şehirde yaşayan insanların tekdüze yaşamları. Ve bunun getirdiği sıkıntılar. Adeta "akvaryum" içinde gibi. Ama asıl akvaryumda olanlar kaplumbağalar. Kaplumbağaların "özgürlüğü" onların da özgürlüğü olabilecek mi? Belki. Bence çok önemli bir film değil. Ama Kingsley'in oyunu görülmeye değer. Bir de sıcak insan ilişkileri.

Gel ve Gör'ün etkisinden henüz kurtulmuş değilim. Nitekim benim gibi başkaları da var. İkinci Dünya Savaşı'nın hemen sonrasını anımsayabilen, İngiliz hanım dostum şöyle diyor: "Filme gittiğimde salon oldukça doluydu. Bu filmi kalabalıkların izlemesi çok iyi. Savaşta Sovyet halkı işte böyle olayları yaşadı. İnsanlar görsün, görsün de Sovyet halkının bir daha savaş istemediğini anlasın." Oldukça önemli ve yerinde buluyorum bu sözleri.

Cennetten de Garip'in yönetmeni otuz üç yaşındaki Jim Jarmusch. Gerçek anlamda amatör bir ruhla çekilmiş. Yabancılaştırma öğesini üstüne basa basa kullanmış yönetmen. Ama yerinden kımıldamayan bir kamerayla. Sanki devinimsizliği yakalamak istemiş. Devinim olmayınca sinema, anlatım açısından biraz yavan geliyor bana. Yine de ABD'deki marjinal katmanların tekdüze yaşamlarını, bu devinimsizliğin içine yerleştirebilmiş. Hayatta ileri ya da geri, her zaman devinim var; durağanlık, hiçbir zaman bir yaşam tarzı olarak tipiklik değil. Yalnızca göreli bir durum. Ve işte "final" böyle olur dercesine bir "bitiş".

15 Nisan

Sinema günlerimin dördüncüsü. Saat 12 dolaylarında, evde çalışırken bir uyarı üzerine televizyonu açıyorum. ABD uçakları Libya'yı bombalamış. Yıkılmış evler, hasar görmüş araçlar; en önemlisi sargılı yaralılar ve şaşkınlık içindeki insanlar. Gece uykunuzda birdenbire üstünüze bombalar yağıyor. Duvarlar yıkılıyor, camlar kırılıyor, yanınızdaki ölüyor belki... Neye uğradığınızı şaşırıyorsunuz. Büyük bir panik ve dehşet içindesiniz. Ve acı. Bir yandan televizyonu izliyorum, bir yandan da *Gel ve Gör*'ü anımsıyorum.

Saat 15.00'de *Yesterday*'deyim. Etraftan duyduklarımın bir kısmı Libya ile ilgili, bir kısmı da önceki filmlerle. Yalnızca bir gençlik aşkı mı? Kuşaklararası çatışma mı? Gençliklerini yitirmişlerin traji-komikliği mi? Kültür farklılıkları mı? Emperyalist kültürün egemenliği ve cazibesi mi? Hemen hemen hepsi. Akıcı bir sinema dili ve kendine eleştirel bakma. Hoşgörü nerede başlamalı? Eleştirellik nereye kadar? Gündeme gelen sorular. Filmi seviyorum.

Tanıdık yüzler, selamlaşmalar hiç bitmiyor. Beyoğlu ve Şişli'deki koşuşturmalar bitmiyor. İşte tanıdık biri daha, hangi filmleri gördün? Beğendin mi? Bu dostluğun cazibesi de başka. Bazen bir iki laf ediyorsunuz. Bazen bir baş hareketi, bazen yavaşça kalkan eliniz. Bu yüzlerin büyük bir kısmına "Nereden geldiniz? Ne zamandan beri bizlerlesiniz?" demek geliyor. Tek tük de *neredeydiniz?*

Ve Yaşam ve Gözyaşları ve Aşk'ı göremiyorum. Yine bir şanssızlık sözkonusu ve eve gitmem gerekiyor. Bugün yalnızca bir film gördüm. Yetmez ama...

16 Nisan

İlk defa Gazi'ye gidiyorum. *Çöl İşaretçileri*'ni ilginç bulacağımı sanıyordum; buldum da. Ama filmden önce, çok daha "ilginç" bir olay

oluyor. Bir okul arkadaşımla karşılaşıyoruz. Kendisi bir "bayan". Yerlerimiz ayrı, ama birlikte oturalım diyoruz. Çok önemli değil ama, hani sinema günlerinin o dostluk havası var ya, işte ondan. Ama, "numaratör" (ki kendisi böyle adlandırdı) yerlerimiz ayrı olduğu için oturamayacağımızı söylüyor. Yine de oturuyoruz. Biraz sonra yerin sahibi bir hanım geliyor, arkadaş ondan kendi yerinde oturmasını rica ediyor. Hanım da gayet kibarca kabul ediyor. (Bir kez de ben yapmıştım.) Fakat numaratör yakamızı bırakmıyor. Bir şeyler söylüyor, itiraz ediyor. Herkes yerinde otursun diyor. Durumun düzeldiğini anlatıyoruz uygun bir dille, ama ne fayda. Asıl sorunu anlıyoruz yavaşça ve hayretlere düşüyoruz. Böylesine bir yer değiştirmede birbirlerini tanımayan bir bay ile bir bayan yan yana düşerlermiş. (Sinema günlerinin böylesi.) Şaşkınlıkla, yerimizi bir bayanla değiştirdiğimizi anlatmaya çılışıyorsak da, bu numaratör, bizi yerimizden kaldırmakla tehdit ediyor...

Sonunda Gazi sinemasında bir bayan ile bir bayın yanyana oturamayacağını öğrendik. Tabii ki birbirini tanımayan. Çünkü sinema yöneticileri (müdüriyet) birbirini tanıyan bay ile bayanın yanyana oturmasına izin verecek kadar çağdaş ve hoşgörülü. Eh, o kadar da olsun.

Başka sinema bulamadılar mı diye düşünüyorum. Havalandırması da gümbür gümbür çalışır. Üstelik kapıda bilet kesen, neredeyse üstünüzü falan arayacak. Allahtan benimkiler davetiye de biraz daha çabuk geçebiliyorum.

Çöl İşaretçileri, mistik ve soyut öğelerle dolu. Ama bunlar, anlatılmak istenenlerin simgeleri. Bu karmaşıklığın içinde yalın bir üslubu yakalamış yönetmen. Yitik bir uygarlık sözkonusu. Yani kaybolan Endülüs. Bir bakıma yazgılarına terkedilmiş çöl insanları. Ve onların yaşamlarından yalın kesitler. İnançları ve kültürleri. Alt alta, yönetimi hedef alan bir eleştirellik.

18.30'da *Arı Kovanının Ruhu*'ndayım. İki küçük kızın, beni hayretlere düşüren oyunları. "Dr. Frankeştayn"ın canavarı, Franko olmasın? 1940'ların İspanya'sı. İç savaş sonrasının sıkıntıları. Jandarma tarafından öldürülen bir cumhuriyetçi. Küçük Ana'nın dostu. Ana, dostunun ortadan kaybolmasının nedenini bilmiyor. Belli ki sarsılmış. Sırlarla dolu ruhun peşinde küçük kız. Evden kaçar, gecenin karanlığında ruhu bulur. Bu bir filmde gördüğü Dr. Frankeştayn'ın canavarıdır. Ana'nın boğazına sarılır, filmde olduğu gibi. Franko da İspanyol halkının boğazına sarılmadı mı? Filmin sonunda alkışlamak istiyorum; ama kimse alkışlamıyor.

17 Nisan

Bugün üç film göreceğim. Sinema Günleri'ni gerçek anlamıyla izlemek için, işin gücün olmayacak. Zaten çoğunluk da öğrenci. Yine filmlerin sayısı çok fazla. Çok film göstermek iyi de insan hepsini göremiyor. Ve filmlerin gösterimi çok az oluyor. Böylece bazı çok iyi filmler, ister istemez kaçıyor. Bence film sayısı azaltılıp, matine sayısı çoğaltılmalı. Ya da 21.30'daki özgün kopyadan vazgeçilmeli. Şu 18.30'nun "tahakkümünden" kurtarmalı izleyiciyi.

Sabah saat 9.30'da bir telefon. Bir arkadaş, "Kesinlikle *Ve Yaşam ve Gözyaşları ve Aşk*'ı görmelisin", diyor. "Çok iyi; yarın Moda'da oynuyor, ne yap yap git". Bir dostun bu ilgisi küçük bir sevinç uyandırıyor. Bu, sinema günlerinin çok çok ötesinde bir dostluk. Bu telefonu hep anımsayacağım.

İlk film *Haydi Koş*. Bir Carlos Saura filmi. Belki çok önemli filmlerinden biri değil ama, onun otantik sinema dili, yine beni etkiliyor. Ve özgün İspanyol müziği. İspanya'nın itilmiş, toplum yapısının dışındaki gençleri. Daha iyi yaşamak için yapılan soygunlar ve onun getirdiği psikolojik durumlar. Bu gerçeklik içinde yer alan dostluk ve aşkı iletiyor Saura.

Ayin Bitti, genç yönetmen Nanni Moretti'nin. Bu festivaldeki genç yönetmenlerin sayısı fazlaca. *Ayin Bitti*'de yalın bir anlatım, günlük yaşamın tekdüzeliğine sıkışmış insanların bunalımları ve psikolojik durumları. Italya'nın küçükburjuvalarından bir kesit. Mücadele gücünü yitiren genç bir rahip. Onun çaresizliği. Ahlaki değer yargılarının sorgulanması. Süssüz, yalın bir sinema. Yer yer yaşamın komikliği.

Başarı, gerçekten başarılı. Yaratıcı ve Çehov tutkunu bir yönetmenin "Martı" serüveni. Yeni ve özgün bir yorum getirmek istiyor. Karşı çıkışlar. Herkesin güvenini kazandığı bir mücadele veriyor. Yine yalın bir sinema, usta işi bir oyunculuk ve önemli bir aydın tavrı. Beğenerek Dünya'yı terk ediyoruz. Ama bu küçük mutluluğumuz kısa sürüyor. Taksim'de ana duraklarda 23.15'ten sonra, yarım saat kadar otobüs bekliyoruz. Bir görevli gelip son otobüsün daha önce gittiğini söylüyor. Herhalde, herkes evinde oturup televizyonu seyretmeli diye böyle yapıyorlar. Dolmuşa doğru yürüyoruz.

18 Nisan

Bugün de üç film göreceğim. Yine genç bir yönetmen: Emir Kusturica. Film de *Doly-Bell'i Anımsıyor musun?* Aynı yönetmenin, *Babam İş Gezisi*'nde adlı filmini görememiştim. İzleyenler övgülerle anlatıyorlar. Daha sonra İstanbul'da oynayacakmış. O zaman görmeliyim.

Doly-Bell güzel bir kız; genç Dino'nun ilk aşkı. Yugoslavya'daki yeni toplumun sorunları, sıcak insan ilişkileri. Yine emperyalist kültürün zorlamaları. Başarılı bir film. Filmin arasında birkaç eski arkadaşla birlikteyim. Altı yedi yıl önce, birlikte 8 mm.lik belgeseller yaptığımız bir arkadaşla önceki filmlerden konuşuyoruz. Türkiye'de belgesel pek iş yapmıyor değil mi? Çok sevdiğim, oyuncu bir arkadaşım bu filme ikinci kez geldiğini söylüyor. Birdenbire *Başarı*'yı, ordan

Martı'yı, derken Çehov'un insana bakışını tartışıyoruz. Kent'in adamın beynine balyoz gibi vuran "gong"ü çalıyor. Doly-Bell'e dönüyorum. Keyifle salondan çıkıyorum. Filme ikinci kez gelmekle, haklı olduğunu söylemek için, arkadaşımı kapıda bekliyorum; biraz da Çehov tartışmak için. Bulamıyorum.

Bundan önce, bir ya da iki kez yaptığım bir şeyi yapıyorum. *Aşk Irmakları*'nın arasında çıkıyorum. Üstelik John Cassavetes beğendiğim bir oyuncu. Hem de bu filmi özellikle görmek istemiştim. Daha sonra Atillâ Dorsay'ın yazısını okuyorum. Çok önemli buluyor filmi. Bana pek bir şey vermiyor. Bunca yoğun Avrupa filmleri arasında, ABD biçimciliği doğrusu beni sıkıyor.

David Lean ve *Hindistan'a Yolculuk*. *İrlandalı Kız*'da olduğu gibi, Lean, yeni özgürlük, bağımsızlık sorunlarına yönelmiş. Filmi izlerken, *İrlandalı Kız* ile birçok benzerlikler buluyorum. Adela ile Dr. Aziz çifti, İngiliz Binbaşı ile Rosy'yi; Mrs. Moore ile Fielding de, Rosy'nin kocası ile Rahip'i anımsatıyor. İki farklı ulus ve İngiltere'nin sömüren konumu. Kültürel çatışmalar. Ama buradaki kültürel fark, çok çok daha derin. Görkemli sahneler, toplumsal devinimi yansıtan sahneler. Çatışmanın sergilenmesi. 163 dakika olmasına karşın, akıp giden, sıkılmadan izlenen bir film.

19 Nisan

Davetiyelerim azaldı. Bugün tek bir film var: *Sıcak ve Toz*. Julie Christie daha çok çekiyor beni. Filmi beğenmiyorum. Burada da 1920'lerin Hindistan'ı var. Ama daha çok, devinimden koparılmış kişiler arasında ilişkiler ve bir "yasak" aşk. David Lean'in anlatımını ve yaklaşımını gördükten sonra, *Sıcak ve Toz* benim için yalınkat kalıyor.

Yarın sinema günleri bitiyor. Bu akşam Altın Lale açıklanacaktı. Artık yarın sabalı gazetelerden öğreneceğim sonucu. Ben olsam ödü-

lü *Başarı*'ya verirdim. Evet biraz "teatral" özellikleri var. Yarışmaya katılan filmlerin birçoğunu görmedim, ama yine de böyle düşünüyorum. Bu düşüncemi de gece yarısı su içmeye kalkan eşime söylüyorum. Tuhaf tuhaf bakıyor bana. Haklı da. Gecenin bu saatinde, birdenbire *Başarı*'nın ödül alacağı nerden çıktı. Ama özellikle söylüyorum. Başarı ödül alırsa, tanığım olsun...

20 Nisan

Yataktan kalkar kalkmaz, *Cumhuriyet*'e bakıyorum: Ödül *Yesterday*'in. Bizim "tahmin" yattı. Yine de sevdiğim bir filmdi. Ama geçen yıl "tahmin" etmiştim. Neyse, eşim de tanıklıktan kurtuldu böylece.

İşte Nisan böyle yağmurlu olur diyorum *Masallar Masalı*'na girerken. Yerim çok güzel, zaten Emek'te film izlemek büyük bir zevk. Başka sinemalara benzemiyor. Hele hele *Gazi*'ye. Önümüzdeki yıl orayı almamalılar. Bunu Onat Kutlar'a söylemeliyim. Söyleyemezsem bile, herhalde bu yazıyı okur.

Baştan sona bir "şiir". İçimden, işte 'mesaj' sana, diyorum. Akıp giden bir ırmak gibi. Yaşanan acılar mı? Mutluluk mu, yüzlerde zaman zaman okunan? Ya da hayatın ta kendisi. Yavuzer Çetinkaya'nın Miliyet Sanat'taki yazısını anımsıyorum. Film kadar duyarlı ve gerçek.

Masallar Masalı'nın büyüsünü, filmin sonuna kadar geç kalanların gürültüsü; yandaki kadının patlamış mısır yemesi ve yanındakiyle sağdan soldan konuşup, belli ki filmden sıkılmış, ikide bir "bitmesine on dakika var", 'beş dakika var', demesi bile bozamıyor. Bir filme böyle bir saygısızlık yapılır mı? Film bitiyor. Kadın biraz önce mısırını bitirmişti. "Bir paket daha ister misiniz?" diye sormak geliyor içimden. Şeytana uyma diyorum ve salondan çıkıyorum. Doğrusu *Cennetten de Garip*'i ikinci bir kez izleyemem. Fuayede,

Emek'in o güleç yüzlü ve anlayışlı müdürü "çizgi film bitti mi?" diye soruyor. "Evet, bitti" diyorum; keşke bitmeseydi...

Tangolar'ın sansüre takılmasıyla, *Masallar Masalı*'nı izleme olanağını buldum. Ne komik, uluslararası bir festivalde bir film sansüre takılıyor. İki gün önce, Dünya'da olayı konuştuğumuz İngiliz hanım dostumun şaşkınlığı geliyor aklıma. Gülüyorum. Biz kanıksadık. Ne tuhaf...

Yağmur kesilmiyor. Yine Gazi'ye gideceğiz. Ama son kez. İstanbul'un yağmurundan, İspanya'nın yağmuruna dalıyoruz: *Ormanın Yüreği* ve Aragon. İşte kapanış filmi dediğin böyle olur. Niye salonda bu kadar az kişi var? Film daha önceki günlerde oynamış mıydı? İspanya'nın yağmurlu ormanlarındayım. Yeşil ve sis, Franko'ya karşı direnenlerin güvencesi. Ama yapacak çok şey kalmamış artık. Cellat bir kez baltayı eline geçirdi mi, kolay kolay bırakmıyor. Özgürlük için direnenler, yüce dostluklar, bitmeyen bir aşk ve kalbi gerillalardan yana olan ormanda yaşayan insanlar. Ormanın derinlikleri güçlüklerle dolu. Ama, o bir anaç tavuk gibi. Ona sığınanları, koruyor, yüreğine, ta yüreğine bastırıyor. Orman ana, onlar için Franko'nun cellatlarıyla savaşıyor. Evlatlarını vermemek için direniyor. *Ormanın Yüreği,* faşizm altında yaşamış ve yaşayan halkların acılı, ama direngen türküsü. Aragon evrenselleşiyor.

Bir sinema günleri daha bitti. Gördüklerim ve göremediklerimle, görmek istediklerim, bileti elimde kalanlarla bitti. Dünyanın en önemli yönetmenlerinin ekipleriyle yaptığı şölenle bitti. Hepsine teşekkür. Bu festivali hazırlayanlara da teşekkür. Önümüzdeki yıla, daha iyi bir festival hazırlamaları dileğiyle...

Bir sinema günleri daha bitti. Seneye bir daha gelecek miyiz? Bu salonlara? O tanıdık ve tanıdık benzeri yüzleri bir daha görebilecek miyiz. Yine, Çehov'dan, kameranın durağanlığından, erkek oyuncunun üstün performansından; ya da kaçırdığımız filmlerden söz edecek miyiz? Umarım ederiz. Ama sizler "Neredesiniz?" Siz olma-

dan pek yavan geçiyor. Hani, yüreğimizin sizinle olmasından öteye de pek bir şey yapamıyoruz. Seneye ya da başka seneye gelebilecek misiniz? Önemli değil, biz oturmasak da olur. Birkaç film kaçırsak da.

Sizinle aynı sevinci, aynı coşkuyu paylaşmak dileğiyle, "yeter ki kararmasın..."

1987
Beş Akşam

Yolculuk - 3 Nisan

İskenderun'dan* hareket edeli yarım saat kadar oldu. Otobüs, şiddetli yağan yağmurda ilerliyor. Karanlık, şimşekle birdenbire aydınlanıyor. Motorun gürültüsü, dışarıdaki acımasız sesi bastırıyor. Şimşeği görüyor, ama gürültüsünü duyamıyorum. Ortalık yine aydınlandı. Bu aydınlık garip bir duygu veriyor. Dışarda olsa insan kuşkusuz ürperir. Yine çaktı. Belki yakınlara bir yere düşmüştür.

Pencerenin ardından, karanlık bir odada patlayan flaşın aydınlığına benziyen, ara sıra çakan şimşeğin ışığını izliyorum. Bir şeyler anımsatıyor. Geçen yıl gördüğüm bir filmi: *Arı Kovanının Ruhu*'nu. Küçük kız geliyor gözümün önüne, tedirgin bakışlarını ve Cumhuriyetçi yaralıya yardım edişini izliyorum yeniden. Gecenin karanlığında dışarıda dolaşmasını ve Frenkeştayn'ın Canavarı'nı.... Sinema

---

** O sırada İskenderun'da askerliğimi yapıyordum. Binbaşı insanı şok edercesine, Sinema Günleri'nin bir kısmının izleyebilmem için bana 5 gün izin vermişti. Doğrusu şu denizciler bir başka oluyor.*

Günleri'nde izlemiştim ve beğenmiştim. Yine unutmadığım: "iki küçük kızın beni hayretlere düşüren oyunları".

Otobüs, yollardan hızla geçiyor; kıvrılıyor, tırmanıyor ve yokuş aşağıya koşuyor. Yolun bir an önce bitmesini ve zamanın egemenliğinden kurtularak, İstanbul'a varış saatinin gelmesini bekliyorum.

Bir Bahar Sabahı - 4 Nisan

Bir cumartesi günü İstanbul'dayım. İstanbul baharı yaşıyor. İçimdeki heyecan gittikçe artıyor. Yol boyunca, elimdeki broşürü inceleyip, izleyeceğim filimleri işaretledim. Otobüste, dinlenme yerlerinde, etraftakilerin dikkat çeken garipseyici bakışlarına aldırmadan, sahip olduğum zamanı en iyi nasıl değerlendiririm düşüncesiyle, bıkmadan ve usanmadan, küçük broşürü evirdim çevirdim.

Evde, serbest giriş kartımı, açılış ve kapanış filmlerinin davetiyelerini ve tanıtım kitapçığını buluyorum. Bu kitapçık oldukça iyi hazırlanmış. Kapanış filmine gidemiyeceğim yazık ki. Aynı şekilde, TÜYAP'tan gelen bir davetiye daha var, ona da gidemiyeceğim.

Pazar - 5 Nisan

Dinleniyorum. Beş gün boyunca sürecek olan koşuşturmaya hazırlanıyorum. Yine bir Sinema Günleri geldi çattı. Bu yıl da Gazi'nin salonu var. Umarım, o gürültüsü ve sevimsiz çalışanları kalmamıştır. Ayrıca salon olarak Sinema-TV Enstitüsü de var. Ek gösteri konmuş. Uzun zamandır orada da film izlememiştim.

Tam yüz on film varmış bu yıl. Yedi salonda gösterime giriyor. İstanbullular için büyük olanak. Filmler birkaçı dışında (Ek gösterim) yalnızca bir gün gösterilecek. On dört gün sürecek olan bu şenlikte, günde dört seans olduğuna göre, elli altı filmi izleme olanağı

var. O da, her gün dört film izlemek koşulluğuyla. Doğrusu Istanbul'da olsaydım seve seve izlerdim bu elli altı filmi. Tabii geçen yılki gibi, bu filmlerin bu yıl yarısını eleme durumu olduğundan, "gülümsemeyle" kızarak karşılıyorum, bu olanağı. Birçok güzel filmi, yine (ben zaten izleyemeyecektim) izleyemeyecek seyirciler.

Kuşkusuz bunun haklı nedenleri var. Yüz ön film gibi erişilmesi güç bir sayı ve bunu kotarmak da kuşkusuz büyük bir başarı. Bu başarıyı her yıl olduğu gibi yine alkışlıyor, ama bazı filmleri izleyememenin tatlı hüznünü yaşıyarak. Dünyanın birçok film festivalinde böyle oluyor, hiç kuşkusuz. Ama ben, bencil bir davranış içinde, hepsini, evet hepsini görmek istiyorum. Bu yıl ne yazık ki Istanbul'da beş gün bulunacağımdan, bu süreyi en iyi şekilde değerlendirmeliyim. Biliyorum, bunu yaparken de, yani bu koşuşturmada yüreğimde yine bir burukluk olacak. Çünkü, geçen seneki soru hâlâ geçerli. Hani sormuştuk, bu şenliği izleme olanağından yoksun kimileri (birçokları) için: "neredesiniz?". Kendi iradelerinin dışındaki gelememeleri, ne yazık ki hâlâ sürüyor. Işte bu burukluğu taşıyorum yine.

1. Gün

Szabo ile başlıyorum bu yıl: *Aşk Filmi.* Kata ile Jansci'nin, çocukluklarından beri gelen, ilk önce çocuksu, sonra tutkuya dönüşen aşkı. Ancak Kata 1956 olaylarında ülkesini terk eder ve Fransa'ya yerleşir. Ve uzun bir ayrılık yaşarlar. Sonunda Jancsi, Kata'yı görmeye gider ve görür. Film, bu gidişin içinde yer alan geçmişle buluşmanın öyküsüdür. Ama, yıllar geçmiştir ve her ikisinin de bırakamayacakları "şey"ler vardır. Yönetmen, ayrılığı durmadan duyumsatır. Ayrılığın peşi sıra, her iki insan, kendi yaşantılarını yeniden düzenlerler. Yaşamın çarkı böylece sürüp gider. Her ikisi de birbirini unutmadan. Ince bir eleştirellikle de karşılaşırız. Ama bu yeni kurulmakta olan ve karmaşık sorunları içeren toplumsal bir dönemdir.

Başlangıç oldukça iyi oldu doğrusu; Szabo'nun şiirselliğinden çıkıyor ve çok merak etmediğim ama, çok merak edilen bir yönetmenin filmini izlemeye gidiyorum. Gazi'nin gürültüsü eskisi gibi değil. Özellikle de Yavuz Beyin bana ve Varlık'a gösterdiği ilgi de doğrusu beni sevindiriyor ve bu sinema için düşündüklerimi değiştiriyor. Merak edilen film *Kırda Bir Pazar.* Son yıllarda Türkiye'de adından çok söz edillen bir yönetmenin filmi, Bertrand Tavernier. Sabine Azema'nın güzelliği ve iyi oyununa karşın, film bana oldukça ağır geliyor. Bir hüznün filmi olarak buluyorum. Yaşlılığın hüznü. Ama, insan yaşantısında önemli olan bu son uğrakta, Bay Admiral'i biraz hüzünle, biraz da kaygıyla izliyorum.

Vali Bey konuşuyor (daha önce de Nejat Eczacıbaşı konuşmuştu), fotoğraflar çekiliyor, televizyon kamerası, gerek kürsüyü, gerekseseyircileri bir ışık demetine boğuyor. Sabırsızlanıyorum. Bu protokolün bitmesini ve bir an önce Saura'nın sinemasıyla başbaşa kalmayı bütün kalbimle istiyorum. *Büyülü Aşk,* bizi büyülüyor. Bu filmi nasıl anlatmalı, neler yazmalı ki... Şiir diyelim kısaca, bir devinim akıp giden bir ritmin, müziğin peşisıra. Saura'nın sinemasını hep sevdim. Adam, yine sinemaya ters bir mekân seçiyor. Hil Yayınevi sahibi Hüseyin'e bunu şöyle betimliyorum: Solak bir silahşörün, sağ elle düello yapması gibi. Mekânı kısıtlıyor, yani o mekân içinde ustalıklar, cambazlıklar yapıyor. İşte bir aşk dörtgeni, dansla, insan bedeninin en ince ayrıntılarıyla anlatıyor. Dans, bedenin kıvrımlarıyla, girinti çıkıntılarıyla bir anlamın peşinde koşuyor. Ve bize İspanya'nın yoksul, marjinal katmanlarını anlatan bir dekor. Gelenek ve folklorun en güzel ifadesi, güncellik içinde. Bu film için ayrı bir yazı yazmalıyım.

Filmin büyüsüyle salondan ayrılıyoruz; Saura'nın ekibiyle birlikte sunduğu şölenin zihnimizde bıraktığı imajla yürüyerek.

2. Gün

Peşpeşe Alain Tanner filmi izliyorum. *Dünyanın Ortası* ve *2000 Yılında 25 Yaşına Basacak Olan Jonas*'ı. Tanner sinemasını çok ağır buluyorum. Ama, doğrusu yönetmenin "bir" içerik peşinde koşması da beni düşündürmüyor değil. Cinsellik konusundaki saplantısını, Avrupa'daki yaşamın, son yıllardaki bir ifadesi olarak algılıyorum. Yoksa bu kadar çok üzerinde niye dursun ki? Bir de her iki filmdeki "politika" sorunu oldukça ilgimi çekiyor. Özellikle *Dünyanın Ortası*'nda insanların farklı politikaları, anlaşmalı depolitizasyonla inceden alay etmesi, gibi. İkinci filmde ise, bana biraz politik acılarla alay ediyormuş gibi geliyor.

İşte günün üçüncü film. Bir Sovyet filmi. Gürcü bir yönetmen Goderdzi Cocheli. Bir ironi baştan sona, üstelik tersinmeci bir anlatımla. Savaşın ve savaş içindeki "sözde kahramanların" komikliğini görmemek elde mi? Doğrusu böyle bir filmle karşılaşacağımı hiç beklemiyordum. Genç bir yönetmen, ama oldukça güçlü bir üslubu var. Oyuncular da oldukça başarılı birer kompozisyon çiziyorlar. Sık sık göndermeler var, bu göndermeler filmin temposunu biraz düşürüyorsa da, bize ilettiğini gölgelemiyor. Tatlı bir gülümsemeyle, keyifli bir film izlemenin verdiği sevinçle çıkıyoruz sinemadan.

İki günde izlediğim altı film oldu. Bu iki günün sonunda yaşasın Avrupa sineması diyorum bir kez daha. Belki de bundan dolayı çok seviyorum sinema günlerini. Yok, Güney Amerika, Afrika, Japonya vb. sinemasını kötülemek değil amacım. Ama, daha önceleri defalarca tekrarladığım gibi, Amerikan sinemasından uzak bir şenlik. Ne güzel.

3. Gün

Otuz beş-kırk yaşlarında, uzunca boylu ve yapılı bir adam. Yalnız başına, Şişli'ye doğru yürüyor. Biraz önce Gazi'deydi. Bu yıl birkaç

kez karşılaştım. Hep yalnızdı. Soran ve arayan bakışlarla etrafı izliyordu. Biriyle tanışmak, konuşmak gibisinden. Sinema Günleri'nin tipik izleyicilerinden. Geçen yıl da böyle bir-iki kişiyi saptamıştım. İkisi bu yıl da buralarda. Biri kırk yaşlarında, —yabancı uyruklu olduğunu sandığım— uzunca boylu bir kadın. Diğeri, uzaktan Cemal Süreya'ya benziyor, geçen yıl ondan dikkatimi çekmişti; orta boylu, kırk beş yaşlarında saçları biraz dökülmüş ve çenesinin üzerinde, bir ressamı çağrıştıran keçi sakalı var. Bu yıl da burdalar, yalnız ve bir sinema izleyicisi olarak.

Therese'i görmek için isteksizce Kent'e gidiyorum. Çünkü, başka filme yetişme zamanın yok ve 18.30'da da *Güven*'i göreceğim. Karmelit tarikatının rahibelerinin yaşamı, katı kuralları beni pek fazlaca ilgilendirmiyor. Ayrıca sürekli karanlık ve beyaz bir perdenin önünde geçen mekânlardan sıkılıyorum. Her ne kadar, yönetmen, film gerçekliğinde, ele aldığı sorunu eleştirel bir şekilde verse de.

Bir Tema Üzerine Çeşitlemeler'de, kısa film olanaklarıyla, savaş karşıtlığını başarıyla işliyor Szabo. Hemen ardından *Güven*'i izliyoruz. Faşist işgal altında yaşamak durumunda kalan, birbirlerini daha önceden tanımayan, bir kadın ile bir erkeğin ilginç öyküsü. Böylesine bir koşulda güven duyulup-duyulmayacağı sorunsalını ele alıyor yönetmen. Bir odada birlikte yaşamak zorunda kalan bu iki insanın aralarında duygusal bir ilişki başlar. Bu oldukça doğal. Duygusal ve tutkulu bir ilişkiye giriyorlar. *Güven* oldukça ilginç bir film. Oya gibi işlemiş Szabo: yalın ve sürükleyici.

4. Gün

İnşallah Kız Olur, iyi oyunculuğun sergilendiği, savsız ama, günlük yaşantının gerçeğini, komik ve trajik öğeleriyle birlikte yansıtmaya çalışan bir İtalyan filmi. Biraz da feminizim kokuyordu.

Excalibur'dayız. John Boorman, her şeyden önce, filmde, görkemli tablolar oluşturmaya uğraşmış: neredeyse filmi bunun üzerine kurmuş diyebiliriz. Tarihsel bir olayı ele almış, ancak onu irdelemekten çok, fantastik ve şiddet ağırlıklı bir "masal" anlatmaya yönelmiş. Böylece ister istemez çektiği planların görselliği önem kazanmış. Derine inmemiş, arkasını pek düşünmemiş gibi. Ayrıca, yer yer mizaha varan humor'u da buna başka bir kanıt bence. Boorman'ın güldürücü masalından, çıkarken, bu filmin ve dört günün yorgunluğunu duyumsuyoruz.

5. Gün

Bugün beşinci ve sonuncu günüm. Üç film göreceğim: bu yılki son üç filmim. Biraz acı gelmekle birlikte, "hiç görememekten, daha iyidir" pragmatik düşüncesiyle Gazi'ye atıyorum kendimi. Bu yıl ne yazık ki, bir tek Rosi filmi izleyebileceğim: *Karşı Adamlar*. Oysaki Rosi dört filmiyle çıkıp gelmişti. *Karşı Adamlar,* savaşın anlamsızlığını, ölümle kucak kucağa olan insanların, yaşamak için tutkularını, komutanlarca adına "kahramanlık" denen illet uğruna biraz da amaçsız bir "vatan savunması" uğruna teker teker ve topluca ölüme gönderilen; savaşmadıklarında, isyan damgasıyla kurşuna dizilmekle karşı karşıya kalan, köyünden kopup gelen gençlerin, askerlerin öyküsü. Usta yönetmen, usta savaş sahneleriyle, "iki ateş" arasında kalanların dramını, gerçekçi bir biçimde iletiyor.

Bugün başlangıç oldukça iyi oldu. Rosi'ydi. Ve savlı bir filmdi. Üstelik savını başarıyla görselleştirebilmişti. Şimdi de Wajda sinemasını izleyeceğiz. *Her Şey Satılık,* yönetmenin 1968'de çektiği bir film. Sanatçının, sanata karşı olan sorumluluğunu ele almış. Biraz iki cins arasındaki tutkuyu, birazda sanat çevresindeki "kullanma" eylemine eleştirel bakmış.

Son film: *Benim Küçük, Tatlı Köyüm,* oldukça güzel bir güldürü. Yer yer bir ironi, yer yer bir kara mizah. Batı, özellikle Amerikan sinema temasını izleyen güzel bir eleştiri diyebiliriz. Tersinmeci bir yöntemle, öğretmenine âşık olan ve sonra karşılıksızlıktan intihar girişiminde bulunan yeniyetme erkek çocuk; kocasını başka biriyle aldatan tutkulu âşık kadın; kıskanç koca ve bu kıskançlığını yumruklarıyla ifade eden aldatılmış adam; geri zekâlı bir genç ve onun etrafında dönen olaylar; başında bahar yelleri esen genç adam tiplemesi içindeki doktor ve onun komik maceraları; bürokrasinin ve çıkarcı yöneticilerin "uyanıklığı" akıcı ve yalın bir sinema diliyle işleniyor. Salondakileri kahkahalara boğan, yer yer acı bir gülümsemeyle düşündüren bir yönetmen Jiri Menzel.

Böylece (benim için) bir Sinema Günleri daha bitti.

Ayrılış ya da Hüzün - 11 Nisan

Yol hazırlıklarına başlıyorum. Akşam, üçbuçuk ay daha kalacağım Iskenderun'a doğru yol alacak otobüsüm. Biraz hüzünle, ayrılacağım bu güzelim şehirden. Ardımda, sevdiklerimi bırakacağım, hiç kuşkusuz üzgünce. Her ayrılışın yarattığı hüzünle ve bir de Sinema Günleri'ni böyle yarıda bırakışın hüznüyle ayrılacağım hiç kuşkusuz. Göremediğim filmler gelecek aklıma, otobüs keskin bir dönemeçi alırken. Dinlenme yerinde çayımı içerken, aklıma ne kadar az film izlediğim gelecek. On üç filmin, bu şenlikte azıcık bir yer tuttuğunu düşünüp, bir kez daha küfür edeceğim içimden, şu Iskenderun'a.

Sonra, bir başka yerde bu kez Narliev'in filmlerinden göremediğime; Onat Kutlar'ın yazdığı ve Kemal Özer'in anlattığı Aleksander Iliç'in *Balyoz*'u ve diğer ünlü belgesel filmlerini; Kosi'in diğer filmlerini; Sovyet yönetmeni Elem Klimov'in *Elveda*'sını; geçen yıldan ta-

dı damağımda kalan Aragon sinemasını ve daha birçoklarını göremediğime biraz üzülerek, biraz da çaresiz hüzünleneceğim...

Başka bir dinlenme yerinde yine çayımı yudumlarken, hüznüm geçecek, gerçekliğin karşısında yapılacak bir şey olmadığı zamanlardaki gibi, yenilgiyi mertçe kabullenip, bir dahaki yıl için, sinsice planlar yapacağım...

1988
Nisan Ayları Öldürücüdür

"Nisan Ayları Öldürücüdür" İstanbul'da. Baharın sıcaklığıyla birlikte, İstanbul sinema coşkusuyla doluyor. Bir karınca disipliniyle, salondan salona koşuyor insanlar. Ya hüzünleniyorlar ya sevinç doluyor yürekleri ya da biraz buruk anılara dalıyorlar: Nisan'da ve İstanbul'da.

Bu yıl da İstanbul'un Nisan günleri "sinema, sinema" diye çınlayacak.

"Bir Hazin Hürriyet", Birinci Gün

Bugün İstanbul'da hareket başlıyor. Şehrin günlük hareketliliğinin dışında bir olay bu. Daha çok İstiklal Caddesi'nin oralarda. Bugün başlıyor ve on dört gün daha sürecek. Ama, biraz "hazin" başlıyor. Sabah, çayımı yudumlarken "Güneş" gazetesine bakıyorum. Birinci sayfada manşetin hemen altında büyük puntolarla "Dünyaya Rezil Olduk!" başlığını görüyorum. Bugün, "Güneş" Sinema Günleri'ne

birinci sayfada yer vermiş. Ne var ki, başlıklar pek iç açıcı değil: "Önce kitapları yaktık... Şimdi ünlü yönetmenlerin filmlerini yasaklıyoruz"; "5 Filme Sansür"; "İstanbul Sinema Günleri 'Utançla' Başlıyor". Gazeteyi hayret etmeden, şaşkınlıktan küçük dilimi falan yutmadan, sinirlenip elim-ayağım titremeden sakin ve dikkatli okuyorum. Artık alıştık. Asıl bu alışkanlık şaşırtıyor beni. Yine bu gazetenin birinci sayfasında kutu içinde yer alan, "Güneş" imzalı, "Büyük Ayıp" başlıklı yazıyı günlüğüme not düşmekten kendimi alamıyorum.

"Çağdışı yasa maddeleri ile kitapların yok edilmesi kararı üzerinden daha 15 gün bile geçmeden, dün de "Kültür ve Turizm Bakanlığı Sinema Alt Denetim Kurulu"nun, İstanbul Sinema Günleri'nde gösterilmesi beklenen bazı filmleri yasaklayan, bazılarını ise makaslayan kararı açıklandı...

"Utanıyoruz... Sade dünyadan ya da İstanbul Sinema Günleri'ni bekleyen sanatseverlerden değil, olayın özünden dolayı utanıyoruz... Bu kafayla, değil çağ atlamak, ip atlamak bile mümkün değil."

Bu yıl ilk filmim, Tarkovski'nin *İvan'ın Çocukluğu*. Ünlü yönetmenin ilk uzun metrajlı filmiymiş. İkinci Dünya Savaşı'nda küçük bir çocuğun kahramanlığı. Küçük, çok ölçülü bir oyun çıkartıyor. Tarkovski'nin şaşırtıcı kamerası... Ve görsel anlatım zenginliğiyle örülmüş bir final...

Gün iyi başladı, sinema tadıyla salondan çıkıyoruz.

İkinci film Alman kadın yönetmen Döris Dörrie'nin *Erkekler*'i.

Biraz mizahdan öteye pek bir şey vermiyor bana *Erkekler*. Bir de Emek'te film izleme keyfi.

21.30 matinesindeyiz. Yani açılışta. Atilla Dorsay geliyor sahneye, açılışı yapıyor; ardından Nejat Eczacıbaşı, ardından da Bedrettin Da-

lan. Başkan konuşmasında, İstanbul'da neler yapacağını anlatmaya başlayınca, izleyicilerden biri gülüyor ve bir şeyler söylüyor. Anlayamıyorum. Dalan kızıyor ve konuşmasını keserek "Ne diyorsun kardeşim" diyor sinirli sinirli. Sonra, salondan "devam et" sesleri geliyor. Dalan da konuşmasını kısa kesiyor. Oldukça ilginç bir açılış oldu...

Radyo Günleri. Bir Woody Allen filmi. Mizahın incesi ve Amerikan toplumunun yakın geçmişinden bir kesit. Özyaşamsal aktarımlar. Allen, imaj sinemasına, bir anlatıcı tekniğiyle yabancılaştırma öğesini yerleştiriyor. Zaten bu öğeyi birçok filminde bulmak olanaklı. Bizi, filmin dışında izleyenler olarak görmek istiyor haklı olarak ve bunu en güzel bir şekilde gerçekleştiriyor. Onun mizah anlayışının yanı sıra, sanırım en önemli özelliklerinden biri de bu.

Yine Tarkovski. İkinci Gün

Bugün iki Sovyet filmi var programımda. Biri Gleb Panfilov'un *Tema*'sı; diğeri, yine bir Tarkovski filmi: *Andrey Rublev.*

Tema'nın yalın bir anlatımı var. Filmin Batı'da niye bu kadar çok tutulduğunu anlamak güç değil. Ama, yine de bence sıradan bir 'eleştiri' filminden öteye gidemiyor. Panfilov çok cesur şeyler söylüyor filminde. Toplumsal ve yönetimle ilgili ağır eleştiriler yapıyor. Doğrusu görsel özellikler bulmak güç bu filmde. Oldukça teatral ve tempo düşük. Zaten eleştirileri okuyoruz; onun sinemasal anlatımı bence *Tema*'da yok. Yalnızca 'söz'de var.

Tarkovski ise, çok daha görsel. Görkemli sahneler çekmiş. Filmin birinci yarısında tempo düşük, ama ikinci yarısı daha hızlı. Filmin, konusunun ortaçağda geçmesi, mistik bir temaya yönelmesi ve uzunluğu, doğrusu yoruyor. Göndermeler ve simgelerle dolu. Ama, bir tartışma sineması da yaratmış Tarkovski. Ortaçağdan, güncel olana gönderme yapıyor ve bir insan sorunsallığına yöneliyor. Tarkovs-

ki'nin, birincisinde olduğu gibi ikincisinde de siyah-beyaz filmin tadını çıkarıyorum. Andrey Rublev'in fresklerini göstererek filmi noktalıyor ama, bu kısa bölüm renkli. Film beni *Korkunç İvan*'a götürüyor, izlerken. Belki de konusundan dolayı böyle düşünüyorum.

Sansür, Sansür. Üçüncü Gün

Üst denetleme kurulunda film yasakları kesinleşti. Sansürü anlamak ve birileriyle tartışmanın anlamı yok gibi geliyor. Çünkü, böylesine büyük bir festivalde sansürün ne işi var. Ayrıca, sansürün ne işi var yirmi birinci yüzyıla doğru. Tabii biz ülkemizde daha çok bekleriz sansürün falan kalkmasını. Kötünün iyisi gibi, bari Şenlik'te olmasın diyoruz. Oysaki mesele, sansürün olduğu gibi kalkmasını istemekte.

Oğlan Kıza Rastlar, bir Fransız filmi ve 60 kuşağına yönelik bir yapıt. Siyah-beyaz ve özgün bir anlatımı var.

Bir Tarkovski daha: *Solaris.* Stanislav Leni'in romanı daha önce okumuştum. Sıradan bir bilimkurgu değildi ve beğenmiştim. Her ne kadar metafizik sorunlara yönelmişse de, filmi beğeniyorum. Ama Sinepop'ta film izlemek, —hem de balkonun arka sıralarında—, oldukça keyifsiz. Doğrusu basına verdikleri yer harika! Neredeyse boynum tutulacaktı. Sözde serbest giriş kartımız var. Yerimiz kötüydü *Solaris*'te. İzleyenlerin çoğu beğenmediklerini, sıkıldıklarını, anlamadıklarını söylediler. Sanıyorum romanı okumak, filmi daha anlaşılır kılacaktı. *Solaris*'ten yorgun bir halde çıkıyorum. Bu adam, insanı oldukça yoruyor, ama bunun keyfi de başka doğrusu.

Üç Aşk. Dördüncü Gün

Doğrusu düzenleme komitesi yerinde bir kararla, denetleme kurullarının istediği makaslamaları *(Deshima* ve *Kralın Soytarısı)* kabul

etmeyip, filmleri gösterimden kaldırıyor. İyi de yapıyor, ama biz bugün *Kralın Soytarısı*'nı gündeme almıştık. Neyse, yolumuz. *Aşk Tutkusu*'nda önce. Scola'dan gizemli bir aşk öyküsü. Çok çirkin ve hastalıklık bir kadın, yakışıklı subayı etki alanının içine alır. Scola'nın akıcı sinema dili..

Bir Wajda filmi: *Aşk Olayları Günlüğü*. İki gencin, İkinci Dünya Savaş'ının arifesinde — hatta savaştan birkaç gün öncesi, birbirlerine tutulmaları. Anti-militarist tema ve bunun yanı sıra Wajda'nın, yer yer toplumsal eleştirileri, gönderme biçiminde yer alıyor.

Paris'te Bir Aşk, Cezayirli yönetmen Merzak Allouache'nin filmi ve günün üçüncü "aşk"ı. İki 'çizgi dışı' gencin aşkı. Fransız toplumunda Cezayirliler ve inanılması güç umutlar. Gerçekleşmesi de imkânsız olan umutlar. Biraz traji-komik bir son. Filmin kadın oyuncusu, Catherine Wilken'in büyüleyici güzelliği.

Bir Rekor. Beşinci Gün

Bugün kendimce bir rekor kıracağım. Kendi rekorumu kıracağım. Sinema Günleri'nde şimdiye kadar üçten fazla film izlememiştim. Bugün beş filmi izlemeyi planladım.

İlk durak Emek ve *Yaşlı Adamlar Topluluğu*. Amerikan filmlerine gitmek istemiyorum ama, bu film beni kendine çekti doğrusu. Komik öğelerin bulunduğu ırkçılığı konu alan film. Ve dayanışmanın zaferi. Yaşlı siyahlar, ancak göze aldıklarında ölümü ve her şeyi; zafere giden yola varacaklarını biliyorlar. Haklı da çıkıyorlar. Yalın bir anlatım, biraz da gerilim...

AKM'deyim. 15'de *Yollarda* adlı belgesel; 17'de de *Bikini Radyosu* var. *Yollarda*, üçüncü dünya ülkelerini, Kore savaşını ve insanlık için yüzkarası olan açlığı belgeliyor. İsveçli fotoğrafçı Warner Bisschof'un fotoğraflarından yola çıkılarak yapılmış film. Fotoğraflar ol-

dukça çarpıcı. Benzer çarpıcılığı *Bikini Radyosu*'nda da yaşıyorum. Nükleer deneme ve radyasyon denen öldürücü gücün içine tatbikat diye atılan binlerce genç asker ve sonrası. Çoğu ölmüş, çoğu sakat. Oldukça çarpıcı her iki belgesel de. Şimdiye kadar izlediğim filmlerin en güzeliydi bu belgeseller.

Film seçiminde oldukca özgür olmak istiyorum. Doğrusu yazılanlar bu anlamda, beni ilgilendirmiyor. Yönetmeni, konusu, yılı, daha sonra ülkesi ilgilendiriyor beni film seçiminde.

Bir Mali yapımı olan *Işık*'tayız. Bugünün dördüncü filmi ve hafiften baş ağrıları başladı bile. Büyülerle dolu bir film. Afrika'nın mistik dünyası.

Yine Tarkovski ve bu kez *Ayna*. Film beni gerçekten yoruyor. Bu, günün yorgunluğundan ya da çok film izlemekten kaynaklanmıyor. Artık karanlık salona alıştım. Tarkovski'nin kıpır kıpır, yerinde durmayan kamerası ve göndermeleri beni yoruyor, her şeyden önce. Rüzgârın çimenleri yalayıp geçmesinin yer aldığı plan enfesti. Tarkovski'nin baskıcı dönem eleştirisi bu filmde kendini birçok yerde açıkça belli ediyor. Ama film, anılar yumağında karışıyor, daha doğrusu yuvarlanıyor. Tarkovski'nin sineması hiç kuşkusuz 'büyük' bir sinema, ama Tarkovski bana biraz karışık ve biraz da metafizik görünüyor. Belki de o, özellikle bunları seçiyor. İşte bu karışıklık 'anlam' olarak bana ulaşmıyor tam anlamıyla. Simgeler çok ve özel. Tarkovski için sanki bir 'okuma kılavuzu' yapmak gerekiyor.

Güneşli bir Cumartesi. Altıncı Gün

Lale'de *Bir Varmış Bir Yokmuş*'tayım. Bir Macar filmi. Küçük çocuğun babası ortalarda yoktur. Annesi ona tek başına bakar. Ama ufaklık büyüyünce işler karışır, çünkü bir baba gerekmektedir yasalara göre. Kadın, derken çocuk sahte adresli babayı arar. Devlet memuru da bu arada geçmişi siler. Bir üçüncü kişi de yine geçmi-

şiyle ve günüyle sorunu olan genç bir kadındır. İster istemez bir üçlü oluşur masalın sonuna doğru. Üçü birlikte, hırçın ve sert, belki biraz militarist insanların arasından kaçarlar, mutluluklar ülkesine doğru. Yer yer yönetime yönelik eleştiriler içeren tatlı bir film...

Beşinci Tarkovski filmi: *Stalker*. Yine bir bilimkurgu tarzı. Tarkovski'nin, anlam öbekleriyle dolu görsel dünyası. Terk edilmişlik, pislik, baskı, kokuşmuşluk, bırakılmışlık gibi birbirinin içine girmiş temalar. Daha çok toplumsal bir 'model' eleştirisi bence. Toplumun çeşitli katmanlarındaki bireylerin durumlarının; özellikle de kılavuz —ki öncü diyebiliriz— kişiliğinin sorgulanması. Bir zavallı bazen, bazen de bir aldatmacanın peşinden koşan ve diğerlerini de sürükleyen biri. "Acılar olmasaydı, daha kötü olurdu" düşüncesi bir model tartışmasına götürüyor, ister istemez. Acıların olması kötü; çekilen baskılar karşısında yaşanan acılar insanı psikolojik bakımdan yok olmaya götürüyor her şeyden önce. Ama, bir de her şeyin 'yolunda' gittiğini düşünelim. O zaman sıkıcı ve bir tek düze yaşam olurdu diyor gibi geldi bana. Yine de Tarkovski'nin yakaladığı ölçülü gerilim ve oldukça iyi kullandığı siyah-beyaz planlarla 'görkemli' bir sinema tadı var bu filminde. Üstelik, söylemek istediği —ya da bizim anladığımız kadarıyla— savlar, bir imaj bütünlüğünde kendi biçimine, yani görüntüsüne kavuşmuş. Bence bu çok önemli. Tarkovski, şimdiye kadar gördüğüm beş filminde de, ilkçağ filozoflarına atıfta bulunarak suyu; yağmuru, denizi ve ırmağı ya da su birikintisini oldukça sık kullanmış. Özellikle ve ısrarla su görüntüsü, sinemasının içinde bir tipiklik oluvermiş.

Tarkovski ile bugünü bitiriyorum.

İlk haftanın Sonu. Ağıt.

Bugün bir film göreceğim. Sabah günlük güneşlik. Cumhuriyet'te, kırkıncı basımını yapmış olan *Kadının Adı Yok*'un muzır bulundu-

ğunu okuyorum. "Bugün Pazar" şiirini anımsayarak, her şeyi kafamdan siliyor, güneşin sıcaklığını içime sindirerek *Ağıt*'ı düşünüyorum yalnızca.

Ağıt, ünlü Macar yönetmen Zoltan Fabri'nin. Büyüleyici bir aşkın öyküsü. Birbirini dünyalar kadar seven iki genç insan. Bizde aşk filmi denince, genellikle tek başına bir aşk teması anlaşılır. Tabii adam bir usta, birkaç tema ile birlikte işliyor aşkı. Üstelik bize, güzel bir toplumsal yapı çiziyor. Kesinlikle, şematizme kaçmadan ve gerçekçi bir eleştirellikle. Bu yıl —geçen yılarda da birçoğu öyleydi— sosyalist ülkelerin örneklerinde gördüğümüz önemli bir özellik, baskıcı bir yönetimin eleştirelliği ve insanın toplumsal yeri sorunu. Zoltan Fabri, önemli bir şey söylüyor, kadına dair. Ve kadın âşığını —kocasını— o kadar çok seviyor ki; bu büyük aşk, kocasının benzerinde de bir kez daha ete kemiğe kavuşuyor. Kocasının hapiste birlikte kaldığı genç adamla, hiç tanımadığı bir gençle yatıyor. Onunla sevişiyor. Ama o genç, birçok yönüyle; ruhu, bedeni, düşüncesi ve eylemiyle, okuduğu şiirle artık kocasının bir benzeridir.

Ağıt'ı çok seviyorum Sevinçle sinemadan çıkıyorum. Güneş yukarıda, Nisan sıcaklığıyla kemiklerimi ısıtıyor. Bir yandan da bir bahar yorgunluğunu, tembelliğini damarlarıma enjekte ediyor. Zaten sinema sinema dolaşırken işleri unuttuk. Durmadan beni arıyorlarmış. Ben de film izlemekten, onları aramaya fırsat bulamıyorum. Ehh, ne yapalım, yılda bir kez oluyor böylesine bir şenlik. Adamlar herhalde köşe bucak beni arıyorlardır. İstiklal Caddesi'nin bir yerinde dört bir yanımı çevirip ellerine geçirdikleri amorslarla, beni en yükseğe asmayı planlıyorlardır. Bense her an tetikteyim. Her köşeyi döndüğümde etrafıma bakınıyorum. Karanlık birini görsem, hemencecik kendimi bir salondan içeri atacağım. Belki bu Tarkovski olur; belki Scola ya da Fabri'dir sığındığım, kötü adamlardan kaçarken...

Ağıt çıkışında, bu filmin verdiği sinema tadıyla bir davetiye işi için Gazi'ye geliyorum. Keşke gelmez olaydım. Sinema Günleri yöneticileri daha ne kadar bu salonu kiralayıp, başta bizi kötü davranışlarla karşı karşıya bırakacaklar bilemiyorum. Ama ben inat ettim, her yıl yazacağım Gazi'nin "konukseverliğini". Bir davetiye meselesi için müdür beyle tartışıyoruz. Tabii buna tartışma denirse. İşin özü şu. Adam olmaz diyor, bense işin olabileceğini, Vakıf'ta arkadaşlarla görüştüğümü anlatmaya çalışıyorum. Benim tavrım gayet kibar, güler yüzlü, basın olmanın getirdiği ayrıcalığı hiç hissettirmeden ve yirmi birinci yüzyıla ait bir birey nazikliğinde anlatmaya başlıyorum. Tabii ki unuttuğum çok önemli bir şey var. Türkiye'de ve Gazi'deyiz. Adam lafı ağızıma tıkıyor, küfür edercesine, 'kes ulan' dercesine "olmaz, olmaz" diyor. Ne yapacağımı şaşırıyorum. "Beyfendi ben burada bir şey anlatmaya çalışıyorum" diyorum ama, elim ayağım da titremeye başlıyor doğrusu. Adam —sanırım sinemanın müdürü—, bu "aydın" adam, yine küstahça ve yine küfür edercesine "hadi anlat, anlat bakalım" diyor. Bir şey söylemeden sinirle dışarı çıkıyorum. Dışarda güneş var ama, ne güneşin tadı, ne *Ağıt*'ın, ne de ilk haftanın tadı kaldı bende. Neşem kaçıyor.

Sinema Günleri yöneticilerini her zaman kutladım, her zaman kendi adıma destekledim. Önemli işler başardılar bence. Güzel filmler getirdiler, yabancı konuklar çağırdılar. Örneğin bu yıl Kazan var. Resepsiyonlar verdiler, tartışmalar, açıkoturumlar, kokteyler düzenlediler. İyi güzel de böylesine terbiyesizlikleri ne zaman önleyecekler. Lale'de, Sinepop'ta tanık olduğum ufak-tefek olaylar vardı: özellikle basına karşı. Anladığım kadarıyla, yer gösterici ler ve sinema yöneticileri serbest giriş kartlıları hiç sevmiyorlar. Beleşçi diye herhalde. Ama Gazi'de müdür beyin "konukseverliği" beni iyice kızdırdı. Kızdım da ne oldu. Adamla kavga edecek halim yok ya. Kim bilir, ilerki günlerde, belki bana numara bile vermiyecek. Sinemadan içeri bile sokmayacak. Göreceğiz.

Hepsinin duyarlılığına inandığım sinema günleri yöneticileri bu adamlara yalnızca bana değil, diğer basın üyelerine ve izleyicilere ayrıcalıklı değil, normal ilişkiler içinde, insanca davranılması gerektiğini söyleseler çok sevineceğim...

Bizde genellikle böyledir. Büyük görkemli şeyler yaparız ama, önemli sayılabilecek "ayrıntılara" hiç önem vermeyiz. "Ayrıntı" der geçeriz. Ama benim gibi ayrıntılara kafasını takanlar da vardır. Ya da "ayrıntı" demeden, insanlarla güler yüzlü konuşmanın çağdaşlık olduğunu bilen, Emek'teki Hikmet Bey gibi iyi insanlar da vardır. Yöneticilerin iyi niyetlerinden hiç kuşkum yok. Hiçbiri böyle olayların olmasını istemez ve kesin karşısındadırlar. Ama, dedik ya iş biraz da "ayrıntı" işi.

"Bir hazin" ülke bizimkisi, birinci haftanın sonunda da...

Sinema Bir Şenliktir

İki Sevinç. Sekizinci gün

"Sinema bir şenliktir" ve şenlik İstanbul'da devam etmekte. Ben iki sevinci birlikte yaşıyorum. Birincisi şenliğinki diğeri ise, yeni çıkacak kitabım. Sinema salonlarının birinden ötekine koşuştururken, bir yandan da yeni kitabın hazırlıklarını sürdürüyorum. Bugün İspanyol yönetmen Basilio Martin Patino'nun filmi *Madrid*'deyim. "Yenilen" Madrid'de.

Madrid direnişinin 50. yıldönümünün belgeselini çekmek isteyen bir Alman yönetmen, şehri çözümleyemiyor. Belgesel çekmek istiyor; klasik sunuştan uzaklaşarak yeni olgular, "gizler" yakalıyor. Bunları nasıl çekeceği ise büyük bir soru olarak önüne geliyor. Benzer görüşleri paylaşmayan yapımcısıyla ters düşüyor ve filmi bırakıyor. Yalın bir anlatım ve Madrid şehrinin dününden ve bugününden ilginç kesitler...

Claude Chabrol ve *Maskeler*. Fransız sinemasının ustalarından Chabrol yer yer gerilime yönelik planlarla çok sıradan bir konuyu, psikolojik bir derinlik katarak aktarıyor. İnsanların maskelerinin ardındaki gerçek yüzleri. Sahtekârlıkları ya da gizledikleri. Ama bunu keyifli bir "entrika" sinemasıyla izlemek, konuca, temaca bildik olsa da, yıllardır görmediğimiz eski bir arkadaşı, hiç yaşlanmamış görmek gibi bir şey.

Sinema deyince neden aklıma ilk önce İtalyan sineması gelir. Sanatsal anlamda sinemanın merkezi oluşundan, dünyaca ünlü ustaların memleketi oluşundan herhalde. İtalyan sineması, görebildiğim kadarıyla, sürekli kendini yeniliyor ve hep yeni anlatım olanaklarıyla karşımıza çıkıyor. Gerçekliğin en "keyifli" planlarını İtalyan sinemasında görmek olanaklı ve aynı düzeydeki oyunculuğu da. Amerikan sineması gibi "kendi" sinemasal gerçekliği değil, doğrudan gerçekliğin sinemasını yapıyorlar. Her zaman estetik inceliği, yapıtların ardında gizlenen sağlam sanatsal altyapıyı görmek olanaklı.

İşte Taviani kardeşler ve *San Lorenzo Gecesi*. İtalyan sinemasına özgü şiirsel anlatımla, düşle gerçeğin yer yer karıştığı ve aslında "gerçek'in sergilendiği bir başyapıt. Faşizmin terörüne karşı direnen ve özgürlüklerine onurla bağlı bir avuç İtalyan köylüsünün kaçışı. Yol boyunca Amerikalılara ulaşıp ulaşamayacaklarını bilemeyen ama hep umut eden köylüler. Arkalarında hep faşizmin kara pençesi. Taviani'lerin soluk kesen anlatımı; özellikle köylülerin, aynı köyden, aynı kandan olan işbirlikçi faşistlerle karşılaşma ve çatışma sahnesi yalnızca görsel olarak, sinema dili olarak değil, tematik olarak da bence büyük bir önem taşıyor.

Koşuşturmaya Devam. Onuncu gün

İstiklal Caddesi'nde koşuşturma devam ediyor. Artık, kimlerin sinema kurdu olduğunu kestirmek olanaklı. Yüzler ve ifadeler tanıdıklaştı. Hatta, zaman zaman kendiliğinden selamlaşmalar bile oluyor. Gerçi, baharın insanların birbirlerini tanıdık sandıkları o kemikleri ısıtan sıcaklığı yok ama, başka bir sıcaklık var: Sinema Günleri.

Ata Yurdu İngiliz yönetmen Ken Loach'ın filmi. Doğrusu bana yeni bir şey söylemiyor. Bildik şeylerin belki biraz daha "modern" anlatımı. Aradaki siyah-beyaz "sıkıntı" planları da, doğrusu yama gibi. Filmin özü Stalinizm sosyalizm değildir, kapitalizm özgürlük değildir.

İtalyan sineması gibi olmasa da, son yıllarda Macar sinemasının şiirsel anlatımını oldukça beğeniyorum. Onların da özgün bir sinema dili var. Özellikle Fabri, Szabo gibi.

Şafak Vakti Çatılar, Janos Dömölky'in yönettiği bir Macar filmi. Baskıcı yönetime karşı bir film ve 1956 Macaristan'ından kesitler. Farklı zaman kesitleri, içiçe geçmiş şiirsel bir anlatım. Her ne kadar, tematik olarak sanatçıya yapılan baskı önplandaysa da, genel olarak "baskı" teması işleniyor.

Yeni Bir Yönetmen. Onbirinci Gün

12 matinesinde Emek'in koltuklarına gömülerek *Beyaz Yaramazlık*'ı izliyorum. Bir Michael Radford filmi. Gerçek bir olaydan yola çıkan yönetmen, İkinci Dünya Savaşında, savaşın ateşinden çok çok uzaklarda, Kenya'da yaşayan İngiliz soylularını ele almış. Özgün bir konudan yola çıkmakla birlikte, aynı özgünlüğü, sömürge yaşamının gerçekliğinden koparmasına karşın, anlatımda da göstermiş. Aslında, film savaştan uzakta yaşayan, kendi "bireysel" çıkarlarıyla uğraşıp duran, ya kâr etmeye çalışan ya zevk ve sefa âlemlerinde

gönül eğlendiren İngiliz soylu "topluluğuna" büyük bir eleştiri. Radford'un çocukluğunun Afrika'daki sömürgelerde geçtiğini gözönüne alırsak, bu savımızı daha da doğrular kanısındayım.

Ve yeni bir yönetmenle tanışıyorum: Ülkemize konuk ettiğimiz ama, filmlerinden birini yasakladığımız Tengiz Abuladze. Gürcü yönetmenin ünlü üçlenmesinin ilk filmi olan *Yakarış*'ı sansürcülerimiz herhalde bize "layık" görmedikleri için makasladılar. Biz de böylesine bir sonuçta filmi göremiyoruz. Böylece üçlemeye, ikinci film *Dilek Ağacı*'ndan başlıyoruz. Sinema Günleri'nin lüks baskılı şenlik tanıtım kitabında. *Yakarış* filmi için şöyle yazıyor:

"Film halk söylencelerinden kaynaklanan çeşitli bölümlerden oluşur. Görkemli bir doğa çevresinde gelişen bir dram; ihanet, korkaklık ve bir aşk öyküsünün sonu... Atalarının evine ve öz yurduna ihanet eden yönetmen herkesi yakından ilgilendiren konuları ele alır. İnsanın dünyayı ve kendini tanımakta karşılaştığı güçlükler dile getirilir. Abuladze, bu amaçla masallardan ve iyi ile kötüyü simgeleyen alegorik karakterlerden yararlanır. İyilik ve açıkgönüllülük egemen olacaktır sonuçta..."

Dilek Ağacı da alegorik bir anlatımla süslenmiş Devrim öncesinde, Gürcistan'ın kırsal yaşamından kesitler var. Ancak, tarihsel ve bölgesel sınırlamalardan başka, evrensel bir mekân ve zaman içinde de ele alabileceğimiz sorunsallıklar işleniyor. Ve sevgi, onun eksen teması burada. Ancak, baskı ve zorbalık karşısında —ya da şöyle demek gerekir— soyut olarak görülen sevgi, aşk, iyilik gibi değerler, silah, güç gibi doğada da üstün olan kullanımlar ama kötü kullanımlar karşısında yeniliyor. Böylesine bir "sonuç"u göstermekle bir yandan buna karşı tavır alınmasını da sergiliyor.

Son'a Doğru. Onikinci Gün

Sinema Günleri'nin sonuna doğru yaklaşıyoruz. Birkaç film daha görüp, yarın yarışma sonuçlarını öğrenip bu yılı da bitireceğiz. Gü-

zel film izlemenin keyfini ne havalar bozuyor ne de sansür. Kalın giyeceklerle soğuğu geçiştiriyoruz. İki elimizle kulaklarımızı kapıyor, gözlerimizi yumuyoruz. Sesimizi de çıkarmayınca, soğuk gibi sansür de gelip geçiyor. Tabii ki soğuk değil ama, sansür gazetelerin birinci sayfasından düşmedi. Bir-iki basın toplantısı oldu. Bir de sinema sanatçıları protesto ettiler. Bu gibi çıkışlara karşı yetkililer, 'duymadım, işitmedim, konuşmadım' yöntemiyle geçiştiriverdiler işi. Toplumu inanılmayacak bir biçimde yönlendiren televizyonda duyulmadıktan, televizyonda sergilenmedikten sonra ne önemi var ki, yazılıp çizilenlerin? Ancak, belki basın birlikte, sanatçılar, yazarlar, aydınlar, sendikalar, çeşitli kurum ve dernekler birlikte protesto etseydi, belki bir şeyler olabilirdi. Nerde, kimi "güzide" sinema sanatçılarımız sansür "iyi"dir dediler.

Lermontov'a coşkuyla gidiyorum. Ama, filmde beklediğimi, Lermontov'un şiirlerinde bulduğumu ya da onun bana yansıyan dünyasında ve yapıtlarında bulduğumu doğrusu bulamıyorum. Film başlamadan önce yönetmeni ve başoyuncusu Bulyayev sahneye çıkıyor. Altı yıl gibi uzun bir süre çalıştığını anlatıyor ve filmi için "benim yavrum" diyor.

Yine Emek'in rahat koltuklarında ve *Arıcı*'dayız. *Arıcı*, şenlik öncesi kendinden çok söz ettiren bir Yunan filmi. Yönetmeni Theo Angelopoulos. Marcello Mastroianni'nin ölçülü ve oldukça düzeyli oyunu, filmin yaşlılık temasını daha da derinleştiriyor. Ancak, filmde başka şeyler de var hiç kuşkusuz. Arılarla birlikte baharın güzelliklerinin peşi sıra dolaşan adamın genç bir kıza, "tazeliğe", belki de yaşamla olan son bağa tutkuyla sarılması; böylesine bir durumda kendi konumunun, özellikle de yaşının yarattığı çelişki ve bu çelişkinin getirdiği onarılması güç çaresizlik... Bir de, bu dolaşmada, yani bir bakıma geçmişteki bir zaman kesitinden yaşadığı güne doğru gelme olan bu dolaşmada, adamın ya da bizim onu birdenbire askerlerin arasında bulmamız, Yunanistan'ın yakın tarihi açısından oldukça önemli bir göndermeydi, bence.

Kapanış. On Üçüncü Gün

Bu akşam Kapanış var ve ödül alan filmler açıklanacak. Gündüz Abuladze'nin Cannes'da Jüri Özel Ödülü'nü alan ikinci filmi *Nedamet*'i izleyeceğim.

Abuladze, *Nedamet*'te ironik bir anlatımla diktatörlük ve baskıcı yönetimi eleştiriyor. Anti-Stalinist bir film. Zaten bu yıl sosyalist ülkelerin filmlerinin ortak teması buydu. Baskıcılığa ve özellikle de Stalin'e karşı tepkileri ve böylesine kurulmakta olan bir sosyalist anlayışa karşı tavırlarıydı. Hemen hemen hepsinde vardı bu tema. *Nedamet*'te de böyle. Benim şimdiye kadar gördüğüm ve okuduğum en ağır eleştiriydi Stalin'e. Çünkü Abuladze, Mussolini ve Hitler benzeri bir belediye başkanı çizerek faşist liderlerle Stalin'i özdeşleştiriyordu. Buradan da yalnızca tikel bir durum değil, evrensel olarak diktatörlüğe ve baskıya karşı çıkıyor. Stalin'e ve kendi ulusal gerçeğine gönderme yaparak, bu konudaki genel tipikliği tartışıyor. Ama burada diğer filmlerde olmayan bir şey daha var. Stalin yönetiminin zorunlu olarak oluştuğu tartışmasına giriyorsa da, bunu da mahkûm ediyor. Ya da bunun bir zorunluluk olmadığını söylüyor. Bu Gürcü yönetmenin, özellikle *Nedamet*'teki 'bazı' şeylere katılmamakla birlikte, sinemasını, kendine özgü anlatımını seviyorum. Benim damarlarımda az miktarda da olsa dolaşan Gürcü kanından mı, yoksa onun ustalığından mı? Herhalde onun ustalığından olsa gerek. Abuladze her iki filmiyle, özellikle ironi ve mizah öğeleriyle unutulmayacak bir yönetmen.

Akşam, Emek tıklım tıklım dolu. *Öne Kaydırma*'nın Altın Lale aldığını daha önce öğrenmiştik. Doğrusu ödüller, açılışlar kapanışlar beni pek ilgilendirmiyor. Daha çok böylesine 'gece'leri dışarıdan izlemek için, yani bir 'gazeteci' gözüyle izlemek için gidiyorum. İyi de etmişim, çünkü Kapanış gecesinde sahnenin üzerinde oynanan komediyi göremeyecektim. Daha önce Kapanış'ta bulunmamıştım. Bundan sonraki yıllarda da bulunacağım kuşkulu. Sunucuların ye-

tersiz kalışı ve sahnenin ortasında tanık olduğumuz trafik kargaşası; ne yapacağını bilemeyen jüri üyelerinin çaresiz bırakılması; sahneye gelen jüri üyelerinin yarısının elini sıkan yarısının elini sıkmayan bir belediye başkanı; ödül alan Yusuf Kurçenli'nin sahneden kibarca gönderilişi, Fransız ve Polanyalı kadın oyuncuların sahnede yalnız kalışları ve Vasfi Rıza Zobu'nun şov'u sinema günleri gibi nitelikli bir şenliğe doğrusu hiç yakışmıyordu. Daha önce de değindiğimiz, bazı sinema salonlarında özellikle basına karşı gösterilen "konukseverlik" sinema günlerine hiç mi hiç yakışmıyordu.

Sinema Günleri'nin konuklarından Elia Kazan, bu kargaşanın ortasına jüri başkanı olarak geldi. Kazan alkışlandı, hatta ayakta alkışlandı. Ben alkışlamadım ve benim gibi birçokları da alkışlamadı. Kazan'ı görünce Kavram Yayınları'ndan çıkardığımız Ülkü Tamer'in düzenleyip-çevirdiği *İhanet Yılları* adlı kitap geldi aklıma. O kitaptaki Kazan'ın McCarty'nin ünlü soruşturma komitelerindeki ifadesini, daha doğrusu kimilerini ihbar edişini anımsadım. Kazan solcuyken sağcı olmuştur, bu başka bir şey ama ihbarcılık yapmışsa —ki belgeler Türkçe'de de var— ben onu alkışlamam. Ancak, Kazan'ın yapıtlarını izler, keyif alır, beğenirim; bunu da ötekine karıştırmam. Eleştirsem bile, sanatsal bağlamda eleştiririm.

Yine de yıllar öncesinin ihbarcısı Kazan birçoğumuza örnek olabilecek bir şey söyledi: "...şayet sansürün olduğunu bilseydim, ülkenize gelmezdim."

Bu komik-i törenden sonra, ünlü Szabo sahneye geliyor; kısa bir konuşmanın ardından çarpıcı bir sinema diliyle Nazilerle 'sanat uğruna' işbirliği yapan, ödün veren bir sanatçının öyküsünü anlattığı *Mephisto* filmiyle gece sonuçlanıyor.

Birtakım teknik aksaklıklara karşın —ki bunlar bence Türkiye gibi bu tür günleri düzenlemede altyapı olarak çok yetersiz bir ülkede olağan aksaklıklardır— Sinema Günleri dünya sinemasının ve özellikle de Avrupa sinemasının önemli filmlerini ve başyapıtlarını sergi-

lemesi açısından oldukça başarılıydı. Belki daha önceki yıllarda da değindiğimiz gibi film sayısının azaltılması gerekiyordu. İzleyicilerin bir kısmı bazı güzel filmleri izleme olanağı elde edemediler. Gelecek yıllarda, umarız bu küçük soruna da bir çözüm bulunur.

Yine Tarkovski. On Dördüncü Gün

Bu gün son gün. Bir yıl sonra yine aynı coşkuyu yaşamayı, nitelikli filmleri görmeyi umut edeceğiz. Umalım ki, Sinema Günleri'nin ve düzenleme kurulunun başına 'bir şeyler' gelmesin. Gelmesin de, nitelikli yapıtları izlemeye devam edelim.

Bir Scola ve Mastroianni şöleni: *Özel Bir Gün.* 1977'de çekilen filmi sonunda görebiliyorum. Kamera inanılmaz bir kıvraklıkla, büyükçe bir evin avlusunda —ki bu evin İtalya olmadığından kim kuşkulanabilir— dolaşmaya başlar. Güneşin ilk ışıklarıyla birlikte, insanlar da evin içinde yavaş yavaş uyanmaktadır. Sabahın çok erken saatleridir ve bir bayram, bir tören hazırlığı vardır. Kamera sıradan bir ailenin, çok çocuklu tipik bir İtalyan ailesinin evine girer. Buradaki hazırlık aslında ulusun genel hazırlığıyla özdeştir. Hitler ile Mussolini'nin görkemli buluşması gerçekleşecektir ve o gün bütün Roma faşizmin simgesi olan iki kişinin önünden geçecektir. İnsanlar, İtalyan halkı, büyük bir coşku ve görev bilinciyle onların önünden geçmek için yediden yetmişe koşarlar. Ve hepimiz sonu biliyoruz.

Ama büyük avlulu apartmanda üç kişi, kapıcı, bir ev kadını ve radyodan atılmış bir eşcinsel bu gösteriye katılmazlar. Kapıcı ile ev kadını zorunluluktan, ama eşcinsel bir anti-faşist olduğundan katılmazlar. Anti-faşist olmak günümüzde övgüyle söz ettiriyorsa da, o günlerin İtalyası'nda ve Avrupa'nın bir kısmında utanılacak bir şeydir. Ama, adam utanılacak hiçbir şey olmadığını kadına duyumsatır.

Scola, küçücük bir mekânda 1930'ların faşist İtalyası'nın enfes bir panoramasını çizer. Tek planlı, ama oradan oraya dolaşan kamerası, böylesine bir topluma dışarıdan bakıştır adeta. Kamerası ve siyah-beyaz seçimiyle yabancılaştırma öğesini en iyi şekilde kullanarak sanatsal nesneyi algılayan bizlere görkemli bir sinema izletir. Filmin bitiminde, sinema tadıyla başka bir salona (bu yıl) son kez koşuyoruz.

Bu yıl sinema günlerini Tarkovski'yle açmıştım; son film de yine Tarkovski: İsveç'te çektiği son filmi *Kurban*. Tarkovski, yine anlamın peşinde koşturuyor bizi. Büyük bir dikkatle izliyor salon. Her bir karenin, mekânda yer alan her bir nesnenin, bir görüntülediği anlamı var, bir de onun arkasında yer alan anlamı... Simgesel bir sinema kuruyor. Tarkovski. *Kurban,* kısaca dünyanın felaketini önlemek için —bir üçüncü savaş, herhangi bir nükleer savaş ya da nükleer gelişmenin kendisi— kendini 'kurban' etmesi gerektiğine inanan bir bilimadamı ve kendini kurban edişi. Dahası Tarkovski'nin gelecekten umut etmesi. Umut bir tema olarak, filmin başından sonuna kadar konuşmayan ve en sonunda da konuşan küçük adamın (çocuğun) kendisi. Tarkovski burada da mistik ve metafizik öğeleri kullanarak inanç sorunsalına da giriyor. Tarkovski, benim için anlaşılması güç, özellikle karmaşık bir sinema dili ve simgesel bir üsluba karşın, önemli bir yönetmen. Özellikle *Kurban*'daki, uzun planlı çekimlerde, yakın ve uzak olarak yaratmak istediği eş zamanlı derinlikler, yani özcesi kamerası anlamın görselleşmesi bakımından onu benzersiz kılıyor.

Güzel filmler, nitelikli filmler izlemenin mutluluğuyla ondördüncü günü bitiriyoruz...

Bir Başka Gün

Sinema Günleri biteli üç gün oldu. İstikkal Caddesi'nden geçiyorum; bu insanlar başka. Bir koşuşturma, bir kalabalık var ama, bu

bizimkisi değil. Tanıdık yüzleri, o canlı bakışları göremiyorum. Bir sinemanın önünden geçiyorum. *Ezilenler* diye bir film oynuyor. Oysa bu film Sinema Günleri'nde *Yaşlı Adamlar Topluluğu* diye oynamıştı. Bu yeni adı daha çok ticari herhalde. Hiçbir şey, üç dört gün öncesine benzemiyor İstiklal Caddesi'nde.

Aşkamki 'manzara' daha da kötü. Televizyonun ikinci kanalında Sinema Günleri ile ilgili (40 dakikalık) bir program var. Ama bu daha önceki yıllarda olduğu gibi, Sinema Günleri'nin atmosferini anlatmaktan çok çok uzak. Filmlerin nitelikleri sergilenmiyor; daha çok yönetmenlerle yapılan konuşmalar var. Ve en acısı, kimse sansürden söz etmiyor. Herhalde etmek isteyen, belki de eden olmuştur. Bizim televizyonumuz, halkına karşı çok iyi niyetli olduğundan sansürü duymasalar da olur demiştir ve şayet birileri söz etmişse o planlar çıkarılmıştır. Tabii, biz birileri söz etmiştir diyoruz, yapılan onca söyleşi içinde. Ya etmemişse, bu daha acı işte.

Böylece, birinci kanalda Real Madrid'in heyecanlı maçının son dakikaları oynanırken, ikinci kanalda yayımlanan Sinema Günleri'ni sözde ele alan programda, kimse bu yılki nazar boncuğu olan sansüre değinmiyor. Umarız seneye söz edilir. Biz, bu anlayışla bir süre daha yol alacağa benzer kültür ortamımızda daha nice sansürlerin, yasaklamaların, imha kararlarının çıkacağına olan inancımızı kaybetmediğimizden, 'inşallah' söz edilir diyoruz...

1989
Yaşam Uzun Sakin Bir Irmak mıdır?

Bahar erken indi İstanbul'a bu yıl. Son yıllarda alışık olmadığımız sıcaklar ve güneşli havalar. Sinema Günleri'nin bir yenisi başlıyor. Bu yıl sekizinci. Adı da İstanbul Uluslararası Film Festivali oldu. Ama, ben yine de *sinema günleri* diyeceğim. Hem bu adı çok benimsedim, hem de yazdığım günlüklere uyuyor. Her ne kadar, *Festival* adı büyük bir önem taşıyorsa, benim için sinema günleri bu niteliğini korudukça *gerçek* önemini yitirmeyecek ister festival olsun, ister başka bir şey.

Protokol Sıkıcıdır

Bu yıl kartımızı alırken güçlük çekmedik ama, doğrusu açılış ve kapanış davetiyelerini almak için birazcık "yüzsüz" davranmak zorunda kaldık. Umarım, sinema günlerine kendi olanaklarının en üst sınırında yer veren *Varlık*'a ve bu *günlük*'ün yazarına daha anlayışlı olur ilgililer.

Protokolden hep sıkılmışımdır. Gereksiz ayrıntılar gibi görünür bana, ama kimileri ise oldukça önem verir. Bazı durumlarda gerçekten de önemlidir. Yine de ben pek sevmiyorum.

Nejat Eczacıbaşı'nın konuşmasının ardından *Ölüler* filmi gösterildi. John Huston'un son filmi ve bir James Joyce uyarlaması. Ne var ki, bu adlara yakışmayan bir altyazı ve kötü çeviri. Bir yazısında Murat Belge, İrlanda yerel kültürünün özelliklerinden dolayı Joyce çevirisinin çok güç olduğunu yazmıştı. Keşke, bu tür çevirilerde Murat Belge gibi uzmanlara danışılsa. Bir de, bu tür festivallerde, şenliklerde altyazılar bir iletişim biçimi olduğuna göre, Türkçe kurallara uygun ve hatasız olmalı.

Ölüler, bir biçem denemesi ve sineması güç olan bir öykü. Huston'un başarısızlığından söz edilemez ama, yine de iyi bir seçim değil açılış için. Genellikle de beğenilmedi.

Bir Çakışma

Bugün TYS'nin kongresi var. Divan'a seçiliyorum, böylece 12 matinesini kaçırıyorum. 15 matinesini de, Ergin Koparan'ın biraz hüznüne, biraz da havanın çekiciliğine kanarak, istekli bir şekilde kaçırıyor ve Sultanahmet'te kahve içerek güneşi içimize çekiyoruz.

Cumartesinin ilk filmi *Güller Açacak,* bir Galler filmi. Kasabanın yok edilmek istenen sinemasını savunan bir kadın ile bir erkek. Oldukça hümanist; dostluğu, küçük mutluluğu biraz "gülünç" de olsa işleyen bir film. Sinemaya bir saygı.

İlk kez bir Godard filmi izliyorum. *Sağını Kolla.* Bir boks deyimi sağını kolla. Biraz "uçuk" bir film doğrusu. Sürrealist öğelerle, sanayi toplumuna eleştirel bir bakış; değerler karmaşası içindeki bireyin bunalımlı konumu. Bilmem böyle özetlenebilir mi? İzleyenler tarafından beğenilmeyen bir film de buydu. Doğrusu biraz hayal kırıklığına uğradığımı söyleyebilirim.

Seçimler

Sabah kongrede oyumu kullanıyor ve doğruca Emek'e, 12'ye koşuyorum. *Yaşam Uzun Sakin Bir Irmaktır,* bir Fransız filmi ve yönetmeni Etiene Chailiez. "Yaşam uzun sakin bir ırmak değildir anne" diyor çocuk. İki farklı sınıftan gelen iki ailenin yaşamlarını etkilemesi kimileri için sakin bir ırmak, ama gerçeklikte pek de sakin bir ırmak olmayan yaşamın ironik bir vurgulaması. Keyifle izlenebilen bir film.

15 matinesinde *Bağdat Cafe*'deyim: Federal Alman yapımı. Alman bir kadının, kendini Amerika'da çölün orta yerindeki bir Cafe'de birdenbire bulması ve gelişen gülünç olaylar çerçevesinde *Cafe* "kültürü"ne ironik bir eleştiri.

Ben de yönetim kuruluna adaylığımı koyduğumdan, film sonrası seçimlerin sonuna yetişiyorum. Beklemediğim bir sonuç yönetime seçildim. Aziz Nesin ilk toplantının saatini yarın 16.00 diye belirledi.

Güneşli Ama Filmsiz

Bu yıl bir başka bahar, bu bahar. Güneşli günler sürüyor.

12 matinesinde Dünya'daki *Borç*'u izleyecektim, ama trafik yüzünden 12.10'da Taksim'e gelebildim ve sinemaya girmedim. Bir arkadaşa uğradım beş dakika. Durumu anlattığımda, girseydin filmi anlardın diye yanıtladı beni. Ama benim derdim, geç girip kimseyi rahatsız etmemekti. Bunu hiç düşünmemiş genç arkadaş.

İlk toplantımızda görev bölümü, bunu hiç beklemiyorum. TYS'nin genel sekreterliğine seçiliyorum. Ama toplantı uzuyor ve 18.30 matinesini kaçırıyorum, yorgun olduğumdan evin yolunu tutuyorum. Güneşli, ama tatsız bir gündü bugün. Trende iki hafif çakırkeyf adam oturuyor. Biri bulmaca çözdüğünü sanıyor ve yanındakine soruyor. "Antoloji ne?" Yanındaki bilemiyor, üstelik kaşını oynatı-

yor gibi yapıp yanıtlıyor. Ama bulmacacı, yol boyu durup durup "Antoloji ne ya?" diye sordu. Arkadaşı, bir ara ansikolopedi dediyse de, bulmacaya uyduramadılar.

Bir yanda TYS, bir yanda yeni çıkaracağımız dergi, bakalım yarın kaç film izleyebileceğim.

Altıncı Film

Altıncı filmim *İtalyan Gecesi*. Tipik bir İtalyan filmi. Güzel bir kız, aşk peşinden koşulan bir olay örgüsü ve beklenmedik bir son. Bu da keyifli bir filmdi. *Günaha Son Çağrı*'ya gitmiyor, bugünü tek filmle bitiriyorum.

Marquez'li Bir Gün

Romada Mucize, bir Marquez uyarlaması ve Lisandro Duque'un yönettiği Kolombiya-İspanyol yapımı. İlgiyle izlediğim bir yapıt. Film çıkışı, Kemal Özer tipik gülümsemesiyle "mucize yalnız filmde olmuyor" diyerek bizim sekreterliğe bir gönderme yapıyor.

Keşke, metin olarak okuyabilseydik diyorum Kemal Özer'e. Tipik bir Marquez metni aslında. Doğrusu yönetmen de yalın bir sinema dili yakalayıp metni zedelememiş, bence bu metni filme almak oldukça güç. Olay örgüsü dantela gibi işlenmiş; gelişim içinde de "mucize"ler yer alıyor. Bir şeyleri duyumsatıyor, ama nasılını gizliyor. Nasıl da bir sürpriz olarak karşımıza çıkıyor. Bu film için, daha doğrusu metin için bir yazı yazmalıyım.

İstiklal Caddesi her yıl olduğu gibi yine neşeli ve keyifli koşuşturmalara tanık oluyor. *Miss Arizona*'dayım, bir İtalyan-Macaristan ortak yapımı. İki ünlü oyuncu: Marcello Mastroinnai ve Hanna Schygulla. Faşizmin tırmandığı 1920-1944 Avrupası, İtalya ve Macaristan, Yahudi düşmanlığı ve iki insanın arasındaki gerçek *dostluk* bağı.

Kale bir Cezayir filmi ve çeşitli festivallerde aldığı üç en *iyi* film, bir *ikincilik* ödülü var. Gerçekten ödülleri hak etmiş bir film. Bu yıl ilk alkışlanan filmdi *Kale*. Kadınların, sözcüğün tam anlamıyla, "eşya" gibi kullanıldığı, birinin değil, dördünün birden kullanıldığı, "öksüzden sonra" geldiği, inançların körükörüne insanları yönlendirdiği, inancın yanı sıra onunla birlikte yürüyen dolandırıcılığın, pisliğin ve perişanlığın; aynı zamanda tam karşıtı insancıllığın ve sevginin yer aldığı, içiçe işlendiği, popülizme düşmeyen bir yapıt *Kale*. Beğendiğim bir film.

Talih mi?

Kör Talih, Polonyalı yönetmen K. Kieslowski'nin. 1978'in Polonyası, Marksizm, siyasal seçenekler, bireysel seçim vb. sorunsallıklar. Üç ayrı durum, peşisıra gösterilir.Genç çocuk babasının ölmesiyle okulu bırakır ve Varşova'ya gider; diğer iki durumda treni kaçırır. Her durumda da, yurtdışına giden bir uçağa binip binmeme durumu vardır. İlk iki durumda, önce partiyledir, ikinci durumda muhalif görünümlüdür, ama her ikisinde de uçağa binemez. Her iki durumda da, etrafınca yalnız bırakılır. Üçüncü durumda, sevdiği karısı ve çocukları vardır, ama politik anlamda ortadadır, uçağa yetişir. Uçak kalkar, uçağı havada görürüz ve infilak edecek deriz ve uçak infilak eder. Acaba talih midir, yoksa talih ya da talihsizlik bir trük olarak mı verilmiştir. Bence ikincisi...

Bu yıl "ustalara saygı"daki yönetmenlerden biri de Bertolucci. *Gülünç Bir Adamın Trajedisi*. Küçük bir entrika filmi, biraz politik içerikli, ama daha çok entrika önplanda. Belki bir haftanın yorgunluğundan, eski güzelliğinden izler taşıyan Anouk Aimée'ye takılıp durdu gözlerim.

Bir haftanın sonu. Bu yıl çok film olmasından, kanımca "kalite" biraz daha düşük. Bir de filmler bir ya da iki matine oynuyor, bazı filmler ister istemez kaçıyor. Aslında bunları pek önemsemiyorum. Çünkü dünya sinemasının son örneklerini izleme olanağı buluyorum. Sanıyorum bir festivalin de en önemli özelliği bu olmalı.

Gelecek Yıla, Yine

Şenliğin sekizinci günü; İstiklal Caddesi'nin, neşeli ve coşkulu koşuşturmaya tanıklığı devam ediyor. Dokuz gün daha sürecek olan sinema günlerini coşkuyla izlemeye devam ediyoruz.

Cumartesi Başka Olur İstanbul

Bu yıl ilk kez Gazi'ye gidiyorum. *Tepeden Tırnağa*'yı izliyorum. Kanada yapımı. Bireyin teknoloji karşısında ya da başka bir deyişle gelişen kent karşısında çöküntüsü ve eşcinselliğin ağır bastığı "sevgi" temaları; buna filmin birazcık "gerisinde" yer alan, üçüncü dünya ülkelerinden sahneler de ekleniyor.

Güneşli bir gün ve güneş iyice ısıtmaya başladı. 15.00 matinesinde Sinepop'tayım. Godard'ın ilk uzun metrajlı filmi olan ve dünya sinemasının hatırı sayılır örneklerinden diye sözü edilen *Serseri Âşıklar*'ı izliyorum. Güzeller güzeli Jean Seberg ve gencecik ama usta bir oyunculukla Jean-Paul Belmondo. "Herkesin görmesi gereken

bir başyapıt" diye tanımlanıyor; ve doğrusu böyle bir tanımı da hak ediyor. Klasik sinemaya, yani Amerikan sinemasına her yanıyla bir karşı çıkış; entrika, oyunculuk, yönetim ve birçok yönüyle. Tüm bu güzelliklerin yanı sıra filmin ilk yarısını biraz stress "ile" izledim. Bir saat önce Sinepop'a gelmemize karşın bilet yoktu. Oysaki elimizdeki serbest giriş kartının üzerinde yarım saat önceden gelinmesi yeterli diye yazıyor. Bize söylenen Vakıf'tan numaraların gelmediği. Anlaşılır gibi değil, elimizdeki kartın ne işe yaradığını merak ediyorum doğrusu. Geçen yıl da, aynı salonda geçen garip bir durumu yazmıştım, ta İsveç'ten Gürhan Uçkan'dan benzer bir duyguyu paylaşan incelikli bir mektup almıştım. Sinema salonlarında bu yıl da basına pek iyi gözle bakmıyorlar (Hikmet bey hariç tabii); tuhaf davranışlar devam ediyor. İçeri almak istemiyorlar, ama benim gibi birkaç kartlı yersiz giriyoruz ve salonda bir akbaba gibi gelmeyenlerin koltuğunu kapmak için bekleşip duruyoruz. Bir boş koltuğa oturuyorum, birazdan yerin sahibi geliyor, ardından ikincisi ve ondan da kaldırılıyorum. İçeri girdiğim için kendime kızıyorum ve üçüncüye oturuyorum yine de. Film başlıyor ama benim gözüm sürekli yer göstericide, acaba gelip beni de kaldıracak mı diye. Böylece filmdeki "stress"e, izlerken bir yandan ben de katılıyorum.

Üçüncü filme girmeden önce yolda Hilmi Yavuz ile karşılaşıyoruz. Beni görür görmez, "artık, Varlık'ta okuruz" diyor, ben de Belediye'yi soruyorum.

Selam Bombay bir Hint filmi ve oldukça da başarılı bir film. Çocukların eksen olduğu bir Hindistan görünümü ve "yaşamın sefaleti". Çıkışta Mustafa Ziyalan *"kiç"*e düşmeden başarılmış bir film, bak elalem neler yapıyor" diyor, kendine özgü yüksek sesle konuşarak ve gözlerini kocaman kocaman açarak. İzlediklerimin arasında *Kale*'den sonra ikinci alkış alan filmdi.

İkinci pazar

Doğrusu *Komiser*'i niçin yıllarca Sovyetler'de yasakladıklarını anlayamadım. Şiirsel bir sinema. Zaten şu siyah-beyaz filmin betimleyemediğim bir çekiciliği var, belki de çok yerinde bir "yabancılaştırma" olduğundan böyle. Çok değişik bir konumdan insan tekine bakış. Savaş komünizmi döneminde, toprakları iç savaş alanında kalan Yahudiler. Kadın olma (daha doğrusu anne olma) ile görev arasındaki çelişkiyi yaşayan bir komiser. Komiser, Yahudi ile tartışmasının bir yerinde "gerçekler için çarpışıp ölmek gerekir" diyor. Yahudi donuk bakışlarla uzaklara dalmış "peki ne zaman yaşayacağız" diye yanıtlıyor. Oldukça dokunaklı.

Üçüncü bir Godard: *Çinli Kız*, Bana pek çekici gelmedi. 1960'ların Avrupası'ndaki moda olan Mao düşüncesine ve dünya üzerindeki sosyalizm mücadelesine "biraz" eleştirel bakış. Tabii ki yergi düzleminden ve Godard'ca. Ama, sinemadan çok bir "projeksiyon", Ergin Koparan "sinema-klip" diyor. Yine de "neşeli"ydi.

Bugün 10 Nisan

Geçen akşam sinema günlerinin devamcısı olan arkadaşlarla bir yandan içiyor, bir yandan da "genel" bir değerlendirme yapıyorduk. Hiç yarışma filmi izlemediğimiz ortaya çıkmıştı. Ben, her yıl özellikle yarışma filmlerini sayıca az tutarım.

Tanıtım kitapçığında (büyük kitabı hâlâ ele geçiremedik, önceki yıllarda çıkar çıkmaz elimizde olurdu, galiba "eski" basınla ilgilenen "arkadaşı" daha çok arayacağız), *Soytarı ve Kraliçe*'yi okuyunca, bu film birinci olabilir demiştim. Bu kanım bir kehanet değil, son yıllarda izlediğim Çekoslovak sinemasının yetkin örneklerindendi.

Soytarı ve Kraliçe'yi büyük bir zevkle izliyorum. Filmi görmeden önceki düşüncem ile izlerkenki çakışıyor. Eski bir masal, düş içinde

düş ve üç boyutlu bir zaman ilişkisi. Kıpır kıpır bir kamera, humor'un en keyiflisi ve filmin sonunda şöyle bir yazı var: Başlangıç ve Gelecek.

Bu film Emek'te bir matine, o da çevirisiz oynuyor: bir de Moda'da bu Cumartesi bir matine oynayacak. Bu matinede belki çevirisiz olduğundan, belki de 12 matinesi olduğundan oldukça az kişi vardı. Bu filme yazık oldu gibi geliyor bana. Birinci olursa, herhalde Kapanış'ta gösterilir ve daha çok kişi izler.

Bir an önce büroya dönüp, yeni çıkacak olan dergiyi sıfırlamaya uğraşıyor, daha sonra da ısınamadığım sendikanın işlerine bir göz atıyorum.

18.30'daki film *Talihsizlik*. Filmden önce yönetmen Aragon, Onat Kutlar'ın aracılığıyla bize sesleniyor. Bir-iki yıl önce yine sinema günlerinde izlediğim Aragon'un *Ormanın Yüreği* adlı filmi büyük bir sıcaklıkla anımsıyorum. Bu anlamda *Talihsizlik* biraz düşkırıklığı yaratıyor. Ama yine de kötü sayılamayacak bir entrika ve Aragon'un da belirttiği gibi bir "melankolik âşık". Filmdeki şarkıda şöyle sesleniliyor: "Aşk düş değildir."

Onbirinci Gün

Sendika toplantısı yüzünden yine iki matine kaçırıyorum. 18.30'da *Örümceğin Stratejisi*'ndeyim. Yine bir Bertolucci filmi. Geriye dönüşlü bir olay örgüsü ve İtalyan toplumundaki faşizm olgusu.

Filmsiz Bir Başka Gün

Bu yıl "*talihsizlik*" yalnızca sinema salonlarında gösterilmedi, doğrusu ben de birazcık olsun yaşadım. Sabah evden çıkarken giriş kartımı unutuyorum. Ama önemsemiyorum çünkü akşam 18.30'a

Emek'e gideceğim ve Hikmet bey "durumu nasıl olsa düzeltir". Sinemanın önündeyim, ama talihsizlik işte, Hikmet bey o gün sekizde gelecekmiş ve başka biri de beni tanımadığından bilet vermiyor. Büyük bir öfkeyle, tabii kendime kızarak Emek'ten uzaklaşıyorum ki, dolmuşta o "bey"e niye satın almayı teklif etmediğime daha da kızıyorum (biletler basın için ayrılmıştı, ama belki verirdi). Böylece *Konformist*'i izleyemiyorum.

Biraz Dostoyevski

18.30 Dünya'da yine yönetmenle birlikteyiz: Kieslowski. Sahnedekiler o kadar anlamsız ve düzensiz ki, yanımdaki arkadaşa "iyi bir parodi izledik" demekten kendimi alamıyorum. *Gece Bekçisinin Bakış Açısı* adlı kısa bir film izliyoruz önce. Yanlış ve katı, hatta fanatikçe de diyebiliriz, bir sosyalizm uygulamasına, enfes ama kısacık bir eleştiri. Ardından da, "birazcık" Dostoyevski'yi anımsatan; daha çok idam sorunsalını ve bir insanı öldürmek olgusunu irdeleyen başka bir güzel film izliyoruz: *Öldürme Üzerine Küçük Bir Film.*

14 Nisan

İkinci haftanın sonuna geldik. Bu yıl sinema günlerinin süresi iki gün uzaltıldı. Böylece film şenliğinin bitmesine üç gün var. Biliyorum, pazartesi kendimi birçokları gibi birdenbire bir boşlukta duyumsayacağım. Sabah matinesinde *Maske*'deyim. Bir İtalyan yapımı. Tutkulu bir aşkın eksen olduğu, gerçeklik ile yanılsama üzerine, 18. yüzyıl mekânında bir çeşitleme. Birinci olabilecek bir film.

18.30'da Emek'teyim: *Puslu Manzaralar,* Angelopoulos'un bir filmi. İki küçük çocuğun yolculuk ekseninde, gelecek beklentisi, umut beklentisi ve yine bir Yunanistan görünümü, bu kez günümüzden. Oldukça duyarlı sahneler ve zaman/mekân boyutunun en

ince ayrıntılarıyla sinemasal olarak kullanımı. Bir başka güzel film daha...

Artık bitiyor

Yüzdük yüzdük kuyruğuna geldik. Bugün dört film izlemeye karar veriyorum, sabah yatakta gözlerimi açar açmaz.

İlk film Yunanlı yönetmen *Pantelis Voulgaris*'in bir filmi: *Taş Yıllar*. Filmi izlerken, bu yıl şöyle bir eksen vardı diye düşünüyorum: Yunan Tarihi ve Sinema. Baskılar altında, illegal koşullarda yaşam, komünistlerin direnmeleri ve unutulmaz bir hapishane sahnesi. Oldukça etkili bir filmdi.

İkinci film bir İngiliz filmi, *Uzak Sesler Durgun Yaşamlar*. Sıradan gibi görülen yaşarnların, sıradanlıklarının yanı sıra, biraz yürek burkan sıra dışılıkları ve perde arkası savaş sonrası bunalım toplumu ile yine toplumun tipikliği olan "müzik"in, filme uygun bir tema çerçevesinde kullanılışı.

Âşık Garib bir Sovyet filmi. Gürcü yönetmen Sergey Paradjanov için Tarkovski oldukça önemli şeyler söylemiş. Film cesurca çekilmiş; yerginin en güzel örneklerinden biri. Bunun yanı sıra Azeri geleneği etrafında oluşturulmuş bir masal, özgürlük imajı veren bir masal. Nitekim filmin sonunda da Tarkovski'ye adanmış oluşu, bu bağlamda oldukça anlamlı.

Emek'te artık, Kapanış'tayım. Ödül töreni. Nurettin Sözen, İstanbul'u *Kültür Şehri* yapacağını ve artık, sinema salonlarının yıkılmayacağını söylüyor ve ödülleri dağıtıyor. Bu yılki Altın Lale, *Filmin Adı Yok*'un. *Âşık Garib* ve *Model Çalışmaları* mansiyon alıyor. Eczacıbaşı ödülü ise Tunç Başaran'ın *Uçurtmayı Vurmasınlar*'a veriliyor. Orhan Oğuz'a *Üçüncü Göz* ile bir mansiyon. Espirileri "Os-

kar"dakilere benzetmek için çırpınan sunucular ve sahne düzeni; her yıl olduğu gibi kargaşa.

Filmin Adı Yok'u izlememiştim, bu vesileyle, bugünün dördüncü filmi olarak izliyorum. Bir aşk ekseninin ardında, Yugoslavya'daki etnik sorunsallık. Tikel bir durumdan, ciddi boyutlara ulaşan toplumsal olaylar zinciri ve bunu belgelemek isteyen bir yönetmen ile başka bir biçimde sunmak isteyen (televizyon) yöneticileri. Biraz belgesel kokan, pek öyle albenisi olmayan bir yapıt.

Son Gün

Sabah Wim Wenders'in son filmi *Berlin Üzerindeki Gökyüzü*'yü izliyorum. Bir başka siyah-beyaz şölen. Epik bir anlatım ve kaoslaşan teknoloji içinde sevgi teması, biraz mizah öğesinin de yer aldığı eleştirellik. Bilmem böyle tanımlanabilir mi?

Ay yerine *Konformist*'i gösteriyorlar Sinepop'ta. Böylece geçen "talihsiz" Çarşamba'yı telafi etmiş oluyorum. Üstelik sinema günlerini de bitiriyorum. Kötü başlaması önemli değildi. Önemli olan, iyi bitmesiydi ve bence iyi bitiyor. Bertolucci'nin faşizm ortamında, birey, cinsellik, bağlılık, eşcinsellik, sevgi gibi kavramlara bakışı. Keyifli bir "son"la gelecek *yıl*'a yine, diyoruz.

1990
Sinemalı Günler -1

29 Mart

Geçen yıl olduğu gibi bu kez de, serbest giriş kartım çeşitli evrelerden sonra "bana" ulaştı. Yine geçen yıl gibi kitapçık yok. Kartımla ilk önemli işi gerçekleştiriyorum: "Cumhuriyet"in bugün verdiği "Sinema" ekinin sayfalarını açarak.

30 Mart

Beyoğlu Bir Şenliktir. Belediyemiz, belli saatlerde İstiklal Caddesi'ni trafiğe kapıyor. Kapanış ve açılış için davetiyeler geldi. Ama, 19.00'daki kokteyl için davetiye yok. Faruk Şüyün gel diyor ama, tabii ki gitmiyorum. Bu tür aksaklıklara alıştım.

İstiklal Caddesi'nin trafiğe kapalı olmasına karşın, çoğunluk yine de kaldırımdan yürüyor. Caddenin ortasından yürümenin keyfini çıkarıyorum; bir yandan da yeni bitirdiğim *Bir Levantenin Beyoğlu Anı-*

ları'nı anımsıyorum. Açılışta Başkan Sözen, Belediyenin bir yılda gerçekleştirdiği kültür etkinliklerini sıralıyor.

Bertrand Tavernier "açılış konuşması" yaptığından duyduğu mutluluğu dile getirirken, konuklar arasında yer alan Sabine Azema'nın güzelliğini yakından izliyoruz. Ardından *Ateşli Sır*'ın yönetmeni ve küçük oyuncusu geliyor sahneye.

Ateşli Sır, bir Stefan Zweig uyarlaması ve yönetmeni Andrew Birkin'in ilk uzun metrajlı filmi. Doğrusu çok etkilenmiyor, ama usta oyunculuk izliyoruz. Özellikle de Faye Dunaway'i. Mekânların görsel zenginliğini de eklemek gerekir.

31 Mart

Ustalara Saygı bölümünde bu yıl merakla beklediğimiz Antonioni var. Gün boyu beklenmedik koşuşturmalardan sonra, Paris'e uçacak bir yakın dosta (Deniz Vardar'a) uğruyor; ordan da, Süreyya'ya güç yetişiyorum. *Gece*'yi izleyeceğim.

Broşürde İngilizce altyazı diye geçiyor. Eh, artık bir şeyler anlarız diye geldik. Ama film Fransızca altyazılı. Üstelik de İtalyanca. Daha önce köşede bucakta bir iki düzeltme yapılmış, ama görememişiz. Önce dışarı çıkma isteği bir protesto biçimine dönüşüyor. Nitekim on beş-yirmi kişi böylesine bir tepkiyle salonu terk ediyorlar. Ama Antonioni'nin sinema dili, Marcello Mastroianni, Jeanne Moreau ve Monica Vitti'nin oyunculuğu; siyah-beyaz sinemanın çekiciliği bizi koltuğa bağlıyor. Ayrıntıların en estetik düzlemde işlendiği bir sinema şölenine tanık olduk, böylece.

1 Nisan

Bu yıl şenlikte bir caz bölümü var: *Şu Caz Dedikleri*. Daha önceleri "caz" ile ilgili filmler vardı, ama bölüm yoktu. Caz'ın son yıllarda,

ülkemizdeki genişleyen etkisiyle olsa gerek yetkililer bu bölümü hazırlamışlar. Oldukça yerinde.

*"Havana'da Bir Gece: Dizzy Gillespie Küba'da"*yı izliyoruz. John Holland'ın 87 dakikalık bir caz belgeseli. Yaşlı kurt Gillespie'nin Küba yolculuğu, orada verdiği konser; ve Afro-Amerika, Afro-Küba temalarının işlenişi. Tabii bir caz şöleni.

2 Nisan

Gün boyunca koşuşturma akşama kadar sürüyor. Olacak iş değil ama, bu gün bir tek film dahi göremiyorum.

3 Nisan

Sendikadan Faruk ile birlikte apar topar çıkıyor, trafiğe kapanan İstiklal Caddesi'nden koşuşturmayla Atlas'a ulaşıyoruz. Bir Sovyet filmi var sırada: *Sıfır Kenti.* Faruk biletleri alıyor. Yerimiz oldukça kötü. Balkonda bir yer. İkimiz de basın'a böyle mi yer verilir diye soluğu müdürün odasında alıyoruz. Adamcağız Hülya hanımın direktiflerine uyuyormuş. Film başlamadan yarım saat öncesine kadar elindeki biletleri tutuyor, bunlar basın için ayrılmış yerler, kimse gelmiyorsa tekrar gişeye veriyormuş. Hülya hanım böyle demiş. İstanbul'da yarım saat öncesinden nasıl gelinecekse. Neyse kibar adammış, alttan alıyor, biz de elimizde kahve bardaklarıyla, iyi bir yerde oldukça keyifli bir film izliyoruz. Film çıkışında Nuro'ya (Nurullah Tuncer) rastlıyor, Kuzguncuk'a kadar filmden aldığımız keyfi anlatıyoruz birbirimize. Bu arada gece yarısı Sendikadan istifa etmeye karar veriyorum.

4 Nisan

Sabahın köründe kalkıp, önce istifa mektubumu, ardından da dün geceki filmle ilgili bir şeyler yazıyorum.

Celâl Üster'i arıyorum, yazıyı kullanır mı diye. Atillâ Dorsay da aynı film için yazmış. Yazı şöyle:

"Her şey trenin akşam alacasında kasabaya gelmesiyle başlar. Tek bir yolcu iner. Bu, işi için kasabaya gelen bir mühendistir. Ertesi sabah, işini görüp tekrar Moskova'ya dönecektir. İşi olduğu fabrikanın girişinde başlayan gariplik, çırılçıplak daktilo yazan sekreter kız, sekiz ay önce ölen ve müdürün haberdar bile olmadığı baş mühendis ve lokantadaki ahçının intihar (ya da cinayet) olayıyla sürüp gider. Kahramanımız kendini birdenbire tuhaf olayların içinde bulur. Bu arada filmin gerilimi doruğa çıkmış; ve tuhaflıklar aynı zamanda matrak bir zincirlemeyle yeni bir entrikaya doğru ilerlemektedir.

"Sovyet eleştirisi, "bürokrasi ve köhnelik" temalarına yerleştirip, aslında "yeni" de sorgulanmaktadır. Günümüz dünyasının en ince "detay"larını taşıyan yönetmen, "Batı" kavramını da ikili bir biçimde sorgular: bir yanda Sovyet toplumunda yansıması, öteki yanda da Batı dünyasının içindeki kültürel tartışma.

"Başında sonuna ironik bir anlatımın egemen olduğu filmde, üzerinde önemle durulması gereken iki öğe daha var. Birincisi, sahne sahne, hatta sekans sekans bir "klasik Amerikan filmi" gelişimi, gerilimi, entrikası, hatta tiplerinin izlenmesi; ikincisi, özellikle de Batı dünyasındaki "Rock and Roll" dalgasının aynı zamanda Sovyet toplumunda bir yenilenme (!) fetişizmi olarak ele alınması. Bir başka nokta da, yönetmenin 21. yüzyıl için, günümüz toplumu için eleştirel bir tartışmayla, "pekiyi ne olacak" sorusunu sormasıdır.

"Sisli bir gölde sabahın ilk ışıklarında kahramanımız, belki de yukarıdaki soruya doğru (küreksiz bir sandalla) yol alır (nereye gidiyordur)..."

Saat beşte AKM'deyim. Oktay ağbiyi (Akbal) sinema salonunda yakalayıp istifa dilekçemi veriyorum. Oktay ağbi *Karartma Geceleri*'ni izleyecek. Bu yıl ulusal film seçici kurulunda. Oldukça üzülüyor, canı sıkılıyor; ama beni anlayışla karşılıyor. Onu üzdüğüm için doğrusu benim de canım sıkılıyor. Zaten benim için kolay bir karar değildi. Ama kararım kesin. Tam bir yıl önce bugün genel sekreterliğe seçilmiştim. Yine aynı gün istifa ediyorum.

Hiç keyfim yok... Evin yolunu tutuyorum. Boğazın serinliği sinirlerimi yatıştırıyor.

5 Nisan

Her yıl olduğu gibi bu yıl da Sinema Günlerini coşkuyla beklemiştim. Ne var ki, bu yıl çeşitli işlerden dolayı doğru dürüst film izleyemiyorum.

Bu sayıki Gösteri'nin hazırladığı ek: "Sinemalı Günler Başlıyor". Bu tür eklerin işlevsel olduğuna inanıyorum. İlk defa bir şiirim yayımlanacak. Hami Çağdaş, kullanacağını söylüyor. On beş yıl kadar önce her "genç" gibi şiirler yazardım. Tabii sonra onlar atılırdı. Öyle şiire merak sardığımdan değil, özelliği olan bir şiir. Olduğu gibi, Hilmi Yavuz tema ve biçimini izliyor. Tabii "özelliğini" merak edenlere anlatılır...

Aşkına Muhtacım bir Federal Alman yapımı. Doğrusu bu filmi kim seçtiyse kutlamak gerek (!). Zeki Müren'in "Bahçıvan" diye bir filmi vardır. Çocukluğumda izlemiştim. Sanırım televizyonda, bizleri güldürmek için mi yoksa, başka bir şey için mi bilmiyorum ama birkaç kez gösterildi. İşte o filme benziyor.

İlk on beş dakika sonra çıkma isteği bir tutkuya dönüştü. Ne yazık ki kardeşim de sinemadaydı ve konuşmam gerekiyordu. Böylece arayı beklemek zorunda kaldım. Işıklar yanınca birbirimizi bulup,

kaçarcasına sinemadan dışarı çıktık. Bizim gibi birçok kişinin de aynı hatanın kurbanı olduğunu çıkış kapısında anladım. Oysaki, sinemanın müdürü beni "kötü" diye uyarmıştı. Tabii ben filmin adına kanıp içeri dalmıştım... Dışarıda karşılaştığım Ali Tükel'in "Alman filmlerine gitmeyeceksin" sözünü hiç unutmayacağım artık.

Neyse ki 21.30'da durum iyi... Bir Tavernier filmi *Geceyarısına Doğru* ve bir caz şöleni daha. Ünlü bir caz ustasının yaşamının son bölümü. Cazcıyı ünlü tenor saksafoncu Dexter Gordon yetkinlikle canlandırıyor. Müziğe bağlılığın, gerçek dostluğun bir başka anlatımı. Broşürde "Genç, yaşlı tüm Cazseverlerin görmesi gereken bir film" diye yazıyor. Bu kez tam isabet.

Geceyarısına doğru... Boğazın serin sularının üzerinden, motorla karşı tarafa geçerken, biraz önceki ritmlerin tınısı ve usta yorumcu Dexter Gordon'un saksafonunun sesi kulağımda...

6 Nisan

Bir cuma yorgunluğu ve sinema günlerinin haftası. Nuro'nun balık ziyafetinden sonra, ben, Neşe Yıldıran ve Nuro, Kuzguncuk ekibi olarak Reks'in geniş mekânında yerimizi alıyoruz. Tabii, her zaman olduğu gibi, yer gösterenlerle birazcık tartışarak. Ve karşımızda bir sinema (görsellik) şöleni daha: *Mahabharata.*

Büyük bir keyifle filmi izliyoruz. Çıkışta üçümüz de filmin büyüsü içinde, her birimiz kendi ilgi alanlarına göre yakaladığı sahneleri ve özellikleri birbirimize anlatmaya çalışıyor. Tabii bu üçlü monologta, en çok şaşıran taksi şoförü...

(*Mahabharata* için, farklı şeyler yazmıştım. Ancak, bu yazıyı temize çekerken, Faruk Şüyün sayesinde kitapçık yeni elime geçmişti. Onun hikâyesine de daha sonra değineceğim; kitapçıktaki özeti,

filmi izlemeyen okur için almayı, tabii bu arada biraz da işin kolayına kaçmayı uygun gördüm.)

"Mahabharata Hint edebiyatının, hatta dünya edebiyatının en uzun yapıtıdır. 'Bu dünyaların yüce şiiridir' der şair-anlatıcı Vyasa, ırkının tarihini anlatmaya başladığı çocuğa. Fil başlı tanrı Ganesh bu büyük öyküyü kendisi yazmak ister. Böylece bu heybetli masal, insanları ve tanrıları, büyüsü ve gerçeği, alışılmamış bir dokunun süslediği şiiriyle yavaş yavaş ortaya çıkar. Üç bölümden (Zar Oyunu/Sürgün/Savaş) oluşan film, yarı masalsı, yarı ruhsal bir ölüler diyarında birbirine düşman kuzenler, Pandavalar ve Kauravlar arasında, dünyayı ele geçirmek için yapılan uzun ve kanlı bir mücadeleyi anlatır. Aralarındaki anlaşmazlığın kökleri ortaya çıktıkça, günümüz dünyasında varolan ayrımlarla bir koşutluk görürüz...

"Peter Brook'un sahnelediği bu üyük Sanskrit destanı on yılın en önemli tiyatro olaylarından biriydi. Şimdi Brook yapıtını perdede yeniden yaratarak tiyatro ve sinema tekniklerinin bir karışımına ulaşıyor. Belki de bu MAHABHARATA'nın geçtiği yarı masalsı ve yarı ruhsal ölüler ülkesini anlatmanın en iyi yolu. Yönetmen 'Bugün karşılaştığımız tüm sorunlar bu yapıtta yer alıyor. Öykünün üç bin yıl önce yazılmış olması onu bizden uzaklaştırmıyor. Tam tersine, aradaki mesafe ana konuların ortaya daha da açık bir biçimde çıkmasını sağlıyor' diyor."

Bu arada filmde Tuncer Kurtiz'in de oynadığını, ekleyelim...

"Sinemalı Günler-2"yi Haziran'da yayınlamak üzere...

Sinemalı Günler –2

7 Nisan

Sabah, *Kızıl İlahi*'ye yetişmek için İstiklal Caddesi'ni büyük bir hızla geçtim, Sinepop'tayım. Film başlamış (hiç hoşa gitmeyecek bir durum). Yavaşça yerime oturuyorum. Ama, bir gariplik var. Bir Macar filmi (yön: *Miklos Jancso)* ve Macarca; altyazılar da Almanca. Oysa ki broşürde İngilizce altyazı diye bir "not" vardı. Tek bir sözcük anlamadığım gibi, yönetmenin tarzını hiç beğenmiyor, imgesel yaklaşımlarını biraz ilkel bularak çıkıyorum. Çıkarken, girişteki "Almanca Altyazı" ibaresini geç de olsa okuyorum.

15.00'de Gazi'deyim. Bir *Antonioni* filmi: *Çığlık*. Terk edilmiş bir adam, bir türlü etkisinden kurtulmadığı "aşk"ı, dolayısıyla unutamadığı bir kadın. Klasik sinemanın bir tersyüz oluşu. Erkeğin kadın karşısında ruhsal dengesinin yitimi ve adamın intiharı. Kimsenin duymadığı büyük bir *çığlık*. Filmin sarhoşluğuyla salondan çıkıyorum.

8 Nisan

Stroszek, her şeyiyle bir *Herzog* filmi. Kötülükler tarafından sarmalanmış, üç çizgi dışı mutsuz insanın, Amerika'da —bir bakıma— "vaadedilmiş topraklar"da yeni bir yaşam arayışı. Ama, kötülük kavramı Amerika için de geçerli. İronik bir anlatımla yüklü bir trajedi hümanist bir temayla iç içe. Sonu da oldukça hüzünlü, yanımdaki arkadaşım gözyaşlarını tutamıyor. Hatta gözyaşları Moda sokaklarına taşıyor.

Beatrice Tutkusu'ndayız. *Tavernier*, 14. yüzyıl Fransa'sını çiziyor. Şiddeti, trajediyi, güç kavramını, çağın sona erişini izliyoruz. Babakız tutkusunun, inanılmaz bir boyuta ulaşarak, başka bir tutkuya, aşka dönüştüğünü görüyoruz. Görüntü de böyle bir temayı destekliyor:

9 Nisan

"Plaff! Duvarlara, camlara ve insanlara çarparak parçalanan yumurtaların sesi"dir. Kimin attığı belli olmayan bir yumurtanın duvarda kırılmasıyla başlar her şey. Günümüz Küba'sından kesitler *(Plaff!-*,yön: *Juan Carlos Tabio).* Mizahi bir anlatımla toplumsal düzene bir eleştiri. Demek ki, Küba'da her ne kadar sosyalizm de olsa büyü gibi bir Karayip "töre"sinden vazgeçmek olanaksız. Oldukça keyifli bir filmdi.

Anna Turay'a hoşçakal bile diyemeden, çıkış için kapıya doğru yığılan kalabalığı yararak dışarı çıkıyorum. Amacım, 21.30'da Reks'de olabilmek. Tabii yine birazcık gecikiyorum.

Karşılaşma İçin Garip Bir Yer. Güzeller güzeli *Catherine Deneuve* ve olgunluk çağının ustalığındaki *Gerard Depardieu.* İki "tırlak" tip. Garip bir rastlantı ve akıldışı bir tutku. Adamı, kendimle yer yer özdeşleştiriyorum. Herhalde kadın seyirciler de kadın tipiyle benzer şeyi yapmışlardır.

10 Nisan

Sonunda festival kitapçığını ellerimin arasına adım. Atlas Handaki festival merkezine gidip, (Faruk Şüyün söylemiş) Nilgün Mirze ile de tanışıp (onca telefon konuşmasından sonra), *Kitap*'çığı büyük bir titizlikle çantama koyup, bir *Godard* filmindeyim: *Erkek-Dişi*. Doğrusu bu filmle ilgili kitapçıktaki şu alıntıyı yapmam kaçınılmaz göründü:

"Bu filmde ortaya konan sorun 'kişisel' ile 'politik' arasındaki ilişki olarak ele alınmıştır. *Godard*'ın klasik kalıplarının dışında 'politika' ve 'cinsellik' sorgulaması".

11 Nisan

Depardieu'nün bir başka filmi: *Senin İçin Fazla Güzel*. Reks'deyiz ve bir 21.30 matinesi. Ama, her yıl olan hikâye bir kez daha oldu. (Acaba tarih tekerrürden mi ibaret?) Kartımız olmasına rağmen numaranın olmadığı söylendi. Film başladıktan sonra balkonda merdivenlerde oturabileceğimiz eklendi. Fuayede, Müge Gürsoy ve Esen Çamurdan ile bu işe kızıp kızıp durduk. Tabii yukarı falan çıkmayıp, film başlamadan az önce oldukça güzel bir yere (boş bulup) oturduğum gibi etrafta da boş yerler vardı. Herhalde, basına verdikleri kartı, dilenciye sadaka vermek gibi bir şey sanıyorlar. Yıllardır benzer olaylarla kaşılaşıyoruz. Kimi yer gösterici ya da sinema yöneticilerinin kaba davranışları da işin başka yönü. Çok kolay gibi geliyor sorunu çözmek. Her matine için basına (lütfen) bir sıra ayrılsın. Bundan ne festival bütçesinin dengesi bozulur, ne de sinema yöneticileri ya da (ne bileyim) başka birileri bu işe kırılır. Kartı olan gelip oraya oturur. Basın dedikleri kişilere bu çok mu fazla?

Filme dönersek, günümüzde bir kadın-erkek sorunsalı. Evli erkek, sevgilisi, karısı ve çocuklarının etrafında dönen sorunlar. Yine Depardieu'nün usta oyunculuğu.

12 Nisan

Sonunda *Dekalog*'lar geldi. Saat beşte Atlas'ta Bir ve İkiyi izliyoruz. Polonyalı yönetmen Krzysztof Kieslowski, "*Dekalog*"larda günümüz dünyasında *On Emir*'in nasıl işlediğini gösteren çağdaş öyküler anlatıyor, Katolizmin analizinden çok daha evrensel "mesaj"lara yönelmiş. (Bu satırlar yine kitaptan alındı.) Her iki "*Dekalog*"u izledikten sonra sinemayı çarpılarak terk ediyorum. Usta işi, dantela gibi örülmüş...

13 Nisan

Bugün yalnızca *Dekalog*'lar var: Üç ve Dört. Bu filmlerin videosunu bulup birkaç kez izlemeliyim.

14 Nisan

Ödüller basına açıklanacak.

Sabah, Emek'te *Rose Hill'li Kadın*'dayız. Bir Alain Tanner filmi. Çağdaş bir toplumda (İsviçre'de) oldukça "geri" yasalar ve tutucu ahlak anlayışı. İlginç, dramatik ve beklenmedik "sürpriz bir son".

Çıkışta Oktay Akbal ile karşılaşıyoruz. Oktay ağbi, Mehmet Güreli'nin yanına gidip, elini sıkıyor ve tebrik ediyor. Mehmet de o ben değilim, hep benzetirler, diyor; ve de o parlak zekâmla *Karartma Geceleri*'nin ödül aldığını anlıyorum. Tabii Mehmet'i Oktay ağbi yönetmen Yusuf Kurçenli'ye benzetmiş. Uluslararası Yarışma'da da İran filmi *Narına Yandım* birinci olmuş.

İşte Jim Jarmusch ve *Gizem Treni*. 24 saat içinde geçen, üç ayrı hikâyeyi aynı mekânda, ama birbirlerinden habersiz bir biçimde işler. Ustaca ve hınzırca bir buluş.

Dekalog, Yedi ve Sekiz. Bu adamın sinemasına hayran kalıyor, her önüme gelene *Dekalog*'ları izleyip izlemediğini soruyorum.

Kapanış gecesi ve Cemal Reşit Rey'in beni oldukça etkileyen görkemli salonundayız. Tüm "ileri-gelenlerimiz" orada. Hüseyin Sönmez, namı diğer Hil Hüseyin de benim gibi fazlaca spor giyimli olduğundan yanımdan ayrılmıyor. Gösteri'den çok Scola'nın *Splendor*'u ve Marcello ile ilgili olduğumuzdan, arkalarda bir yere otu uyoruz ve "Oscarvari" ödül törenine tanık olduktan sonra, keyifli bir Scola izliyoruz. *Bir sinema tutkusu.*

15 Nisan

Yine bir *son gün*. Sabah Gazi'deyim. Sovyet yönetmeni Gennadi Poloka'nın 1968'de çekilip, ancak 1987'de gösterilen filmi: *Müdahale*. Yönetmen filmden önce (herhalde elçilik görevlisiydi), Türkçe'yi bildiğini sanan takım elbiseli bir adam aracılığıyla bizlerle konuşmaya çalıştı. Daha doğrusu çabaladı. Durumun garipliğini fark eden yönetmen "ben başka şey diyorum, çevirmen başka şey" diyerek lafını kısa kesince, seyirciden büyük bir alkış aldı. Neyse ki çevirmen son sözleri doğru aktarabildi. İroniyle yüklü bir durum. Adeta bir *Fellini* filmi gibi.

Film için yine kitapçıktan bir alıntı (bu kitapçık elime geçmeseydi, kim bilir bu yazı nasıl olurdu): "Sonuçta, 1968'de *Fellini* ile *Godard* birlikte Kızıl Ordu'lu bir kabera gösterisi yönetseydi ne olurdu? sorusunun yanıtı. Kuşkusuz her bakımdan oldukça değişik bir film olan MÜDAHALE, milliyetçi filmlere şaşırtıcı bir yaklaşım."

Dekalog, Dokuz ve On. Terslikler bizim ülkemizde bir alışkanlık halini aldı. Önce On'u sonra Dokuz'u izliyoruz. Festival görevlilerinin o sıra ne yaptıklarını bilemiyorum. Kalkıp uyarmak istiyorum. Ama, işin sonunda elli dakikalık filmin on dakikasını kaçırmak var. Çünkü adamlar, beni ciddiye almayabilirler. Ben de bu tehlike karşısında

kılımı kıpırdatmıyorum. Diğer izleyiciler de herhalde aynı kanıdaydılar ki, kimse yerinden kalkmadı. *(Dekalog*'ların videosunu bulmalıyım.)

Hiroşima Sevgilim son film. Yıllar önce Sinema-TV'de izlemiştim. Kısaca, Hiroşima'da çekilen, şiirsel bir film. Alain Resnais'nin ilk konulu filmi ve yapım yılı 1959. Filmden sonra, bir Avrupalının, dünyasının, bakışının zenginliği üzerine düşünüyorum.

Her türlü aksaklıklara karşın —bu arada bu yıl otuz film izledim— güzel fimleri izletenlere, bu kültür olayını gerçekleştirenlere teşekkür...

1991
Sinema Şenliği On Yaşında

15 Mart Cuma / Saura'lı Açılış

Uluslararası İstanbul Sinema Festivali bu yıl onuncu yaşını doldurdu. Türkiye için böylesine kültür dönümleri oldukça önemli. Bir-iki festival yıllarca kültürel kimliğini koruyup geliyor. Hem de devlet yardımı almadan.

Her yıl olduğu gibi bu yıl da açılışta *Emek*'teyiz. O sinema büyüsünü duyumsatan Emek'te. "Aydınlar Mafyası" olarak açılış gecesinde yerlerimizi alıyoruz. Önce Atillâ Dorsay geliyor ve geceyi açıyor. İlk konuşma İstanbul büyükşehir Belediye Başkanı Nurettin Sözen'in. Sözen çok klasik ama çok akıllıca bir konuşma yapıyor, yani kısa kesiyor. Anımsıyorum, 1988'deki açılışta o zamanki Belediye Başkanı Bedrettin Dalan uzun bir konuşma yapmıştı da salondan ciddi tepkiler almıştı. Ama Nurettin Sözen konuşurken birden salona giren ünlü Adnan Hoca (Oktar) herkesin dikkatini çekiyor ve fısıldaşmalar bir uğultuya dönüşüyor, bir-iki "hişt", "hop" gibi karşı tepkiden sonra yine, dikkatlerimiz olması gereken yere Sözen'in konuşmasına dönüyor.

Sözen'den sonra Dorsay iki Finlandiyalı'yı yönetmen Mika Kaurismaki ile onun filmlerinde oynayan Matti Pallonpaa'yı sahneye davet ediyor. Bu iki Viking torunu, filmlerinin değersiz olduğunu klasik bir ironiyle söyleyip indikten sonra, sıra Carlos Saura'ya geliyor. *Kanlı Düğün, Karmen, Büyülü Aşk, Koş, Koş*, gibi filminlerini festivalde ve televizyonda da izlediğimiz ünlü İspanyol yönetmen, gayet alçakgönüllü bir konuşma yaparak, İstanbul şehrinin, İspanyollar için gizemli bir anlamı olduğu söylüyor.

Açılış filmi, *26'sı İçin Üç Yer*. Geçen yıl ölen Fransız yönetmen Jacques Demy'in anısına oynatılmaktan başka bir özelliği olmayan bir film. Nedense açılışlarda iyi filmler gösterilmiyor. Nasıl seçiliyor, bilemiyorum ama, benim aklımda bir *Büyülü Aşk* kalmış, açılışta zevkle izlediğim. Çıkışta Faruk Şüyün ile de aynı kanıyı paylaşıyoruz. Yves Montandt olmasaydı ve yerimiz sıranın ortasında olmasaydı herhalde film başladıktan beş-on dakika sonra salondan çıkardık. Film değişik bir müzikaldi ama, Amerikan müzikalleriyle ister istemez karşılaştırılınca doğrusu pek bir şey ifade etmiyordu.

16 Mart Cumartesi/Koşuşturmanın Başlangıcı

İşte, festivalin ilk günü. On beş gün sinemadan sinemaya koşuşturacağız. Bu yıl Mart'ta yalnızca. Çok farketmiyor doğrusu, "Yeter ki film olsun".

On yıl geride kalmış. Ben de bu vesileyle yazdıklarıma bakıyorum. Bu yıl "Sinema Günlükleri"nin altıncısını yazıyorum. Altı yıldır *Varlık* dergisinde, her yıl (bir yıl hariç) iki sayı üst üste günlükler yayınlanıyor. Kemal Özer zamanında başlamıştık. Şimdi Enver Ercan var yönetimde o da günlüklere itiraz etmiyor, tersine teşvik ediyor. Bakalım bizim günlükler başka yayın yönetmeni görecek mi? Yine içimde bir kuşku vardı. Acaba günlük biçimde yazmasam mı diye. Festival başlamadan önce Nilgün Mirze'yi ziyarete gettiğimde, ki

kendisi bu festivalin basın ilişkilerini özveri bir şekilde yürütür. Ona da fikrini sordum. İlginç bulduğunu söyleyince, ben de devam etmeye karar verdim.

Oktay Akbal 10 Şubat'taki yazısında "Günlükler Bir Aynadır" diyor ve günlükleri sevdiğini belirterek şu saptamayı yapıyor: Günlükler bir dönemi türlü yanlarıyla kalıcı kılar, yansıtır." Ne kadar sinema günlerini yansıtıyoruz; sanırım bunu zaman gösterecek.

Bu yazıyı okuyanlar artık "filme gel" diyecekler. Hemen geliyoruz. Bir Çehov uyarlaması *Aşk ve Korku*. Alman kadın yönetmen Margarethe von Trotta'nun filmi ve bir İtalyan-Alman-Fransız ortak yapımı. Feministleı "çok nitelikli kadınların sıradan erkeklerin peşinde koştuğunu" imlediği gerekçesiyle filmi eleştirmişlerdi. Doğrusu Trotta, günümüzde Çehov *Üç Kız Kardeşi* işte böyle yazardı diyor. Çehov'un hüzünlü Maria'sı, sevecen ve koruyucu abla Veila, hayat dolu küçük kız kardeş Sandra, o aile çevresi, hüzün, kırgınlıklar, terk ediliş, tüm temalarını daha çağdaş bir ortamda yansıtıyor. Renkler bile; mekân, arka planlar, ağaçlar ve sis, Çehov kokuyor.

17 Mart Pazar / Bir Caz Film

Yağmurlu bir İstanbul pazarı. Hafta içi bir gün olsa ulaşım bayağı güç olurdu. Keyifli film izlenen salonlardan biri olan Atlas'tayız. Sanırım geçen yıl şenliğe katılmıştı. Oldukça da yerinde bir karar bu salonda film göstermek.

15.00 matinesine girmeden önce her yıl olduğu gibi bu yıl da küçük bir tartışma çıkıyor, sinema kapısında. Üstelik festival görevlisi de "yarım saat önce gelmeliydiniz" diyerek bilmişlik taslıyor. Sanki İstanbul'da ulaşım çok rahatmış gibi. Bilindiği gibi serbest giriş kartı alıyoruz ve yer numaraları yarım saat önce gişeden veriliyor. Hemen hemen her yıl yazdım, basına daha kolaylık gösterilmeli diye. Çünkü diyelim Reks'te 12 matinesinde iki saatlik bir film izliyorsu-

nuz. Çıkış, arası marası, saat 14.30 oluyor. Karşıya uçarak geçeceksiniz ve kapıdaki adamlar size yarım saat önce gelin yer numaranızı alın diyecek. Bir kez daha ve her yıl tekrarlayacağım, basına bir sıra şart. Nitekim, bana bilet yok deyip, yan balkonda bilet verdikleri seansta, Atlas'ın en güzel yerine gidip oturdum. O sıra protokole ayrılırdı ve nitekim bütün bir sıra neredeyse boştu. Acaba o biletler ne oldu? O sıra niye boştu? Niye yer yok dediler? Neyse gelelim filme. Entelektüel siyahi bir yönetmen Spike Lee. Çok değişik bir sinema diliyle, beyaz yönetmenlerden daha farklı baktığını duyumsuyorsunuz. Aynı zamanda, gayet iyi de bir oyun çıkartıyor. Cazseverler, özellikle de genç izleyiciler sinemayı doldurmuştu (protokol sırası hariç).

Bu yıl bir başka yenilik elektronik alt yazı. Birçok filmde uygulanıyor. Simultane çeviriyle filmin sesi karışmıyor, Türkçe izleyebilenler de belki biraz güç oluyor ama, sahnenin altındaki yazılardan izliyorlar. Bu yılki olumlu bir yenilik.

İstiklal Caddesi'nin yalnızca tramvay geçen boşluğunda dolaşıp bir şeyler atıştırdıktan sonra, 18.30'da yine Atlas'tayız. Bir Çehov uyarlaması daha: *Üç Yıl*. Genç Fransız yönetmini Fabrice Cazeneuve'ün filmi. Özgün bir uyarlama, ama doğrusu beni biraz sıkıyor. Yalnızca Sabine Azema'yi izliyorum.

18 Mart Pazartesi / Entelektüel Temalar

İstiklal Caddesi'nin ıslaklığını bir koşu geçip, üçe beş kala Atlas'a yetişiyoruz Yücel Demirel ile. Neyse ki bu kez bilet varmış. Ben yine de bildiğim yere oturuyorum. Bir İtalyan filmi. *Anlaşılmaz Hastalık*, Mario Monicelli'nin filmi. Ellisindeki bir yazarın, günlük yaşama ilişkin sorunları. İnce bir espri ve eleştiri içinde entelektüel bir tema. Komik, hüzün ve aşk. Sanırım aşk teması günümüzün evrensel temalarından biri. Yazamama sıkıntısı bütün benliğini kapsıyor. Ço-

cukluğundan beri gelen, biraz Freudçu biraz Jungçu bir anlatımla ele alınan saplantılar ona nevrotik bir kimlik kazandırıyor. Tabii ki sürekli tedavi oluyor ve sürekli bir kuruntu içinde yaşıyor. Dinamik bir film, keyifle sinemadan çıkıyoruz. *Son Yemek* adlı romanımdaki yazar tipiyle özdeşleştiriyorum. Filmdeki yazar, özellikle ünlü İtalyan oyuncu Giancorlo Giannini'nin usta işi oyunuyla yaşayan bir tipiklik oluyor.

Hikmet Beyin güleç yüzüyle karşılanınca iyi ki bu sinemaya geldim diyor insan. Emek'te bir Fransız filmi: *Acımasız Dünya*. Yönetmen 1961 doğumlu Eric Rochant. Üstelik yönetmenin ilk uzun metrajlı filmi. Bir önceki filmde olduğu gibi bir aşk teması daha. Ancak altında bir "yaşam felsefesi" yatıyor. Filmin kahramanı Hippo hiçbir şeye inanmayan, işe gitmeyen, okumayan, Tanrı'ya, politikaya, Avrupa Topluluğuna, hiçbir şeye inanmayan modern bir nihilist. Belki de nihilizmin günümüzdeki yorumu. Belki de adına başka bir şey demek gerekir. Bir tek şey vardır: *Aşk*. Her şey onun için aşktan ibarettir. Ve aşk için de yaşamında yeri olmayan tavizleri verir. İnce bir yaşam ironisi. Bu filmi zilerken de *Bir Aşk Denemesi* adlı kitabımla bağlar kuruyorum: *Aşk*, ne büyülü söz.

Onuncu yıl için basılan o şık katolog önümde, yine gayet şık basılan festival katoloğu bir başka yanımda, daktilonun başında yazarken Enver Ercan telefon edip, "yeter artık izlediğin film, yazıyı gönder de sayıya yetiştirelim" deyince ben de günlükleri burada kesiyor ve gerisini mayıs ayına yazmaya söz veriyorum. Tabii kendi hesabıma, Enver Ercan'ı bilemem.

Henry ve June

19 Mart Salı / İstiklal Caddesi'nde Bir Koşucu

Son yüz metreyi artık yürüyerek geçtim. Oysaki ilk yüz metreyi koşarak, 12-13 saniyede almıştım. Eh, benim için iyi bir derece. Şiir Forumu'yla ilgili olarak Özdemir İnce ve İsa Çelik ile olan toplantıyı bitirip, Enver Ercan'a da günlüklerin ilk bölümünü faksladıktan sonra, Elmadağ'daki Hava Palas'tan Emek'e adeta bir sekizyüzcü gibi koşup, *Batının Sakin Havası*'nı yakaladım.

İtalyan sineması, yine dorukta. Genç bir yönetmen: 1958 doğumlu Silvio Soldini.

Milano, gelişmiş bir kent görünümüyle karşımızdadır. Kafasınca yaşayan bir hemşire kız, bir piyasa araştırmacısının evinde telefon defterini unutur. Defter çeşitli ellerde dolaşır. Sahibinin defterini bulma serüveninde defter, önce bir çevirmenin, sonra bir kimyacı-

nın eline geçer. Bu dört insan (ikisi kadın, ikisi erkek) yaşamlarında köklü değişiklikler yapmak, yani çemberlerini kırmak noktasındadırlar ama hiçbiri çemberini kıramaz. İnce işlenmiş bir olay örgüsü. Hüzün ve ironi. Zaten günümüzün çokça işlenen iki temi.

Filmden çıkıp bir şeyler atıştırdıktan sonra işlerime dönüyorum. Biraz Şiir Forumu'yla ilgilendikten sonra, Atatürk Kitaplığı'nda düzenlediğim okuma gününe gidiyorum. Bu haftaki konuğum Kürşat Başar. Gelen seksen kadar kişinin yetmiş kadarı —çoğu da üniversiteli— kız öğrenciler. Keyifli bir söyleşi oluyor. Kürşat'ı televizyona uğurladıktan sonra ben de Gazi'nin yolunu tutuyorum.

Herhangi bir terslik olmasın diye yarım saat önceden gidip, bizler için (giriş kartlılar için) ayrılmış numaramı alıyorum. Ne yazık ki filmi otuz kadar kişi izliyor. Bir Polonya filmi *Korku Durumu.* Yönetmeni Janusz Kijowski. 1981 yılındaki sıkıyönetim dönemi. Bir Hamlet göndermesi içinde, bir oyuncu, politik kimliği olmamakla birlikte, yine de birçok kişinin içinde en "sağlam" çıkıyor. Tesadüfen aldığı para dolu bavulun yerini bir türlü söylemiyor ve gerek iktidarca, gerekse dayanışma yanlılarınca "kötü" olarak niteleniyor. Hapis yatıyor, işkence görüyor, ama ilkelerine bağlı kalıyor. Arada Füruzan ile ilgisizlik üzerine konuşuyoruz. Filmi beğeniyorum. Politik sinema kalıplarının dışında buluyorum. Ama galiba insanlar, sosyalizm sorunlarından, Polonya'dan bıktılar.

20 Mart Çarşamba / İşte Saura

Sanki birbirimizle yarışır gibi İstiklal Caddesi'ni geçiyor ve Emek'e giriyoruz. Bir Saura filmi ve salon dolu. *Kuzin Angelica* Saura'nın 1974'te çektiği bir film. İspanya'nın tarihsel kesiti ve arka planda iç-savaş, onun getirdiği baskılar; Katolik baskılar ve küçük bir çocuğun teyze evindeki gözlemleri. Umarım TV'de gösterilir. Louis yıllar sonra teyzesinin evine gelir, bir zamanlar kuzenine âşık olduğunu anımsar ve geçmişi tekrar yaşamaya başlar.

Henry ve June, ünlü yazar Anais Nin'in ölümünden sonra yayınlanan günlüklerinden ve Henry Miller'in *Oğlak Dönencesi* adlı kitabından yararlanılarak hazırlanmış. Yönetmeni Philip Kaufman.

1930'ların Paris'i ve bohem bir yaşama ortamı. Henry 'in karısı June'un ilişkileri ve her ikisinin ortasındaki Anais Nin. Henry'e deli gibi âşık ve June'daki gizeme kendini kaptıran Anais'in cinsel arzularının boyutlarını, gayet ince bir kadın duyarlılığı biçiminde yansıtma başarısı... Bir günde iki güzel film.

21 Mart Perşembe / Ah Trafik

Anne ve Babama Günce, bir yarışma filmi (Macar yönetmen Martha Meszaros'un). 1956 olayları ve belli ki yaşamöyküsüne dayalı bir senaryo. Yaşanan baskılar, Sovyet rejiminin eleştirisi. Son yıllardaki sosyalist(!) ülke sinemalarının bildik temalarından biri. Tüm bunları anlamak ne kadar güç diye düşünüyorum filmden çıkarken. 19.30 Reks'e gideceğiz. *Cinsel Görev*. 17.30'da yollara düşüyoruz. Ne dolmuş, ne taksi hiçbir araç bulamayıp, dolmuş kuyruğunda bir süre bekledikten sonra, altı buçukta ancak Taksim'den Beşiktaş'a geliyoruz. Tabii köprüyü denemeyi hiç düşünmedik.

22 Mart Cuma

Varşova Köprüsü İspanyol yönetmen Pere Portabella'nın filmi. Entelektüel çevrede geçen klasik anlatımın dışında kara mizah benzeri bir "rastlantı" filmi. Belki küçük bir gazete haberinin okunmasıyla başlanmıştır bu filme. Orman yangınının olduğu bir tepede yangın söndürüldükten sonra balık adam kıyafetiyle ölü bir adam bulunur. Filmin sonunda öğreniyoruz ki, yangın söndürmede kullanılan uçak denizden deposuna su çekerken bir balık adamı da çekmiş ve onu suyla birlikte yanan ormanın üzerine boşaltmıştır... RASTLANTI...

Film şenliğinde, eski heyecanımın kalmadığını söylüyorum Orhan'a (Alkaya). O da "Türkiye"de motive edici hiçbir şeyin olmadığını, hiçbir şey için heyecanın kalmadığını söylüyor. Galiba haklı.

Besle Kargayı adlı filmi izliyoruz. Saura'nın 1976 yılında yaptığı bir film. Franco İspanyası, simgeler ve göndermelerle yüklü; dahası, faşist yönetim altında yetişen ve bu düzene karşı koyan genç kuşaklara yönelik bir film. Bizdeki gibi "Besle Kargayı oysun gözünü" atasözünden yola çıkan Saura, tersinden bir tavırla, karşı gelen genç kuşakları böyle bir tanımla simgeleştirmiş.

23 Mart Cumartesi / İlk Hafta

Bir hafta doldu. On üç film gördüm. Önceki yıllarda daha çok film görürdüm. Ama bu yıl daha çok sayıda "iyi" film gördüğümü söyleyebilirim.

Green Card (yön: Peter Weir). Depardieu ile Andie Mac-Dowell'i izliyoruz. Klasik bir konu, bildik bir tema ama beklenmedik bir final. Bu filmi sinemalarda da izleyeceğiz. Keyifle izlenecek bir film.

Festivalin beklenen filmi, Almadovar'ın *Bağla Beni*'si. Yerleşik kalıplara karşı çıkıyor Almadovar, sıradan gibi görülen filmi şaşırtmacı gelişmelerle sürükleyip, gene beklenmeyen ve umulmayan bir son ile bitiriyor. Herhalde bu film bizim sinemalarda oynamaz (oynatılmaz).

24 Mart Pazar / Bir Tatil Günü

Atillâ Dorsay'ın programını Radyo-3'te dinledikten sonra, Boğaz'ı eski bir vapurla geçip, Cadde-i Kebir'e ulaştık. Emek'te, ünlü İngiliz yönetmen Peter Greenaway'in 1986'da yaptığı *Mimarın Göbeği* adlı filmi izleyeceğiz. Amerikalı bir mimar, 18. yüzyılda yaşamış bir

mimarın sergisini açmak için Roma'ya gelir. Mide ağrısı çeken mimar, Roma'daki ünlü heykellerin göbeklerini izler. Tarihi tiplerle kendi mide ağrısı arasında benzerlikler kurar ve yanılmaz, çünkü mide kanseridir. Görsel olarak filmin her karesi tarihsel ve sanatsal bir zenginlik taşıyor. Anıtlarıyla, mimari yapılarıyla Roma kenti

Postcards From the Edge (Yaşamın Kıyısından Kartpostallar) çok yeni bir Amerikan filmi. Hatta Oscar adayı. Yönetmeni Mike Nichols. Yine çok klasik bir Amerikan filmi, ancak Meryl Streep ve Shirley Maclaine karşılıklı oyunculuk sanatının en güzel örneklerini veriyorlar; hatta arka planlardaki Gene Hackman da bu oyunculuk kervanına katılıyor. Bu film de yakında sinemalarımızda...

25 Mart Pazartesi / Dali mi, Dahi mi?

Atlas'ta 12 matinesinde *Dali*'yi izleyeceğiz. Candan Sabuncu ile Orhan Alkaya'nın yanına oturuyorum. Bu kez numara almayı protesto ediyorum; belki yine vermeyeceklerdi. Neyse ki kimse gelmiyor. Film Dali tablolarıyla örülü. Uçuk Dali'nin yaşamından bir kesiti, Amerika'ya geldiği yılları izliyoruz. Dahi olmadığına karar veriyorum. O *Dali*...

26 Mart Salı / Bay Fehmi K.

Kendimi Özdemir İnce'nin Forum mesaisine adadığımdan on ikiyi, ardından Hilmi Yavuz'un Fehmi K.'sını sevgili okurlarla tanıştırma telaşımdan da on beş matinesini kaçırıyorum. İşte bir salı günü ve ben okuma gününde Hilmi Yavuz'u konuk ediyorum. Hilmi Yavuz yeni çıkan kitabını sıcağı sıcağına getiriyor: *Fehmi K.'nın Acayip Se*rüvenleri. Oldukça keyifli bir yapıt dinliyoruz. İyi güzel de bizim filmler bugün güme gitti. Özdemir İnce ile Hilmi Yavuz'a sesleniyorum: *Bırakın da sinemaya gidelim*...

30 Mart Cumartesi / Sinema Günlerinde Kongreler

Hastalık, Şiir Forumu, Hulusi Oran'ın tutturduğu kültüre katkı faaliyetlerinden dolayı tam dört sinemasız gün geçiyor. "Ne kadar gerçek, ne kadar acı" bir dize gibi adeta. Neyse Sinema Günleri bana yarıyor, bu yıl da PEN'in yönetim kurulu üyeliğine seçiliyorum. Daha önceki yıl TYS'nin genel sekreteri olmuştum. Geçen yıl yine bu sırada görevden ayrılmıştım. Hep sinema günlerinde oluyor. Vecdi Sayar şu filmleri bulmasa doğrusu hayatımda hiçbir hareket olmayacak.

Oscar'lı kapanışımızın görkemli töreninin ardından, Oscarlı *Umuda Yolculuk* filmini izliyoruz. Açılıştaki gibi kapanıştaki film de kötü. Çok "Türk filmi" olmuş. Keşke Feride Çiçekoğlu senaryoya katılmasaymış. Senaryoda oldukça sarkan yerler var. Olayın hazin olması, film dili olmaksızın ne gibi bir boyut getirebilir ki. Ama Nur Sürer çok iyi bir oyunculuk çıkartıyor. Hakkını yemeyelim.

Hilmi Etikan her yıl olduğu gibi bu yıl da "bir senaryo yazsana" diyor.

31 Mart Pazar / İşte Sinema

Sabah kalkıyorum. Saatler bir saat ileri alındığından, kimsenin metabolizmamızı bozmaya hakkı yok diye söyleniyorum. Bilmem ne kadar elektrik tasarrufu yapılıyormuş. Bizim metabolizmamızdan önemli mi diye düşünüyorum.

Claude Leloch'un *Günler Vardır... Ve de Aylar* adlı son filminde, yaşlı adam sanki benim söylemek istediğimi çok daha iyi ifade ediyor. Konu saatlerin ileri alınması. Diyor ki yaşlı adam, baharda benden aldıkları bir saati, kışın işe yaramadığı zaman geri veriyorlar. Rastlantılar zinciri ve yaşamın ironisi. Aslında konu çok basit. Dolu-

nayın ertesi günü, ki saatlerin ileriye alındığı bir gündür, bir doktor bir adamı bıçaklar. Bir gazete haberi o kadar. O noktaya gelinceye kadar (filmin başında sonda birinin öleceğini söylemektedir yönetmen), küçük küçük rastlantılar bir zincirin halkası gibi birbirine eklenmektedir. Ve mutsuz insanların mutsuzluk zinciridir bu aynı zamanda, üstelik tam mutlu olma yolundayken. O sokağa değil de öbürüne girse, belki mutlu olacaktır. Ama yaşamın öyle bir akışı vardır ki, son ancak her halkanın birbirine bağlanmasıyla ortaya çıkar. Duygusal olarak sarsılarak çıkıyorum ve akşama kadar başka hiçbir filme gidemiyorum. Daha doğrusu bu muhteşem filmle bitirmek istiyorum bu yılı. Yine, tüm emeği geçenlere çok teşekkür ve seneye...

1992
1001 Gece Sinema

Hiçbirimiz zamanı durdurma yetisine sahip değiliz. Zaman akıp gidiyor, bedenlerimiz, ister istemez "yaşlanıyor". Hâlâ genç yazar olarak anılmak, her ne kadar, moral-vericiyse de, kırkına doğru yaklaşmak, hiç de hoş gelmiyor kulağa. Belki, kırkından sonra, zamanın bize oynadığı "yaşlılık oyununa" alışveririz. Tabii ki, yıllarını, 30-40 yılını yazmaya adamış yazarlarımızın yanı sıra, bizden söz edildiğinde "genç yazar" tanımı pek sakıncalı değil. Ama, artık, otuz yedi yaşında, on dört yıldır yazıları yayınlanan, altı kitabı çıkmış, üç kitabı da yayına hazır olan birine yakıştırılan bu tanım pek de gerçekçi değil. Ne var ki yıllar öncesini, mesela Film Festivali'nin başladığı yılları düşünürsek, ki o zaman adı "Sinema Günleri"ydi, bu genç yazar sıfatı hiç de yanlış olmaz. Üstelik bedensel olarak da tam yerindedir.

Bu yıl İstanbul Film Festivali'nin onbirinci yılı, zaman birdenbire geçmiş ve tam on bir yıl, on bir festival, İstanbul baharında İstiklal Caddesi'nde koşuşturup durmuşuz. İlk yıl, İstanbul Festivali bünyesinde

olan Sinema Günleri'nde sanırım, o yıl Barışnikov'un bir filmini izlemiştim. Şimdi 1992 yılındayız, denilebilir ki, film festivaliyle gençliğimizi yaşadık.

13 Mart- 1. Gün

Açılış Gecesi. Emek'teyiz, bizim gibi, tüm bu tür açılışların davetlileri orada. Kültür ve Turizm Bakanları, Belediye Başkanı vb. ilgililer. Klasik konuşmalar, yöneticilerimizden sinemaya yardım sözleri vb. Yıllardır alışık olduğumuz konuşmalar. Zaten başkasını da beklemiyorduk. Zuhal Olcay geceyi sunuyor. Ardından, İtalyan filmi "*Uçmak İstiyorum*" gösteriliyor. Sıcak ve hümanist bir film. Keyifli bir şekilde izliyoruz; tam açılışa uygun...

14 Mart- 2. Gün

Bu yıl Film Festivali'nde Pasolini'nin filmleri var. Çoğunu görmek istiyorum. Üç'te Gazi'deyim *Kapat Gözlerimi* yerine konulan, Pasoli'nin son filmi "*Salo ya da Sodom'un 120 Günü*" izleyeceğim. Rekin Teksoy ile birlikte oturuyoruz: Rekin Bey, "seyirciden gelecek tepkiyi merak ediyorum" diyor. Film gösterildiği yıllarda Avrupa'da da büyük tepkiler almış.

Pasolini, sadizm, şiddet, cinselliğin en uç noktalarında geziniyor; özellikle faşizm ideolojisine saldırıyor. Kitapçıkta, filmle ilgili şöyle deniyor: "Marquis de Sade'ın 18. yüzyıla ait pornografik destanı 'Sodom'un 120 Günü'nden alınan erotik öykülerin, Mussolini'nin 1943'de kurduğu, kısa ömürlü Faşist Cumhuriyet Salo'ya uyarlandığı filmde yönetmen, cinselliğin artık özgürlüğe giden bir yol olmayıp bir zulüm aracına dönüştüğünü kanıtlamak için gitgide dozu artan alemlere ve işkencelere başvurulur. Bu fikir tartışmaya açıktır, ama bu garip eserin tüyler ürpertici zalimliği ve karamsarlığı tartışılmaz."

Rekin Bey haklı çıkıyor, ilk yarım saatte, salonun bir kısmı gürültüyle, yarı protesto ederek çıkıyor. Doğrusu, sinir bozucu sahnelerin yoğun olduğu bir film; bazı sahnelerde gözlerimi kapıyorum.

Nihayet Emek'teyim. *Âşıklar*, bir İspanyol filmi. Kan ve tutku. İki kadın arasında kalan bir erkek; kendisini arzuyla donatan âşığının etkisinde kalarak ve de bu durum karşısında onuru kırılan nişanlısının da isteğiyle, nişanlısını öldürür. Gerçek bir olaydan yola çıkılarak yapılmış, yalın bir sinema dili olan bu filmi izleyerek, günü noktalıyor; arkadaşlarıma yemeğe gidiyor, "Salo"nun etkisiyle onlara filmi anlatıyorum.

15 Mart- 3. Gün

Medea. Yine bir Pasolini filmi. Onat Kutlar ile Emek'in fuayesinde Cumhuriyet'i konuşuyoruz. Zaten açılışta da ana konu Cumhuriyet'ti. Tamamı Türkiye'de çekilmiş bir film. Pasolini şaşırtıcı bir sinemacı. Takılar ve kostümler olağanüstü güzellikte. Emek'ten çıkıp tekrar Emek'e giriyorum, *Cennetten Düşenler* bir Peru-İspanya ortak yapımı. Zaten film seçerken, öncelikle Emek faktörünü göz önüne alıyorum. Tabii serbest giriş kartına sahip olmanın verdiği kolaylıkla. Birbirleriyle ilgili, üç ayrı kuşaktan, üç ayrı sınıftan insanın, öyküsü. Trajik ve hüzünlü bir film.

16 Mart- 4. Gün

Yağmur yağıyor. Dışarı çıkılacak bir gün değil, ancak, yine de bir film izlemek istiyorum. Kuzguncuk'un sakinliğinden, kendimi Taksim'in gürültüsüne, İstiklal Caddesi'nin kalabalığına atıyorum: Emek'teyim. *Bağdat Cafe*'nin yönetmeni Percy Adlon'un *Kutup Çilekleri* adlı filmini izliyorum. Alman yönetmen bu filminde kimlik

sorgulamasına yönelmiş. 'Ben Kimim', 'Ne işim var bu dünyada' gibisinden soruları, insanoğlu kendisine sık sık sorar. Bu tür soruların yanı sıra, ardında politik göndermeler (Batı-Doğu Almanya) da yer alıyor. Ayrıca, sonsuzluk kavramının karla, yani beyazla imgesel olarak karşılanmasına ve bu beyaz sahnelere bayılıyorum. Oldukça güzel bir film; iyi ki bu yağmurda gelmişim diyorum. Umarım daha sonra, sinemalarda ya da televizyonlarımızda gösterilir.

17 Mart- 5. Gün

Yağmur yağıyor. biraz ateşim var ve bugün film izlemeyeceğim. Cumhuriyet'te kulis köşesinde, "Salo" filminden yarıda çıkan bir "genç sinema yazarı"nın "Sizi Kültür Bakanlığı'na şikâyet edeceğim" dediği yazılı. Oldukça ilginç tabii. Zaten ne geldiyse başımaza, böyle kafalardan geldi. Bu genç sinema yazarının gerekçesi ne olursa olsun (güya hazır değilmiş), sanatın yasaksızı makbüldür. Üstelik Kültür Bakanı da Açılış'ta sansürsüz sinemadan söz ediyordu.

18 Mart- 6. Gün

Film festivaline yakışmayan bir gün daha. İstanbul'da sulu kar yağıyor. Bizim Kuzguncuk'un tepelerinde az da olsa tuttu.

Angelopoulos, *Leyleğin Geçiken Adımı*'nda, daha önceki sinemasal anlatımını sürdürüyor. Angelopoulos, yüzyıllardan beri gelen evrensel bir temayı oldukça çağdaş ve özellikle Yunan hükümetine sert bir eleştiriyle irdeliyor. Gerek kiliseyi, gerekse iktidarı biraz "ti"ye alarak eleştiriyor. Filmi, Meriç Nehri'nin öteki kıyısında çekmiş. Bizim taraftaki kıyı ile ne kadar çok benzeşiyor. Tüm bunların yanı sıra, yine oldukça güncel bir konuyu, politik göçmenleri de arka planda ele almış. Filmin arasında, çantamdaki Hermann Hesse'in *Öldürmeyeceksin* (AFA Yay., çev: Kamuran Şipal) adlı kitabından şu bölümü okuyurum: "Sınırların başlıca özelliği yalnız ve yal-

nız gümrük kapıları, pasoport daireleri ve benzeri kuruluşlar gibi kısmen gülünç, kısmen insanı rahatsız eden, hepsi de yapay ve tümüyle hayali nesnelerden oluşmaktaydı. Bunları sevmek ve kutsal saymak, beri yandan ırk, dil, yaşam biçimi ve töre bakımından sınırın her iki yakasında gözüme çarpan ayrılığı önemsememek elimden gelmedi bir türlü: bu da benim, kendileri için yurdun ulustan, insanlığın ve doğanın sınırlardan, üniformalardan, gümrüklerden, savaşlardan ve benzeri nesnelerden daha çok şey ifade ettiği o hayalperestlerin kampında zamanla soluğu almama yol açtı..."

Pasolini'nin *Aziz Matyasa Göre İncil* adlı filmindeyim. Tan Oral ve Behiç Ak ile, malum Cumhuriyet konuşuyoruz. Kitap Fuarı'nda olduğu gibi, Festivalinin baş konusu bu... Pasolini tam bir Filistinli İsa çizmiş ve Ortodoks tasvirlere göre yorumlamış. Yüzler olağanüstü. Turgut Çeviker, bu yüzler için "Topraktan çıkmış" diyor. Zayıf, çelimsiz bir İsa; bana gerçekçi geliyor. Çünkü, sürekli dolaşan biri. Aynı şekilde, otoriter ve buyurgan olarak yorumlanmış ki, bu da gerçekçi bir yorumlama.

19 Mart- 6. Gün

Sabah AFA'ya uğrayıp Atıl Ant'a *1001 Gece Masalları*'nın birinci cildini teslim ediyorum. Festivali izlerken bir yandan da, Alim Şerif Onaran'ın çevirdiği ve AFA Yayınları'ndan nisanda ilk cildi çıkacak olan *1001 Gece Masalları*'nı yayına hazırlıyorum. Tam ve sansürsüz metin; ve on altı cilt.

Ardından Cumhuriyet'e uğruyorum. Mürşit Balabanlılar, *Tabula Rasa* için (Özdemir İnce'nin son kitabı) yazı istiyor. Daha sonra Gazi'ye uçuyorum, *Sessizlik* bir Bergman başyapıtı. Yalnızlık, sıkıntı, cinsellik vb. temalar iç-içe işlenmiş. *Sessizlik* arka planda yer alan güçlü bir "devinim" ile, bana sinemasal bir zevk tattırıyor.

20 Mart- 7. Gün

Fırtına devam ediyor. Nevruz yaklaşıyor. Basın adeta bir felaketin çığırtkanlığını yapıyor. Yine Gazi'de bir Bergman filmi: *Çıplak Gece*. İlk filmlerinden. Çapraşık ilişkiler, tutku, ihanet, ümitsizlik vb. temalar.

Emek'te, *Kral Oidipus*. Pasolini, klasik öyküyü, iç-içe geçmiş anlatımlarla veriyor, kaderinden kaçamayan Kral Oidipus. Genç şair Ali Hikmet Yavuz ile, Pasolini, şiir ve Hilmi Yavuz'dan konuşuyoruz, Taksim'e yürürken.

21 Mart- 8. Gün

Sabah PEN'in kongresindeyim. Vapurda Cengiz Bektaş ile birlikteyiz; bizim ünlü on yirmi vapuru. Bu kez aday olmuyor, dolayısıyla da seçilmiyorum. Tuğrul Tanyol ile çıkıp, Armoni'ye gidiyoruz. Adnan Özer'e uğrayıp, biraz Kongre dedikodusu yapıyoruz. Ardından Orhan Alkaya geliyor. Dedikodu devam ediyor. Ben, üç'te *Gece Güneşi*'ne Taviani kardeşlerin filmine gitmek için ayrılıyorum. Bir başka serbest giriş kartlı Orhan gelmiyor; onları şiirimizi kurtarırken bırakıyorum.

Gece Güneşi bir roman okur gibi geçip gidiyor. Özenle çekilmiş sahneler var. Doğrusu daha çok şeyler bekliyordum bu filmden.

18.30'da yine Emek'te ve yine bir Pasolini başyapıtındayım: *Toerem* ve yine Rekin Bey ile birlikte oturuyoruz. Pasolini burjuva ahlak yargılarına saldırıyor; ayrıca yer yer mistik ve dinsel göndermeler de yapıyor. Kendisi, bir deha. Bu yıl tanıştığıma seviniyorum. Sinemadan çıkıp, Borsa'nın İstiklal Caddesi'ndeki yeni yerine gidiyoruz. Orası da adeta, sinema fuayesi gibi; tanıdık, bildik, festival yüzleri.

22 Mart- 9. Gün

"Bugün Pazar" ve ben sinemaya gitmiyorum. Dinleniyorum. Ayrıca, Atıl'a *1001 Geceyi* yetiştirmem lazım. Aynı şekilde *Tabula Rasa* ile ilgili de bir yazı yazacağım.

Ayrıca yarın, 25. Kare'de (TV-2) ayın dergilerini tanıtacağım. 4 dakikalık bir konuşma hazırlamalıyım.

Bugün, gazteler, oldukça can sıkıcı; Nevruz, ne yazık ki kanlı "kutlanıyor".

23 Mart- 10. Gün

Sabah Beyoğlu sinemasının girişindeki kitapçıda, çekimimi tamamladıktan sonra, Cağaloğlu'na uçuyor, yazıları, metinleri bırakıp; tekrar, Cadde-i Kebir'e gelip, bu yıl ilk kez, Atlas'a giriyorum. Bir Bergman var: *Bir Yaz Gecesi Tebessümleri.* Kıskançlık, aşk ve gurur vb. temalara Bergman'ın ironik yaklaşımı. Yine Ali Hikmet Yavuz ile birlikteyiz. Konumuz belli: Pasolini ve Bergman, şiir ve Hilmi Yavuz. Sinema çıkışı, Emek'e gidip, Hikmet Beyden numaramı alıyorum; çünkü yine bir Pasolini filmi var. Ünlü *Dekameron*'u izleyeceğiz: Yine muhteşem mekânlar, dekor ve kostümler. Cinselliği ironik bir biçimde ele alış.

Uğur Kökden, bu yıl günlükleri yazıp yazmayacağımı soruyor. Aslında, birçok kişi daha sormuştu. Demek, kimileri bunları okuyor.

Âdet olduğu üzere, film çıkışında Borsa'dayız. Tuğrul Eryılmaz, Rekin Bey de bizim gibi, lokantanın sürekli misafirlerinden.

24 Mart- 11. Gün

Yavaş yavaş sona yaklaşıyoruz. Sabah günlükleri temize çekiyor; ardından yine yollara düşüyorum. Atlas'ta *Yaban Çilekleri*'ndeyim.

Bir Bergmen başyapıtı. Atilla Dorsay bugün Bergman'ın başyapıtı diye yazınca, doğrusu yer bulmak güç oluyor. Kart şansımı kullanıp önden ikinci sırada yanda bir yer buluyorum. Bergman'dan şiirsel bir film daha. O ünlü akrep ve yelkovansız saat sahnesini, yani o ürkünç, bir yandan da büyüleyici rüya sahnesini izliyoruz. Yaşlılık, ölüm, aşk gibi temalar, gayet çağdaş bir biçimde irdeleniyor.

Saat beşte Emek'e koşuyorum ama, *Centerbury Öyküleri*'ne hiç numara yok. Doğrusu, içeri girip karanlıkta boş bir koltuğa oturma girişimi hiçbir zaman hoşuma gitmediğinden; kartım olmasına karşın gerisin geriye yollara düşüyordum ki, bir dostum, kendi davetiyesini "sen görmelisin, yazıyorsun" diye bana veriyor. Demek o da bu günlükleri okuyanlardan. Bu filmde de yine, cinsellikle ilgili ironik yaklaşımlar var. Film adeta Bruegel ve Bosch tabloları gibi. Cevat Çapan ile selamlaşıyor, "İyi Şeyler"den çıkan, kitaplardan "ayın kitapları"nda tanıtmak için istiyorum.

25 Mart- 12. Gün

İşi şansa bırakmamak için saat iki de Emek'teyim: ünlü *1001 Gece Masalları*'nı izleyeceğim. Ama bilet yok. Vakıf'a gidiyorum orada da yok: Nilgün Mirze gayet kibarca, numara olmadığını söylüyor. Bu filmi kesinlikle izlemek istiyorum. Tam ayrılırken Vecdi Sayar, bana yönelerek, Pasolini'nin filmlerinden söz ederek "Piyasaya getirsek hiçbiriniz gitmezsiniz" diyor. Tabii ki alınıp, "O hiçbirimizin içinde, ben varsam kesinlikle *gideriz*" diyorum ama sorun bu değil tabii ki. Pasolini filmlerine böylesine ilgi olması çok doğal. Ama Vecdi Sayar böyle demekle şunları gündeme getiriyor:

a) Ben bir filme ister festivalde giderim, ister piyasada, hiç kimsenin bir suçlama benzeri bunu böylesine söylemeye hakkı yoktur. Festival yöneticisi olsa da.

b) Vecdi Sayar öncelikle hizmet mi veriyor, yoksa ders mi veriyor. Bu filmi şurada göreceksin; bu filmi burada.

c) Benim serbest giriş kartım var. Bunları yazayım diye veriyorlar. Üstelik ben sinema yazarı değil dışardan biriyim, yazmak için can atıyorum. Ama, nasıl yazacağım, çünkü filmi görme şansım yok, o halde niçin serbest giriş kartım var. Varlık adına alıyorum; Vecdi Sayar Varlık'ı mı küçümsüyor, yoksa benim yazılarımı mı. Yoksa beni tanımadığı için herhangi bir bedavacı gözüyle mi bakıyor?

d) İnsanların, Pasolini'nin filmlerine hucüm etmeleri, aslında festival yürütme kurulunun başarısını gösterir. Vecdi Sayar'ın eleştirmesi değil, tam tersine övünmesi gerekir.

Sonuç olarak gayetten canım sıkılarak, oradan ayrılıp, 15.00'deki Holanda filmi, *Kırık Bir Kalp Nasıl Sarılır*'a gidiyorum. *Orhan* ile (Alkaya) karşılaşıyoruz o da, Hikmet Beyin peşinde *1001 Gece* için numara istiyor. Benzer şeyleri konuşuyoruz.

Siyah beyaz bir film. Aslında Jim Jarmush'u anımsatıyor. Umutsuz bir aşk ve canı sıkılan, marjinal tipler.

1001 Gece Masalları'nda, numarasız olarak içeri girip, karanlığı bekleyerek, boş bir koltuğu gözüme kestiriyorum. Benim gibi birçok kişi var. Aziz Çalışlar, Yaman Okay bunlardan kimileri. Neyse, film başlar başlamaz bir koltuğa oturuyorum ama, huyum kurusun yarım saat huzursuzluğum sürüyor. Çünkü karanlıkta, birinin gelip kaldırması kadar benim için rahatsız edici başka bir şey olamaz.

Pasolini, öykülerin üslubunu ve kurgusal biçimini korumuş. Gerçi öykülerin tiplerini değiştirmiş; öyküleri birbirleriyle karıştırmış ama, özünü hiç bozmamış. İran, Yemen, Nepal'de olağanüstü güzel mekânlar bulmuş. Zaten onun sinemasının ana özelliği, olayın geçtiği mekânda çekmek.

26 Mart- 13. Gün

Bugün de film yok. *1001 Gece*'yi okuyacağım. Faruk Şüyün'a Film Festivali ile ilgili izlenimlerin ikincisini yazıp göndereceğim. Dünya Gazetesi'nin sanat sayfası için. İlki geçen hafta yayınlanmıştı.

27 Mart- 14. Gün

Raşomon'a bilet bulmak derdindeyim. Dahası numara bulmak demek lazım; çünkü bize verdikleri giriş kartı bizi içeri sokuyor ama, ayakta da bırakabiliyor. Neyse, Cağaloğlu'da işlerimi süratle bitirip Atlas'a 14.30'a doğru ulaşıyorum ama numara yok. Müdür "Ben de vardı ama, Vakıf'tan istediler" diyor ve devam ediyor "Bazı şirketlerin genel müdürleri gelecekmiş, onun için geri istediler". Doğru söyleyip söylemediğini bilmiyorum ama, canım iyice sıkılıyor. "Bekleyin, sizi gelmeyen olunca içeri alacağız" diyor. Kurosawa da olsa, bir ikinci sıkıntıya katlanamayacağımdan, içimden kendi kendime kızarak, filme girmekten vazgeçiyorum, tam Atlas'tan ayrılıyordum ki, Ömer Madra'yı görüyorum. Fazla bir yeri varmış. Onun da kartı var ama, her ihtimale karşın yanına bir davetiye almış. Boyut Yayıncılık, Kurosawa'ların sponsoru olduğu için böyle bir şansı varmış. Bu şanstan ben de şanslanıyorum. Ama işin komik yanı, filmin başında "The Marmara Oteli'nin Katkılarıyla" yazıyor; Ömer'in haklı olarak canı sıkılıyor. Neyse Ömer sayesinde Kurosawa'nın bu görkemli sinema şölenini izliyorum. Öyle keyifleniyorum ki, arada Ömer'e kahve bile ısmarlıyorum. *Raşoman*, karı, koca ve âşık öyküsü. Bir cinayet işlenir ve her üçü de cinayeti farklı farklı anlatır. Üstelik bir dördüncü tanık daha vardır ve o da farklı anlatır: Gerçek hangisidir? Doğu da gerçek var mıdır? Yoksa Doğu bir "Düş" ve bir "Düşlem" midir? Kurosawa, Japonların, o kahramanlıklarına, gururlarına, o çok övündükleri "erkekliklerine" sıkı bir eleştiri getiriyor. Siyah beyaz bir şölen; ve kıpır kıpır bir kamera...

Gazi'de bir Avusturya filmi *Hanging Rock'ta Piknik*'teyiz. Ünlü yönetmen Peter Weir'in filmi. Geçen yılki *Yeşil Kart*'ın yönetmeni. 1900 yalında sevgililer gününde, pikniğe giden bir kız kolejinin öğrencilerinden üçü bir öğretmenleriyle bir milyon yıl önce sönmüş bir volkanik kalıntıda kaybolurlar. Gerçek bir olaydan yola çıkılarak yapılmış bir film. Biraz da mistik öğelere yer vermiş yönetmen.

28 Mart- 15. Gün

Ne yazık ki, festival bitiyor. Akşam Cemal Reşit Rey'de Kapanış Töreni'ndeyiz. Yine tüm protokol arada. Emre Kongar, Hilmi Yavuz, Hasan Bülent Kahraman ile ayaküstü konuşuyoruz. Geceyi, Defne Halman ile Rüstem Batum sunuyor, her yıl olduğu gibi yabancı konuklar tanıtılıyor. Hiç kuşkusuz bu yılın yıldızı ünlü Bibi Andersson'du. Ayrıca Paul Cox, Jüri başkanı olarak yaptığı konuşmasında Bergman'dan etkilendiğini söylüyor. Ödüller dağıtılıyor.

Bu yıl Kapanış'ta ödül alan Çinli yönetmen Chen Kaige'nin *Telin Ucundaki Yaşam* filmi yer alıyor. Kültür Bakanı filmi izleme inceliğini gösteriyor. Çin coğrafyası insanlar gibi sarı. Ardında politik göndermelerin olduğu, ama daha çok yaşama mücadelesinin, yaşamak için ortaya atılan yalanlara ve bu yalanların aslında ne kadar yaşama gücü verdiğini de söyleyen; Doğu felsefesi içeren bir üslupla anlatılıyor.

29 Mart- 16. Gün

Kapanış Günü. Yöneticiler adeta şölen hazırlamışlar. Çünkü, sinemalarda, *Uçmak İstiyorum,* Saura'nın *Ay Carmela*'sı, ödül alan filmler gösteriliyor.

Ay Carmela'dayız. Festivalin son filmi. Bir Saura şöleni daha yaşıyoruz. Kıpır kıpır, hareketin yüksek olduğu, ama sonu hüzünle biten, bir yandan da, savaşları ve faşizmi eleştiren bir film. Bugün bölgesel ve iç-savaşların düşünürsek, Saura filmi hiç de boşuna çekmemiş.

Bir festival daha bitti. Yine sinemaya doyduk. Festival bir yandan Pasolini, Bergman, Kurosowa gibi yönetmenlerin filmleriyle bir sinematek işlevini yerine getirirken; diğer yandan da, Poul Cox, gibi, Saura gibi yönetmenlerin son filmleriyle; üçüncü dünya sinemasından örnekleriyle günümüz sinemasını da yansıtıyor. Yine, seneye...

1993
İstiklal Caddesi "Film"siz Kalmaz...

1. Gün

Sekizinci yılın günlükleri. Tam sekiz yıl olmuş. Bir başka sinema festivali daha. Aklıma hemen Cemal Süreya geliyor. İki nedenden: günlükleri ve "benzeri"ni bu festivalde sık sık görmem. Acaba bu yıl da görecek miyim? Tanımadığım bu adamcağız, yani Cemal Süreya'nın benzeri yaşıyor mu? Yoksa o da... Şu dizeler Cemal Süreya'nın:

Ölüm bir kafiye arayabilir
Ak gömleğinde

Emek'te Açılış'tayız. Bildik konuşmalar; neyse ki bu yılkiler kısa sürdü. Bu, bizi mutlu ediyor. Nurettin Sözen, radyo ve TV'lerin kapatılmasını eleştiriyor ve yoğun bir alkış alıyor. Ama, biz şimdilik işsiziz.

Oysaki BRT'de keyifle, öteki kanalların pek rağbet etmediği "kültür" programları hazırlıyorduk. Refik Durbaş ilk geçmiş olsun diyenlerden. Bu dileğe Faruk Şüyün ile Mario Levi de katılıyor.

Açılış'ta Woody Allen'in son filmi gösteriliyor: *Kocalar ve Karılar* (Eşler). Açılışa yakışır bir Alen şöleni. Birbiriyle geçinemeyen evli çiftler, sürekli bir tartışma ortamı; karısını aldatan koca âşağını terk eden kadın, bozuk ilişkiler, düzene giren ilişkiler; olgun erkekleri sürekli kendine âşık eden üniversiteli genç bir kız ve o kıza âşık olan ama ilişkiden korkan bir adam (Allen). Sonunda yalnız kalan, ama okuyan ve çalışan (yazan) Allen oluyor. Bol ironi, bol hüzün. Sanıyorum bu film vizyona girecek; kaçırılmaması önerilir.

2. Gün

Prospero'nun Kitapları, bir Shakespeare uyarlaması. Oldukça özgün bir uyarlama. Geç kalmama rağmen, Hikmet Bey bir numara bulup veriyor. Atillâ Dorsay artık "Cumhuriyet"te yok. Ayaküstü Dorsay ile konuşuyoruz; soruyorum, ama pek anlatmak istemiyor. İstanbul ile ilgili yeni çıkacak olan kitabına benim iki yıl önce "Cumhuriyet"te yayınlanan "Bir Kültür Şehri İstanbul" başlıklı yazımı da almış.

Peter Gereneway çok özgün bir yönetmen. Film de oldukça yoğundu. *Fırtına*'yı bir "düşsel gerçeklik" biçiminde uyarlamış. Anlatılması güç filmlerden, ancak izlemesi keyif veriyor. Cinlere, perilere hükmeden Prespero'nun adalet arayışı; aşk ve şiddet. Tabii ki, ihanet, hırs ve iktidar savaşı. Bunlar çok farklı düşsel bir sinema gerçekliğinde veriliyor. Kendisinin ressam oluşu da sanırım bir başka ayrıcalık. Kurduğu sahneler, dönemin klasik tabloları gibi...

Arada Ali Hikmet'i görüyorum. Şiirden söz ediyoruz aceleyle. "Varlık"ın mart sayısında bir şiiri yayınlanmıştı .

yalnızlık sanki bir yağmurun göz yaşından
artık, süslü bulutlara gömülmektedir şiir
ah, sözlerden geriye ne kaldıysa onca kir
işte bütün kuşları öylesine yaz başından

Ali'de şiirin birincil anlamının ardında, hoş bir müzik var:

y / a / şın / dan — b / a / şın / dan (dış)

şi / ir — k / ir (iç)

Bu düzen, şiirin öteki dörtlüklerinde de var. Birinci dörtlük:

sus / k / un — yor / g / un (dış)

b / e / ri — fe / n / e / ri (iç)

İkinci dörtlük:

dal / gıç — kır / lan / gıç (dış)

v / ur / gun — d / ur / gun (iç)

Ne çok "kurallı", ne de "sınırsız". Bana göre kararında, yani uyum içinde. Başka biçimlerde de "okunabilir". Sinemadan şiire. Çok fark var mı?

3. Gün

Bir pazar... Bu yıl daha çok köşede bucakta kalmış filmleri görmek niyetindeyim. Üstelik çok sayıda da filme gitmek istemiyorum. Annem ve oğlum ile geçen bir günün sonunda *İnekler* 'deyim. Film İspanyol yönetmen Julio Medem'in ilk filmi. Gerçeküstü öğelerin yer

aldığı oldukça ilginç bir film. Tipik İspanyol "tema"ları: aşk, şiddet, tutku, rekabet, nefret; 19. yüzyılın sonundan, içsavaşa kadarki bir Bask kırsal bölgesenin tarihsel gelişimi. İki ailenin rekabeti önplanda. Şaşırtıcı olan, tüm bunlara tanık olan İnekler. İneklerin gözleri.

4. Gün

Yataktan güç bela kalkıyorum. Grip beni yavaşça kuşatıyor. Ama festival var ve *Binbir Geceler*'in 13. cildini bitirmeliyim. Reks'teyim *R*oma, *Açık Şehir*'i izleyeceğim. İtalyan yeni-gerçekçilerin başyapıtı. Yönetmen *Roberto Rossellini* filmi 1945'te çekmiş. Çekimlere 1944'te başlamış, yani Almanlar Roma'dayken. Bir kısmını da gizli kamerayla çekmiş. Roma halkının gestapoya karşı direnişi. Bir komünist ile bir rahibin bu direnişteki işbirliği. Etik bir durum ya direniş ya da teslimiyet.

5. Gün

Fassbinder'in filmlerini izlemek içimden gelmiyor. Kuşkusuz ki, büyük bir yönetmen, ama beni sıkıyor, boğuyor. Bir başka yeni-gerçekçi yapıttayım: *İki Kuruşluk Umut*". 1950'lerin İtalyası, işsizlik, hem kırsal kesimde hem kentte. Askerden köyüne dönem Antonio'nun iş arama süreci. Hoş bir çatışma; gündüzleri köyünde kilise zangoç yardımcılığı yapar, geceleri ise şehre inip komünist partisinin afişlemelerine katılır. Geçindirecek annesi ve kardeşleri ile diğer yanda da evleneceği kız vardır. İtalya'da dönemin tipikliği: işsizlik. Ve komünistler ile kilise.

6. Gün

Yatak döşek hastayım, grip beni esir aldı; dışarı çıkamıyorum. Attilâ İlhan'ın son kitabı *Hangi Edebiyat*''tan ibretlik bir bölüm:

"Bu eleştirici içinde bulunduğu toplumsal ortamda sanatçının önünde gider, sanatçı onu izler, izlemek zorundadır. Zaten eleştiricilere tanınan büyük yetki de buradan doğmaz mı? Adam biliyor birader, toplumunu biliyor, toplumun geçirdiği ve geçirmek üzere olduğu aşamaları biliyor, bu aşamalara 'tekabül' estetik kavramları biliyor, üstelik nesnel de bir değerlendirme yeteneği var, o halde gözü kapalı inanabiliriz kendisine değil mi?"

7. Gün

Ayaktakımı. Arada Rekin Bey (Teksoy) ile BRT üzerine konuşuyoruz. Açılır, açılmaz; uzun süreceğe benziyor, vb. *Ayaktakımı* İngiliz yapımı. Toplumun en alt kesiminden Stevie ile Susan'ın, yaşamın iniş-çıkışları karşısındaki durumları. Mizah yüklü, hümanist ama bir yanıyla da trajik.

8. Gün

Doğanın Çocukları, 39 yaşındaki İzlandalı yönetmen Fridrik Thor Fridriksson'un bir filmi. Çağdaş bir masal biçimiyle çekmiş. Ölüm/yaşam yaşlılık/gençlik, doğa (özgürlük) /kent (kurallar) gibi çatışmalar yumuşak bir film diliyle akıp gidiyor. Kuzey'in garip ruh hali her biçimiyle beyazperdeye yansıyor.

9. ve 10. Gün'ler

Filmsiz iki gün. Yaşar Kemal'in, *Demirciler Çarşısı Cinayeti*'ni bir televizyon dizisi olarak hazırlıyorum. Bölümleri yaptım. Bir kez daha üzerinden geçiyoruz. Çalışmaya Mehmet (Birkiye) de katılıyor. Bu işin içindeki üçüncü kişi ise kadim dostum Hulusi Oran. Yaşar ağabi söz verdi, büyük bir yapım düşünülüyor. Seher Hanım (Umut Sa-

nat) dosyayı Cannes'a götürecek. Yapıttaki, doğanın ve toplumsal sistemin dönüşümünün önündeki iki soylu aşiret arasındaki kandavası, Shakespeare'nin çeşitli oyunlarında dile getirdiği, 15. yüzyıl İngilteresi'ndeki "York" ve "Lancaster" soyluları arasındaki "Güler Savaşı"nı anımsatıyor. Bilmem yaşama geçebilecek mi? Bir hayal de bizden. Ama hoş bir hayal...

11. Gün

Can Koral. Şimdi bu kim diyeceksiniz. Sonunda bu adamı buldum. Cemal Süreya'nın benzeri. Görünce, gidip, haberi olmadan nasıl bu günlüklerde ve ne biçimiyle yer aldığını anlattım. Bir matbaacıymış. Yani mürekkebi tümüyle yutanlardan.

Saat Kaç için numara alıyorum. Emek'in işletmecisi ve yöneticisi İsmet ve Hikmet beylerle sohbet ediyoruz. İzlenimlerini soruyorum. Her zamanki gibi diyorlar, (Geçen yılı bir patlama olarak değerlendiriyorlar.) Evet, Emek'te film izlemek bir ayrıcalıktır.

Ettore Scola 1989'da çekmiş filmi. Marcello Mastroianni ve genç oyuncu Massimo Troisi karşılıklı döktürüyor. Bir oyunculuk şöleni. Yaşamdan iki farklı istemleri olan baba ile oğulun hoş çatışkıları. Babanın sürekli oğlunun yaşamını öğrenme isteği. Ama hep oğlu için diyor. Arkaplanda, bazen hafif bir kıskançlık, bazen de kendi iç huzurunu rahatlatmak. Oysaki oğlan kendi hayatını yaşamak istiyor. Dedesinden kalan saat onu mutlu etmeye yetiyor. Film çıkışında Oya Ayman Babür ve eşiyle karşılaşıyoruz. Yorgun görüyorlar beni, nasıl olmayayım. Onlara on iki yaşındaki oğlu olan bir baba olduğumu hatırlatıyorum. O zaman sorun anlaşılıyor.

12. Gün

Bu yıl ilk kez bir günde iki filme gidiyorum: *Kelebek Avı* ve *Şaşkın Kral*. *Kelebek Avı*'nda, ölüm teması bir an hafif bir şekilde nefesimi kesiyorsa da, filmin yumuşak dili bunu geçiştiriyor. Ama, filmin sonundaki Japonlara kızgınlığım bir kez daha artıyor. Filmde, onların sonradan görmüşlüğü ile tüketiciliği çok iyi verilmiş.

Şaşkın Kral çok keyifli bir İspanyol filmi. Engizisyon İspanyası'nda Kral, Karaliçe'yi çıplak görmek ister. Kraliyet rahibi karşı çıkar. Olay, Engizisyon yüksek kurulunda görüşülür. Tutuculuğun eleştirisi; alaya alınışı. Sonunda bir Cizvit rahibi ile yakışıklı bir kontun sayesinde, bir manastırda (evet manastırda) kral, kraliçeyi çıplak görür. Kadın bedeninin estetiği...

13. Gün

Paris Uyanıyor. Son dönem bir Fransız filmi. Festivale son anda katılmış. Oyunculardan biri de film öncesi konuşuyor. Sinepop'da bir avuç insan var. *400 Darbe*'deki küçük çocuk bu. Film, günümüz Fransız gençliğinin sorunlarına yönelik. Bir gençlik filmi de denilebilir.

14. Gün.

İstiklal Caddesi'nde seyyar kitapçıları dolaşıyorum. Öfkeleniyorum. Bir iki ay öncesi çıkmasına karşın son kitaplarım *Son Yemek* ve *Aşk Bir Irmak*'tır yok. Oysaki, biraz ilerde Pandora'da her ikisi de var. Üstelik yeni çıkan her kitabı bulabiliyorsunuz.

Takımadalar'ı Faruk ile birlikte izliyoruz. Atlas'tayız ve salon boş gibi. Zengin aile çocuklarının gittiği bir İngiliz kolejinde geçiyor olay. 17-18 yaş dönemi ve çevreyle olan ilişki. Ve çevrenin çizgi dışı ko-

numları, durumları. Ahlaksal değer yargıları üzerine bir bakış. Faruk, Batıda ahlak bitmiştir, değer yargılar tükenmiştir vb. bir yorum yapıyor. Evet, böyle bakılabilinir. Ama, bana göre, herkesin varolan ahlak yargılarını hiçe saydığı, çizginin dışına çıktığı durumlar ve anlar vardır.

Film sonrası Cağaloğlu'ndayım. Varlık'a uğruyorum. Enver ile (Ercan) her zamanki sorunları konuşuyoruz kısaca da olsa. Şükran Kurdakul ellici yıl dolayısıyla çıkan toplu şiirleri bırakmış. Kolay değil elli yıl. Şükran ağabinin çok sevdiğim bir şiiri vardır: "Carmen"den:

Gülüşü ilkçağdan, soluğu Akdeniz'den
Bilinen nisanların bilinmeyen yangını
Neleri ateşliyor yaşamının gülünde
Asmada üzüm, üzümde rengin tadı,
Doğayı göğüslerinde saklıyor Carmen.

"Hürriyet"in önünde volta atıyorum. Saat altı oldu, hâlâ Güneşli'den Oktay Akbal'ın Simavi Yayınları'ndan çıkan kitabı gelmemiş: *Senin Adın Aşk*. Akbal'ın 20 Nisan yetmişinci yaş günü. Onunla ilgili Cumhuriyet'te bir yazı yazacağım, İhsan Yılmaz'ın göndereceği kitabı bekliyorum. Kitabı yediye doğru alıyorum. Henüz kapağı takılmamış, akşam bir çırpıda okuyorum. Zaten çoğunu daha önce okumuştum. Akbal, yetmiş yaşında, *Senin Adın Aşk** diyor. Ne romantizim, ne duyarlılık. Aklıma Ritsos, Aragon geliyor. Yine sinemadan uzaklaştık. Şiire ve aşka yol aldık. Bunları birbirinden koparmak olanaklı mı?

* Kitaba adını veren yazı, benim *Bir Aşk Denemesi* adlı kitabımla ilgili...

15. Gün

Bu gün de Emek'te iki film birden var: *Hayatımın Erkeği* ve *Rossini. Hayatımın Erkeği* oldukça keyifli bir film. Genç ve güzel kadın Aimée iş bulamaz ama koca aramaya çıkar. Koca bulunca iş bulmaya gerek yoktur. Maurice ise ekonomik bunalımdaki bir kitapçıdır. Beş parası yoktur; ama genç kız ile birleşmesi kaçınılmaz görülür. Ve sonunda da öyle olur. Bana Ananis Nin ile Henry Miller'i anımsatıyor biraz. Tabii filmde mizah oldukça önde.

Rossini Rossini ise, ünlü bestecinin yaşamöyküsü. Bestecin yaşamındaki iki önemli kadını Jacqueline Bisset ve Sabina Azema oynuyor. Güzelliklerinden pek bir şey yitirmemişler. Besteciyi de Philippe Noiret oynuyor. Keyifle izlenen bir başka film...

16. Gün

Saat 13.00'de AKM'nin önündeyiz. Yazarlar, sanatçılar, aydınlar. Nâzım'ın yurttaşlık hakkı için Atatürk Heykeline çelenk konacak. Nejat Eczacıbaşı'yı da görüyorum. Turgay Fişekçi'ye bunun postmodern bir miting olduğunu söylüyorum. İstiklal Caddesi'nde Mario Levi ile karşılaşıyoruz. Kent'te bilet bulamamış. Üstelik onun da kartı varmış. Ben de Kent'te Saura ve Aragon'ın filmlerini izlemeye gidecektim. Bir şansımı deniyorum ama, Mario haklıymış. Yolda Turgut Özal'ın öldüğünü öğreniyorum. Cindoruk ve İnönü sanırım adaylar arasında. Herhalde en güçlü aday Cindoruk. Akşamki kapanış töreni iptal edilmiş. Biz de soluğu Amerikan-İngiliz ortak yapımı olan *Güven*'de alıyoruz. Bildik Amerikan orta sınıfının sorunlarının bambaşka eleştirisi. Oldukça da ironik. Genç bir yönetmen Hal Hartley. 1960 doğumlu ve bu ikinci uzun metrajlı filmi. Bana, Woody Allen ile Jim Jarmush'un bileşkesi bir sinemacı görünüyor. Umarım vizyona gelir. Anlaşılmaz diyaloglar, anlaşılmaz olaylar, an-

ne-baba baskısı, toplumsal dışlanmışlık, hüzün, yalnızlık vb. ama hep ironik bir söylem.

17. Gün

Bugün son gün ve hiçbir filmi izlemeyeceğim. Biraz oğlumla ilgileneceğim. Günlüklerimi temize geçeceğim, *Binbir Gece*'nin 13. cildinin ikinci okumasını tamamlayacağım.

Kuşkusuz ki, İstiklal Caddesi "film"siz kalmaz. Caddedeki koşuşturma azalacak ama bitmeyecek. Zaten gösterimde, *Afedilmeyen, Ağlatan Oyun, Kadın Kokusu, Zoraki Kahraman* gibi filmler var. Ama, ya Avrupa sineması. Onlar ise seneye. Bir başka bahara...

1994
İstanbul'un Gözleri Yaşlı

Bu kez hüzünlü bir Açılış...

Bir yıl daha geçti ve yeni bir İstanbul film festivalindeyiz. Bu onüçüncüsü. Yine Emek'teyiz; bu kez açılışa yalnız gidiyorum. Daha önce hiç yalnız gitmemiştim.

Açılışlar genellikle keyifli olur. Yazar sanatçı dostlarınızı, yıllardır görmediğinizi insanları görür ayaküstü konuşursunuz. Hal hatır sorulur, karşılaşmanın keyfi yaşanır Emek'in önünde ve fuayesinde.

Ne var ki bu kez açılış hüzünlüydü. Çünkü İstanbul'un gözleri yaşlı birkaç gündür. İstanbullular olarak buna layık mıyız? İçine düştüğümüz bu durum, bugünün tarihine uygun: 1 Nisan şakası gibi.

Çoğumuzda bir tedirginlik, rahatsızlık. Yüzlerden okunuyor. Kiminde umutsuzluk. 26 Mart seçimlerinden sonra Refah Partisi'nin İstanbul gibi bir "dünya kenti"nin belediyesini kazanması, doğal ola-

rak biz İstanbulluları, bu kentin gönülden dostlarını rahatsız ediyor. Zaten şimdiden İstiklal Caddesi'ndeki mini etekli kızlara sataşmalar başlamış. Valiliğin bu konudaki açıklaması yerinde.

Her zamanki açılış konuşmaları. Bu yıl içinde yitirdiğimiz ve festivallere çok emek vermiş olan Nejat Eczacıbaşı'yı anarak başlıyor. Açılışta bu yıl Kültür Bakanı Fikri Sağlar var. Bildik konuşmalar.

Sunuşu Can Gürzap yapıyor. Emek sinemasını bekleyen olası tehlikeden söz ediyor ve Kültür Bakanlığı'nın gerekli önlemleri almasını diliyor. Biz de Çağdaş İstanbul Platformu olarak, bu yılki festival sırasında yaşamımda bu platform var, konunun üzerine gitmeye başladık. Emek'in içinde yer aldığı bloğun bir inşaat şirketine verilmesi doğal olarak bizleri kaygılandırdı. Pek çok sinemaseveri ve İstanbulluyu da kaygılandırdı. Kolay kolay Emek'i başka bir şeye, çarşıya, alışveriş merkezine vb. dönüştürmelerine izin vermeyeceğiz...

Açılış filmi *Elveda Cariyem*. Çin sineması son yıllarda tırmanışa geçti. Kendinden oldukça çok söz ettiriyor. *Elveda Cariyem*, 1993 Altın Palmiye ödüllü. Film oldukça sarsıcı. 1920'lerden 1970'lere kadar uzanan Çin'in toplumsal tarihi. Geleneksel Çin Operası ekseninde, diktatörlük, işgal, kültür devrimi gibi büyük çalkantılarda iki aktörün "trajik" yaşamları ve arkaplandaki toplumsal altüst oluşlar, İhanet, aşağılama, özellikle düzen ile uzlaşma temasını işlemiş yönetmen. Kültür devrimine ilişkin sahneler yürek parçalayıcı. İnsanoğlu kim olursa olsun iktidarı aldığında, şu baskıcı tavrından hiç vazgeçmeyecek. Baskı, otorite vb. toplumsal yaşamımızda artık yer almaması gerekir; ne gezer...

Biraz hüzünlüyüz; yine de merhaba diyoruz bu yılki festivale. On beş gün bizi bekliyor İstiklal Caddesi, her ne kadar gri bulutlar üzerindeyse de. Ama bu festivale, festivallere dört elle sarılmamız daha da netleşiyor. Biz gönülden bu kente bağlı olanlar, bu festivalin de gönülden dostuyuz...

2 Nisan

Atlas'ta 12 matinesindeyim, salon ağızına kadar dolu. Hami Çağdaş ile birlikte balkonun sol tarafında güç bela bir numara bulabiliyoruz.

Wittgenstein'ı izleyeceğiz. Acaba Wittgenstein okuyan, bu salonda kaç kişi var gibi, anlamsız bir düşünceye sürükleniyorum. Aslında bu hoş bir durum, demek ki festivalin başka bir havası var.

Film bir türlü başlamıyor. İzleyiciler homurdanıyor. Elektronik altyazı panosunda sorun var. Uğraşıyorlar ama bir türlü düzeltemiyorlar. Festival yöneticisi Hülya Uçansu geliyor, daha önce kontrol edildiğini ve panonun çalıştığını, ama şimdi bozulduğunu, bir an önce düzeltmek için uğraşıldığını, kibarca söylüyor. Ama insanlarımız bir garip: bağırışlar homurtular, tepkiler sürüyor.

Garip bir milletiz. Tepki göstereceğimiz yerde susarız, olmadık yerde bağırıp çağırırız. Şu politikacılar canımıza okur da ağızımızı açmayız. Festival gibi uygar bir etkinlikte bir aksiliğe bir türlü dayanamayız. Ne olur yani biraz geç başlasa. Ki gayet net bir açıklama da yapıldı.

Film, ünlü filozofun yaşımı üzerine sanki bir tiyatro oyunu. Filmde filozofun büyük yalnızlığını ve dehasını görmek olanaklı. Russell bile anlamıyor. Ya da yönetmen Derek Jarman'ın yorumu bu. Jarman ünlü edebiyat kuramcısı ve eleştirmeni Terry Egaleton ile birlikte yazmış senaryoyu. Mizahın yoğunluğunun yer yer arttığını da belirtmeliyim.

İkinci film Reks'te *Bakire Jeanne: Savaşlar*. Jeanne d'Arc ile ilgili tarihsel bir film. Oldukça didaktik; ikibuçuk saat pek çekilmiyor. Devam film olan *Zindanlar*'a gitmeyeceğim.

3 Nisan

Atlas'tayım Claude Lelouch'un filmindeyim: *Güzel Öykü.* Bu sinemada kartlılara pek itibar yok. En önlerde bir yerdeyim. Gerçi gözlerimin bozukluğu yüzünden bu itibarsızlığa aldırmıyorum. Önde olmak daha iyi galiba. Lelouch beğendiğim yönetmenlerden biri. Onun patetik romantizmi beni etkiliyor. Bu filminden de o patetik romantizminin büyüsüyle çıkıyorum. Büyük bir aşk öyküsü; üç saatlik bir şölen. 2000 yıl süren, İsa'nın döneminden günümüze kadar gelen, gerçeküstücü öğelerle aktarılan bir öykü. Kitapçıkta yer alan açıklama notunda Lelouch'un şöyle bir sözü var: "Nasıl olur da günün birinde, insan hiç tanışmadığı bir kişiyi tanır? Milyonlarca insanın arasından bir kişi, bir başkasının kalbinde yer edinmeyi nasıl başarır? Önce birbirini sevmenin öğrenildiği, sonra da gerçek aşkın yaşandığı yaşamlar olabilir mi? Mutluluk engin gelişimi neden kaçınılmazdır? Yaşam nasıl sonsuz kadar uzun ve yine o kadar kısa görünebilir? Şans ve tesadüfler kimi haksızlıkları nasıl dengeler?"

Zaten rastlantı yönetmenin hep üstüne gittiği, irdelediği bir kategori. Önceki yıllarda izlediğimiz *Aylar, Geceler, Gündüzler* filminin eksen öyküsü de böyle bir rastlantı temeline oturuyordu.

İsa'dan gelen ilişki yumağı, sonunda büyük bir rastlantı ve "şans"larla iki farklı insanın yolunu filmin sonunda da birleştiriyor. Yer yer mistik öğelerin yer almasıyla birlikte, olay gelişimini şiirsel bir anlatımla verebilmiş. Uzun bir film olmasına karşın zevkle izliyorum.

Film çıkışında sarhoş gibiyim. Her gördüğüme olağanüstü bir film gördüm diye muştuluyor ve gitmelerini salık veriyorum. Ama çoğu benim gibi heyecanlanmıyor Lelouch'un adını duyunca.

Yine Atlas'tayım. Bu sinemayı artık sevmiyorum. Sinema deyince aklıma Emek geliyor. *Kuru Gürültü* bir Shakespeare uyarlaması hoş keyifli bir komedi. Tipik temalar, aşk, entrika, iktidar hırsı. Engin

hanımla (Vardar) birlikte izliyoruz. Engin hanım da sıkı festivalcilerden.

Bugün iki film gördüm, bir filmi göremedim. *Mavi*'yi görmek istiyordum. Alkazar'ın önünde Bülent (Başıbüyük) hiç yer olmadığını, festivalden sonra gösterime gireceğini söyledi de ısrarımdan vazgeçtim.

4 Nisan

İstiklal Caddesi önceki yıllardaki gibi değil. Sokaktaki genç kızların, erkeklerin, insanların yüzünde umutsuzluk var. Yüzlerden kolayca okumak olanaklı...

Atlas'ta ve *Aşktan Sonra*'dayın. Adının içinde aşk sözcüğü geçmesi yeterli oluyor bazen film seçiminde. Kitapçıktan okuduğum kadarıyla da ilginç bir konusu var. Komik bir aşk üçgeni. Oldukça rahat bir biçimde işlenmiş. Kıskançlık teması, böylesine bir üçgende bulmayı beklerken, iş neredeyse mizaha dönüşüyor. Ama, eksendeki sevgi temasını yakalayabiliyorsunuz.

5 Nisan

Güz Mehtabı ve *Yağan Taşlar*. *Güz Mehtabı* bir Hong-Kong filmi. "Genç ve Âşık" başlıklı bölümde gösteriliyor. Adına uygun. On beş yaşındaki genç kızın aşkı. İlk tutkulu aşk. Bir yandan da geleneklerin yitimiyle iligili gözlemler.

Yağan Taşlar ise, İngiliz işçi sınıfının Thatcher sonrası düştüğü ekonomik bunalımı sergiliyor. Kızının ilk kominyonu için, geleneksel, törene her ne kadar karşı da olsa, sonunda onun giysilerini bulmak için çırpınan bir baba. Yaşamımızdaki önemli bir soru: Kimi insanlar niçin aç ve açıkta, dünyanın bu kadar ilerlemiş olduğunu söylememize rağmen?

6 Nisan

İşte bir Emek'li gün, iki filmim de burada. *Alambrado* ve *İnsan Yüreğinin Haritası.*

Alambrado sempatik bir film. Macellan Boğazı'nın ucunda bir yerlerde yaşayan bir aile. Baba tutucu ve yetişmekte olan biri kız öteki erkek iki genç insanın umutları. Beklentileri. Televizyondaki yarışma programınında birincilik kazanmak için İncil'i ezberlemeye çalışan Harvey, Paris'e gitmek için yanıp tutuşan ve bir yandan Fransızca öğrenen Eva. Bir işadamının Londra'dan gelmesiyle işler karışır. Ailenin arsasının yanına bir havaalanı yapılacaktır. Çünkü orası rüzgârın her zaman aynı yönden estiği bir yerdir ve babanın, sonra çocukların buna direnmeleri.

İnsan Yüreğinin Haritası ise bir aşk filmi. Aşk filmi olduğu kadar hümanist bir içereği var. Aşkın sınır tanımaz gücünü görüyoruz. Çocukluklarında yaşadıkları aşkın unutulmazlığı ve İkinci Dünya Savaşının atmosferinde yaşama geçen tutku. Sonra, hüzünlü bir ayrılış.

7 Nisan

Yeşil Papayanın Kokusu'nu izlerken, ister istemez açlığınızı duyumsuyorsunuz. 1950'lerin Vietnam'ında bir ailenin yanına hizmetçi olarak yerleşen küçük kızın evin oğluna olan aşkı, yıllar sonra da filizlenir. Arka planda kaynayan bir toplumun izlerini alırken, önde de acı çeken bir genç kızın giderek yalnızlığa gömülüşünü izliyoruz. Doğu'daki şu meşhur "katlanma".

8 Nisan

Çarbada, Jim Jarmusch'un desteklediği hem de oynadığı bir film. Siyah-beyaz bir New York güldürüsü. Tipik bir Hollywood-dışı film. Beş parasız bir yönetmen adayının, gazeteye ilan vererek yapımcı aramasıyla başlayan bir serüven. Bir serserinin ilana yanıt verip, yönetmen adayına birçok kirli işlerini yaptırması, komik bir biçimde anlatılıyor. Bir yandan da iki insan arasında gelişen sıkı bir dostluk. Öykünün benzeri gerçek yaşamda yönetmenin başından da geçmiş.

15.00 matinesinde bir Visconti ziyafeti çekeceğim kendime: *Ludwig.* Filmde 1864'te Bavyera Kralı olan 2. Ludwig'in yaşamı anlatılıyor. Sinemada (Atlas) Aziz Çalışlar ile karşılaşıyoruz. Uzun zamandır görüşmemiştik. Ankara'dan yeni gelmiş. Birkaç film izleyecekmiş.

Dört saatlik bir şölene her ne kadar koltuğumuz rahatsız olsa da arkamıza yaslanarak başlıyoruz ki bir süre sonra filmin elektronik yazılarında sorun çıkıyor. Bir türlü düzeltemiyorlar. Işıklar yanıyor, sönüyor olmuyor. Bağrış çağrış, bekliyoruz. Aziz ağbi, "Boşver, iki tek atalım" diyor ve kendimizi dışarı atıyoruz. Bu yıl Atlas'ta bu ikinci olay.

Papirüs'te rakılarımızı yudumlarken, bir yandan da genel kültür sorunlarını konuşuyoruz. Çoğu zaman olduğu gibi... Sonuçta Ludwig'in bir bölümünü Papirüs'te tamamlamış oluyoruz.

Benjamin'in Karısı bir Meksika filmi. Zekâsından birazcık sorunu olan eski bir boksörün, temiz, içten aşkı. Galiba her aşk öyküsü biraz gözlerimi yaşartıyor. Bir sinema tutkunu olan ve her yıl birçok filmi birlikte izlediğimiz Füruzan ile yine birlikteyiz. Saflığın izdüşümünü yakalamaya çalışarak.

9 Nisan

Sabah bir film izleyeceğim, sonra Arda'yı alacağım. Hafta sonu Arda ile birlikteyim. Biraz ders çalışacağız, bir yerlere gideceğiz. Yani son beş yıldır klasik haftalık programlardan.

Ayakçı, genç bir İtalyan yönetmeni olan Daniele Luchetti'nin filmi. Nanni Moretti sunuyor ve önemli bir rolde de oynuyor. Politikacılara yönelik çok sert bir eleştiri. Dahası sert bir hiciv. Zaten İtalya'da gösterildiğinde politikacılar kıyameti koparmışlar. Ama filmi görünce, aslında yalnızca İtalya'da değil, dünyanın neresinde olursa olsun bu kıyamet kopar gibime geliyor.

10 Pazar

Güneşli bir Pazar. Boğaz'da dolaşmanın keyfini tadıyoruz Arda ile. Her ne kadar bozulsa da, her ne kadar içimizde ciddi kuşkular taşısak da şu İstanbul bir başka. Ne yapsak güzelliğini yok edemiyoruz...

21.30'da Reks'teyim. *Baraka* adlı bir belgesel izleyeceğim. Övgüyle söz ediliyor basında. Bu demektir ki, bizim gibi kartlılar güç bilet bulabilir. Zaten Reks'te gişeden alıyorsunuz numaranızı. Emek'teki Hikmet bey gibi anlayışlı, yardımcı olan bir müdür de yok. Onun için dokuz civarında Reks'in önündeyim. Tahminim doğu çıkıyor: numara yok. Hiç sevmediğim bir şey de içeri girip ışıklar söndüğünde, boş bir yere oturmak ya da bir kenarda ayakta beklemek. Bu film için yapıyorum. Üstelik kapıdaki adama da yalan söylüyorum, numara aldınız mı diye sorduğunda.

Baraka sözcüklerle anlatılır gibi değil. Kitapçıktan filimle ilgili küçük bir alıntı: "Baraka, 'bir kutsama' ya da 'soluk' ya da 'evrimsel sürecin kendisinden meydana geldiği yaşamın özü' şeklinde çevrilebilecek bir Sufi sözcüğüdür. Bu çağrışımların her biri, 24 ülkede

çekilen ve yapımı beş yıl süren bu benzersiz ve güçlü filmde çok güzel bir şekilde yansıtılmış."

70 mm kameralarla çekilen film rengârenk bir şiir, tek sözcükle. Dünyanın en önemli, gerek insanoğlunun gerekse de doğanın "kutsadığı" yerlerde çekilmiş. Tabii bunun içine yapay kutsamalar da giriyor. Örneğin petrol kuyuları gibi. Ya da Tiananmen Meydanı gibi bazı "anlamlı" yerler de. Türkiye'den de bir iki yer var, Mevlevi töreni bunlardan biri.

Sözsüz —izledikten sonra söze ne gerek var diye soracaktır izleyenler— bir "şiir" işte böyle olur. Doğanın şiiri...

11 Nisan

İkinci haftaya girdik. Emek'te 12.00 matinesindeyim ve filmin adı *Highway 61*. Kanada yapımı bir yol filmi. Dinamik ve komik. Biri ünlü bir trompetçi olma hayali kuran sıradan yaşamlı bir berber. Öteki yaşadıklarından bıkıp, erkek arkadaşını dolandırarak son bir vurgunla yaşamını garanti altına almaya çalışan rock'çı bir kız. Bu iki gencin rastlantı birlikteliğiyle, kuzeyden güneye yolculukları. Ünlü "Highway 61" hattı üzerinde sıradışı yolculukları. Yol boyunca bir Amerika panoraması. Değer yargılarının birinden ötekine değiştiği kasabalar ve filmin sonuna doğru gelişen iki yolcunun arasındaki aşk.

Yine, rastlantılar zinciriyle örülmüş keyifli bir düğüm. Bu günlük bu kadar.

12 Nisan

Bir yandan sinema günleri, bir yandan Çağdaş İstanbul Platformu, bir yandan da Özgür'e hazırladığım roman dizisinin çalışmaları. As-

lında yakınmamalıyım, epeyce bir film gördüm şimdiye kadar. Üstelik daha altı gün var.

Yoğun bir gün. Üç film izliyorum *Zorunlu Aşk;* Ben Kingsley'in oynadığı tam bir aşk entrikası. Orta yaşlı bir adam, genç bir kızın cinsel cazibesine kapılarak her türlü dalavereyi çevirir. Amacına ulaşır ama, bu kez kıza gerçek anlamda tutulur. *Mario, Maria ve Mario,* Scola'nın Avupa'daki değişim rüzgârı sonrasında İtalyan Komünist Partisi içindeki görüş ayrılıklarını ele aldığı bir film. Bir yandan da komünizmin günümüzdeki konumunu sorguluyor. *Bakkalın Karısı* ise, yönetmenin tanımıyla "varoluşçu bir aşk öyküsü".

Bol filmli bir günden sonra, Kaktüste bir bardak soğuk bira. Kaktüs sinema günlerinin uğrak yeri. Matine saatlerine doğru kalabalıklaşıp, sonra tenhalaşıyor.

13 Nisan

Karo Kızı kitapçıkta okuduğum özetiyle ilgimi çekiyor: Las Vegas'ta bir kumarhanede çalışan bir "black-jack" kurpiyesinin "yabancılaşmış yaşamının incelenmesi". Film inanılmaz derece sıkıcı. Avrupa'da izliyorum ve sinema küçük üstelik havalandırması bir gök gürültüsü gibi çalışıyor. Filmde az sayıda izleyici vardı. Yarıda izleyici sayısı iyice azalıyor. Bugün birkaç toplantım var. Doğrusu film açısından parlak geçmiyor.

14 Nisan

Bir perşembe günü. Benim için Emek'li bir gün. Üç film izleyeceğim ikisi Emek'te. Bu sinemaya acaba kıyacaklar mı? İstanbul'u yok etmeye çalışan anlayış, Emek'i mi yok etmeyecek? Zaten Emek'i yok etmek demek, İstanbul'un bir parçısını yok etmek demek değil mi?

Mike Leigh'in sözü çok edilen filmi *Çıplak* (Naked) şiddet yüklü, aynı zamanda yumuşak bir yanı var. Dram ile komedinin birlikteliği eşliğinde günümüz İngilteresi'ne bir yolculuk yapıyoruz. Aslında biraz da çağımızın sorunları, yönetmenin deyimiyle "karmakarışık ve kararsız".

İkinci film *Ve Orkestra Durmadan Çaldı,* AIDS'in ortaya çıkışını, hızla yayılmasını ve bu süreçte bilimkişilerinin kararlı savaşımını anlatan belgesel tarzda çekilmiş bir film. Birçok ünlüyü kısa rollerde görmek olanaklı. Engin hanım ile birlikte izliyoruz. Filmden etkilenmemek olanaksız. Çağımızın vebasına tanık oluyoruz. İnsanlığın kendi yaydığı büyük bir tehlike. Bir yandan da böylesine bir tehlikeye karşı verilen özverili savaşımda kimi bilimkişilerinin kariyerist yaklaşımlarına da tanık oluyoruz. İnsan olmanın özellikleri: benmerkezcilik ve hırs.

Atlas'tayız, Füruzan ile birlikte. Füruzan ile genellikle Atlas'ta birlikte izleyebiliyoruz. Çünkü Füruzan öteki sinemalarda en arkada oturuyor, bense önlere doğru oturmayı seçiyorum. Galiba ikimizin ortak noktası Atlas'taki orta sıra. Sinemayı boş görünce gelip orta sıraya oturuyorum. Çünkü orta sıra genellikle davetiyeli kişilere ayırılıyor. Bazen de yer göstericiler artık yüzümüzü ezberlediklerinden, abi şöyle geç diyorlar. *Aşk Yalanları* bir Meksika filmi. Karanlık bir film olmasına (belki kopyadan) karşın Latin ırkının ateşli yanını bize duyumsatıyor. Aşk ve naif bir yaşam.

15 Nisan

Artık festivalin son günlerindeyiz. Bir cuma ve ben bugün yine üç film göreceğim. *Aşk,* günümüz Rusya'sında geçiyor, iki gencin cinsellik üzerine kurulu serüvenleri. Biri (Saşa) bir partide tanıştığı bir Yahudi kızına (Maşa) âşık olur. Gençlik aşkı. Kadın ile Erkek arasındaki ilk deneyimler. Bir yandan da milliyetçi tavırlara tanık oluyo-

ruz. Yahudi ailesini göç etmeye zorlayan, bitmez tükenmez telefonlar.

Düğün Yemeği tam anlamıyla "hümanist" bir film. Yine bir uzakdoğu filmi. Bu festivalde uzakdoğu filmleri oldukça ağırlıktaydı. Zaten bu film "Uzakdoğu Rüzgârları" başlıklı bölümde gösteriliyor. Eşcinsel bir ilişki, gayet rahat bir biçimde anlatılıyor. Ama rastlantılar, sevgililerden birini —ki uzakdoğuludur— memleketlisi bir kızla evlenmeye zorlar. Çünkü kıza acır ve kız da evlenirse Amerika'da kalacaktır. Oğlan ile kız gerçekten birlikte olurlar ve böylece biraz komik biraz "tuhaf" bir ilişki ortaya çıkar. Keyifli bir komedi. Yönetmenin arkaplanda duyumsattığı kimlik sorgulaması var. Belli ki Tayvan'da da bir kimlik sorunu var. Çoğu "doğu" ülkesinde olduğu gibi.

Gönül Dostları, anne babaları tarafından cinsel tacize uğrayan çocukları konu alıyor.

İtalya'da bir banliyöde yaşayan üç genç kızın trajik öyküleri. Biraz yüreğim daralıyor. Filmin sarsıcılığından mı, yoksa günlerdir film izlemenin sıkıntısı mı bilemiyorum?

16 Nisan

Bugün cumartesi ve tek bir film göreceğim: Peter Greenaway'in *Macon Bebeği.* Ehh, bir Greenaway filmi izledikten sonra, kolay kolay başka film izlenmez. Ama benim sorunum başka, sorun değil aslında. Arda ile birlikte hafta sonu serüvenimiz başlayacak, öğleden sonra.

Macon Bebeği çok çarpıcı ve etkileyici bir film. Şiddetin bir anlamda alışkanlığa dönüştürülmesi. Günümüzün de ciddi bir sorunu olan, belki de tarih boyu sürüp gelen bir sorunsallık: oyuncular ile izleyiciler arasındaki sorunsallık; ve sahneye koyanlar. Sanatsal an-

lamdaki bu imgelem aslında, toplumsal yaşamda da geçerli değil mi? Politikada da: bir tarafta yönetenler, öteki tarafta yönetilenler. Şimdi, günümüzde politkacılar yönetenler olarak giderek "itibar" yitirdiler. İşadamları ve "medya" patronları ve bunların kalemşörleri çağımızın yönetenleri olarak politikacıların, devletadamlarının önüne geçtiler. Geçmediler mi?

Filmin konusunu kitapçıktan özetleyelim: "Bir maske. Geniş ekran, derin odaklı kadraj, 1650'li yıllarda taşradaki bir tiyatronun seyircilerini ve sahnesini yansıtmakta. Oyun, Tanrı'ya saygı göstermediği için kısırlık belasına uğramış bir topluluk üzerine. Yaşlıca bir kadının bir çocuğu olur ve kadının bakire kızı, kurtarıcı nitelikteki bu mucizeyi istismar etmek için kendini çocuğun annesi olarak tanıtır. Zengin kısır kadınlar bebeğe bir kez dokunabilmek için cömert bağışlarda bulunurlar. Çocuğun doğumunu kutlamak için verilen bir şölende, kız, Piskopos'un oğlunu baştan çıkarmaya çalışır. Bunun üzerine kilise, değerli kutsal emanetleri garanti altına almak için bebek üzerinde hak iddia eder. Kız ise intikam almak için çocuğu katedralde boğarak öldürür. Kilise kıza müthiş bir ceza vererek, filmi korkunç bir doruk noktasına doğru sürükler..."

Sahne ile izleyenler birbirinin içine girmiştir. Kim oyuncudur, kim izleyici? Sahne nerde başlar, nerede biter. Yaşam büyük bir tiyatro sahnesidir ve burada oynanan oyun şiddetin ta kendisidir. Pek de haksız değil Greenaway.

Ceza olarak genç kıza uygulanan "tecavüz sahnesi" insanın tüylerini ürpertiyor. Sahnedeki yani oyun olarak sunulan durum (tecavüz edimi) giderek gerçeğe dönüşür ve izleyiciler gülüp dururken perde ardında kızın attığı çığlıklar gerçektir. Kız ölür ama, oyun hâlâ sürmektedir. İzleyici alkışlar, keyiflidir; çünkü gerçeği bir oyun olarak izlemektedir. Şöyle de diyebiliriz. Oyuna izler, gerçek onlar için izledikleridir. Ne var ki "gerçek"in farkında değildirler. Sonunda ise kadraj genişler sahne sahne içindedir...

17 Nisan

Festivalin son günü. Yine üç filmlik bir gün. Üçte Kieslowski'nin *Beyaz*'ındayım. *Mavi*'ye yer bulamamıştım; nasıl olsa, daha sonra göreceğim. Belki bu üçleme için *Mavi* ve çekmekte olduğu (ya da henüz çektiği) *Kırmızı*'yı gördükten sonra yazmalı. Kieslowski üçleme için şöyle diyor: "Üç renk, üç film: Mavi, Beyaz ve Kırmızı. Bunları iki aşamada algılamak gerekir: hem birbirlerinden ayrı eserler olarak, hem de bir bütün, Fransız Devrimi'nin üç temel düşüncesi olan Özgürlük, Eşitlik ve Kardeşliğin günümüzdeki anlamlarını sorguladığım bir üçleme olarak. Sinemada, bir düşünceyi sorgulamak için her zaman bir öyküye gerek duyulur." Her şeyini yitiren, parasını, işini ve özellikle eşini yitiren bir adamın, günümüz Polonya'sında tüm bunları her yolun geçerli olduğu bir yöntemle kazanma mücadelesi. Belki de aşk için her şeyi yapmak geçerli olabilir...

M. Butterfly bu yıl hakkında en çok yazılan filmlerdendi. İlgiyle bekleniyordu. Pekin'de bir kadın (aslında eşcinsel bir erkekdir) ile Fransız Elçiliği'nde görevli bir memurun aşk öyküsü, bu filme esin kaynağı olmuş. İlk önce Broadway oyunu olarak yazılmış sonra, David Cronberg filme almış. Fransız elçilik görevlisini oynayan Jeremy Irans olağanüstü bir oyunculuk çıkarıyor. Filmde tutku, yaşamdaki her şeyin üzerine çıkıyor. Yani her şeyi geride bırakacak bir tutku. Ama ardından gelen aldatılmışlık, politik olarak kullanılmışlık, büyük bir trajediyi, birçok insanın başına gelebilecek bir trajediyi getiriyor. (Sevgilisinin erkek olduğunu, çok sonra mahkemede anlıyor.)

Filmin sonundaki intihar sahnesi inanılmaz derecede etkileyiciydi. Kusursuz bir oyunculuk izliyoruz; Irans'ın oyunculuk şöleni. Yanımda genç bir kız oturuyordu ve bu sahne karşısında ağlıyordu. Kıza sarılıp gözyaşlarını silmek istedim. İnsanın bazen birine dokunmaya gereksinimi olur. Bir insan sıcaklığını duyumsamak ister. Parmaklarında, bedeninde, kolunun herhangi bir yerinde. Saçlarında... Sanı-

rım genç kızın da böylesine bir dokunmaya gereksinimi vardı gözyaşları yanaklarından aşağıya doğru süratle inerken. Evet, bazen böylesine bir dokunma gereksinimi duyarsınız hiç tanımadığınız bir insan da olsa yanınızdaki. Dokunamadım, sarılıp gözyaşlarını silemedim. O kızı yaşamım boyunca bir kez daha göremeyeceğim. Adını bile bilmiyorum. Yüzünü anımsamıyorum. Kimdi acaba?

Kaktüs durak yeri. Masanın başında oturmuş film çıkışı konuşuyoruz. Hepimiz duygu yüklü. 21.30 gideceğim, bu yılın son filmi ve yine Emek. Biraz sonra bir arkadaş; Ferda giriyor içeri. Çarpılmış bir durumda. Beni görüyor ve "haklısın" diyor yalnızca. Çünkü, *Güzel Öykü*'den geliyormuş.

Goril, Öğlen Yıkanır... Berlin Duvarının yıkılmasının ardından Kızıl Ordu çekilir. Daha önce kaza geçirdiği için hastanede yatan binbaşı, Almanya'da kalır. İnanmış, inatçı bir "sosyalist"tir. Yıkılan değerlerin gönüllü koruyucusudur. Önceki yönetim üzerine bir hiciv. Matrak yanları olan, bir yanıyla da "aldatmaca" olarak sunulan bir düzene yürekten inanmış bir kahramanın kendi içindeki parçalanmışlığı. Yugoslav yönetmen Makavejev'in deyimiyle "soylu bir budala". Günümüz Doğu Avrupası'nın içinde yaşadığı parçalanmışlık bir bakıma: bireysel ve toplumsal...

Seneye, bir başka sinema şöleninde buluşmak üzere...

1995
Sevgili Günlük

Bir yıl ne kadar da çabuk geçti. Yine acılar yaşandı; bu yıl sinema şenliği **Onat Kutlar'**sız. Daha geçenlerde Gaziosmanpaşa Mahallesi'nde kan gövdeyi götürdü, Doğu ise adeta bir savaş meydanı...

Ve ben sinema günlüklerine başlayalı on yıl olmuş. Bu onuncu günlüğüm...

Bu yılki açılışı yeni kültür bakanı Ercan Karakaş yapıyor. Doğrusu konuşma metni aceleyle hazırlanmış. Neyse böyle şeyler oluyor. Kendimizi, içimizi dolduracak on beş günlük, Onat Kutlar'ın değimiyle gençlik tutkusuna bırakıyoruz.

Açılış filmi —yine Emek'te; yine Hikmet Bey kapıda güleryüzüyle bizi karşılıyor— *Güneş Yanığı.* 1930'lardaki Sovyetler Birliği'nde Stalin dönemi. Son yıllarda çok sıkça işlenen bir konu. Bu Nikita Mikhalkov'un elinden çıkınca bir sinema şöleni oluyor. Modern bir Çehov izliyoruz. Sinemalara gelme şansı ne kadar bilemiyorum ya da

televizyonlarda gösterilmesi... Zaman zaman insanın yüreğini parçalayan bir film. Ünlü bir devrim kahramanının sudan yere tutuklanışı ve bir günün öyküsü. Öte yanda bir çöküşün hüznü. Özellikle de devrim kahramanın karısından ve kızından ayrılışı —onlara duyumsatmaz ve geri dönmesi kuşkuludur— çoğumuzun gözlerini yaşartıyor.

1 Nisan / Adalet Ağaoğlu

Bu yıl sinema şenliğiyle denk düşen işim bir tatil rehberine omuz vermek.Yazarlarımızdan "gezi edebiyatı"na ilişkin yazılar istiyorum. Bu konuyla ilgili olarak Adalet hanımı arayıp Boğaziçi ile ilgili bir yazı istiyorum. Beni kırmıyor...

Söz dün akşamki filmden açılıyor ve Çehov izlenimimi aktarıyorum. Adalet hanım hoş bir öykü anlatıyor. Geçen yıl Avrupa'dayken filmi görmüş, şimdi hangi kentte olduğunu anımsamıyorum ama, rastlantı olarak Nikita Mikhalkov'un bir söyleşisine katılmış. İki eski partili Nikita'yı sıgaya çekmeye başlamışlar. Oysa o "yaratım" ve bu süreç içerisindeki acı ve benzeri durumlar üzerinde odaklaşmış. Filminde Çehov'un dünyasını ve Degas'ın renklerini yakalamaya çalıştığını da söylemiş. Toplantı sonunda da Adalet hanım, Nikita'ya yaratım sırasındaki acılarıyla ilgili bir şeyler söylemiş. Ünlü yönetmen de bir "dinleyici"den gelen bu inceliğe, ona içten sarılarak yanıt vermiş. Nikita'nın yanında filmde de oynayan küçük kızı varmış. Adalet Hanım aynısı diyor.

2 Nisan / Rastlantılar Zinciri

Alan Resnais'in filmleri üzerinde çok konuşuldu: *Sigara İçilince* ve *Sigara İçilmeyince*. 140 dakikalık iki film. Aslında birbirini izleyen öyküler ve o öykülerin değişik biçimlerinden oluşuyor. 280 dakika

izliyorum. Kimileri sıkılıyor, bunalıyor, kimileri kendini dışarı atıyor. Bir tiyatro havası egemen. İngiltere'deki bir taşra ortamı: ayyaş bir müdür, karısı, hizmetçileri, adamın arkadaşı, bahçıvan, kasabanın şairi, vb. tipler. (Bu tipleri üç kişi oynuyor.) Bu insanların birbirleriyle olan ilişkileri. Bahçede yere düşmüş bir sigara paketinden kadının bir sigara alıp içmesinin; ikinci filmde ise içmemesinin üzerine kurulu olaylar mizah yüklü bir anlatımla gelişiyor.

Ama ne kadar da yaşamımızla ilgili. Örneğin Cağaloğlu'ndan bir cuma akşamüstü Eminönü'ne doğru yürümüşsünüz, bakmışsınız Taksim dolmuşunda uzun bir kuyruk var. Belirli bir programınız yok. Niyetiniz Taksim'e çıkıp, birilerine takılmak ya da belki bir sinemaya girmek. Tünel'e kadar yürümeyi sürdürmüşsünüz. Deniz sağınızda uzanıyor. Hava güzel ve içiniz neşe dolu... Tam tünelden çıkıyorsunuz ve yıllarca görmediğiniz birine rastlıyorsunuz. Bundan sonra, bu karşılaşma yani bu rastlantı sizi acılara da mutluluklara da götürebilir. Ya da beş dakika orada konuşmanızla daha ilerde olacak olan bir "şey"den kurtulmuş ya da bir "şeyi" kaçırmış olabilirsiniz. İnsanın aklına ister istemez Onat Kutlar geliyor.

280 dakika boyunca Sabine Azéma'nın hem oyunculuğunu hem de güzelliğini izleyip durdum.

3 Nisan

Ölülerle Küçük Anlaşmalar. Bir tatil kıyısında kumdan bir kalenin etrafında üç ayrı kişinin üç ayrı dünyası. Filmin bir yerinde eski sevgilisiyle buluşan orta yaşlı bir kadın var. Durumu hüzünlü. Gençlik aşkıyla yıllar sonra buluşuyor. Adam, gençken hep sizli konuşuyormuş. Şöyle diyor kadına: herkese "sen" denecek bir zaman gelir nasıl olsa. Ben o zamanlar "siz" diye hitap etmekle çok erken davranmıştım, şimdi "sen" demekle de çok geç kalıdım. Gerçekleşememiş bir gençlik aşkı işte. Çoğumuzun yaşadığı...

Ah Şanslı Adam, bir başyapıt kuşkusuz. Hani derler ya pişmiş tavuğun başına gelmemiştir. Oldukça ağır bir düzen eleştirisi. Yer yer sanki Dickens'ı okuyorum. 1973 yapımı bu İngiliz filmi "Sinemanın Yüz Yılı" başlığında yer alıyor.

Füruzan ile kapıda karşılaşıyoruz. Her yıl olduğu gibi. Tabii kimse Füruzan gibi bir sinema izleyicisi olamaz. Sonra başka tanıdıklar çıkıyor karşıma. Zaten festival boyunca herkes tanıdık, her yüz tanıdık. Ortak bir dostluk var: Sinema.

İçeri girdiğimde arada Fürüzan'ı nerede bulacağımı biliyorum. En arka sırada. Filmleri hep ordan izliyor. Emek'te, Fitaş'ta hatta öncekí yıllardan anımsıyorum, Gazi'de de. Bir tek Atlas'ta en arka sırada oturmuyor.

4 Nisan

Şenliğin dördüncü günü ve yine Emek'teyim. *Karşıdakiler* adlı bir İspanyol-Fransız ortak yapımını izliyoruz. 1930'larda bir Türk Konsolos'un Batum'da başından geçen olaylar.

Füsun Demirel, Nurettin Şen, Uğur Kökden arada konuşuyoruz: kimse filmden memnun değil. Niye seçtiğimizi birbirimize anlatıyoruz. Babam ve ailesi o yıllarda Batum'dan Trabzon'a geçiyorlar. Bütün çocukluğum bu öykülerle, acıların ve güçlüklerin yaşandığı serüvenin anlatılmasıyla geçmişti. Bana anlatılan Batum'dan eser bulamıyorum. Film oldukça kötü. Üstelik George Simenon'nun bir romanından uyarlama. Bir taşra kasabasında geçiyor sanki. Bir aşk entrikası ama bağlantılar eksik, inandırcı olamıyor.

5 Nisan

Robert Altman'ın *Nashville*'i Amerikan toplumunun sert bir eleştirisi. Birçok sahnenin daha sonra aynen çekildiğini görmek olanaklı.

Altman'ın daha sonraki ulaştığı ustalığının müjdesini filmin hemen her karesinde duyumsuyorsunuz. Acımasız politikacılar, müzik sektörünün Amerikan toplumuna etkisi ve şöhret olmak isteyen gençler. Aslında belki de Amerika koskoca teknolojik bir taşra...

6 Nisan / Scola ve Ayrıntılar Yumağı

Ettore Scola filmi her zaman ayrıntıların estetiğiyle doludur. *Yaşamımın En Güzel Akşamı*, güzel bir kadının peşinden giden tipik bir İtalyan orta sınıf işadamının başına gelenler, bir ahlak değerleri çatışması halinde verilmiş. İsviçre'de arabası bozulduğu için bir şatoya sığınan adam, şatoda yaşayan eski emekli olmuş adalet üyesi yaşlı insanların "hukuk" oyununa katılır. Zaman zaman oyunun gerçek olup olmadığından kuşku duyar ve yaşamına ilişkin endişelenip bazen de korkar. Sabah, şatonun aslında turistlik özel bir otel hizmeti verdiğini anlayınca oyun onun için daha da komikleşir. Ama sonra, rastlantı onu bir ölüme götürür. Başta peşine düştüğü ve şatoda hizmetçi olarak çalışan motorsikletli kızın ardından yarışırcasına arabasını sürer ve bir an güneş ışığından dolayı önünü göremez ve arabasıyla uçuruma yuvarlanır. Yani ölüm. Bir an acaba oyun gereği adama biçilen ölüm cezasının uygulanıp uygulanmadığını sorduruyor... Adalet, sistem ve günlük yaşamımıza ilişkin ince eleştirilerle dolu bir ayrıntılar yumağı.

İkinci filmin adı *Bir Kez Yaşanır*. Bir Peru filmi ve Aydınlık Yol militanları ile milis kuvvetlerinin dağlarda çatışmasını, devrimci eylemler ve karşı eylemleri içeriyor. Bir yandan da o çatışmanın ortasında birçok şeyden habersiz dağ köylülerinin dramını izliyoruz. Köylüler ne gerillalara yaranıyor ne de askerlere. Film başarılı değil, ancak tanıdık gelen çok şey var...

7 Nisan / Hazır Çocuk Moretti

Bu kez Fitaş -1'deyim. Emek'ten başka bir yerde film izlemekten keyif almıyorum. Küçük, dar ve havasız salonlar. *İhtiras Labirenti* bir Almadovar filmi, ortadoğu ülkelerinden birinin eşcinsel olan prensi ile "seks" düşkünü şarkıcı genç bir kadın birbirlerine sıradışı bir biçimde âşık olurlar. Prensin peşindeki onu kaçırmak isteyen militanlar, bir yandan onu ülkesine geri götürecek hoş bir kadın, öte yanda şarkıcı kızın kimliğine girmek isteyen ortakatman bir başka genç kız ve onun babasıyla olan sorunları, bir yığın benzer sorunlar, komik çatışmalar ve entrikalar, yine Almadovar'ın hızlı alaycı bakışıyla ve oldukça matrak bir biçimde, "kiç" atmosferi yaratılarak ve bu atmosfer içinde "kiç"i "tersinmeci" bir eleştiriyle veriyor. Çıkışta Aziz Çalışlar ile Pia'ya gidiyoruz.

Pia yeni açıldı. Bekar Sokağı'nda. AFA Kitabeviyle aynı sokakta. İstiklal Caddesi oldukça renkli bir kimliğe büründü. Pia oldukça temiz bir yer. Bir dostunuzla oturup konuşacağınız bir yer, Kaktüs gibi, Gramofon gibi.

Aziz Çalışlar ile sendikanın basında da yer alan, para sorununu konuşuyoruz. Oldukça rahatsız edici bir durum. TYS'nin yöneticileri henüz bize bir açıklama yapmadı. Olacak iş değil; Ataol Behramoğlu'na bir ara bu işi sormalıyım.

Aziz Çalışlar "Arif saati"ni (Çiçek bar) bekliyor, ben *Sevgili Günlük*'e yol alıyorum. Ne yazık ki, yine Fitaş- 1'de. *Sevgili Günlük* Nanni Moretti'nin son filmi. Hareketli, espirili, keyifle izlenen bir film. Nanni Moretti kendi günlüğünü oldukça hoş bir biçimde çekmiş. Filmde üç öykü var. Birinci ve ikinci öykülerde gülüyoruz. "Vespamda" ve "Ada".

Birincisinde, Moretti'yi Vespa'sının üzerinde, —ki bir zamanların süksesiydi— görüyoruz. Sokaklar ve eski binalar, yitmekte olan değer yargıları, motoruyla Roma'da yaptığı keşfin aktarımında yer alı-

yor. İkincisi adalarla ilgili bir öykü. Bir arkadaşıyla birlikte adalara çalışmaya gider. Arkadaşı Joyce'un *Ulysseis*'i üzerine çalışacak, o ise günlüğü tutmaya devam edecek. Ne var ki münzevi bir hayatı seçen arkadaşı sonunda televizyonlardaki beyaz dizi tiryakiliğine yenik düşer!

Komik olan her zaman komiktir. Nitekim üçüncü öykü de böyle. Basından Moretti'nin kanser olduğunu öğrenmiştik. Ama bir yıl sonra teşhiş konması da komik bir durum biçimiyle bize sunuluyor. Aslında oldukça da hüzünleniyoruz.

İki güzel film izledikten sonra, *Hamlet*'i daha önce gördüğüm için üçüncü seçimimi *Katil* adlı bir Rus filminden yana yapıyorum. Konusu ilginç gelmişti. Hami Çağdaş ile film çıkışı söylenip duruyoruz. Film oldukça kötüydü. Her şeyin birbirine karıştığı, mistik bir havanın olduğu ama ne için olduğu pek bilinmeyen bir film. Bir Rus yönetmenin güya psikolojisi işleniyor! İki güzel filmden sonra niye böyle bir şey yaptım...

8 Nisan

Bu festivalde hep ceketle dolaşıyorum. İstanbul'da yıllardır ceketle dolaşmaya hasret kaldık. Baharda. Çünkü havalar tam ısınır, siz ceket giymeye başlarsınız derken sıcaklık birden artar ve on gün önce az gelen ceketiniz fazla gelmeye başlar. Havalar tuhaf, bir de artık gençler ceket giymiyor, var olan değerler yitip gidiyor. Neyse *Woyzeck*'teyiz: siyah beyaz çekilmiş 1994 Macaristan yapımı Janos Szasz'ın yönettiği bir Bühner uyarlaması. Yabancılaşma ve otorite eleştirisi tematik-ekseninde ezilmiş küçük adamın aşkı yer alıyor. (Bu tür filmleri tanımlamak çok güç.) *Woyzeck* gibi filmler ne yazık ki piyasaya gelmez. Umalım gelsin. Bir televizyon kanalı geç bir saatte de olsa gösterebilse. Bu tür sanatsal filmler kaçırılmamalı. Woyzeck'i oynayan Lajos Kovacs olağanüstü bir oyun çıkarıyor.

Bu yıl eskisi gibi değil. Günde bir ya da iki film izliyorum; bir tek dün üç film izledim ve pişman oldum. Öyle çarpıcı filmlerin sayısı da fazla değil. Tabii ki, "Sinema'nın Yüzüncü Yılı" bölümünü saymıyorum. O bölümde gerçekten başyapıtlar var. Onların çoğunu gördüğüm için doğal olarak yeni filmler görmek istiyorum.

9 Nisan / On Yıl Önce

Bu gün yalnızca kısa metrajlı iki film izliyorum. *Felemenk Usta* ve *Islak*. Erotik filmler bölümünde yer alıyor. İkisinde de hoş bir atmosfer yaratılmış. Ama görmesek de olurdu hani. Aslında bir haftanın sonu ve biraz yoruluyorum. Geçen gün bir film çıkışı Kemal Özer ve eşi Georgina ile karşılaşmıştım. Artık fazla filme gidemediğimi söylemiştim. Kemal Özer "Sen de yaşlanıyorsun" demişti. Ehh kırk olduk. Bu günlüklere başladığım yıl, "Varlık"ı Kemal Özer yönetiyordu. Sinema günlüklerimi de yıllarca dergide yayınladı. On yıl ne çabuk geçmiş.

On yıl önceki, "Sinema Günleri"ni —o zaman adı böyleydi— anımsıyorum. Yani bu günlüklerin başladığı 1986 yılını. İlk hafta çeşitli nedenlerden hiçbir film izleyememiştim. İkinci haftanın başı pazartesi günü Emek'teydim ve *Kaplumbağa Günçesi*'ni izlemiştim. Dün gibi ama, aradan on yıl geçmiş.*

10 Nisan

Her ne kadar arkadaşlarımca boş gezenin boş kalfasıysam, yine de işler yoğun; bir yandan işleri kotarıyorum bir yandan filmlere koşuyorum: *Tango* bir Fransız filmi. Oldukça hoş bir film. Erkeklerin kadınlara bakışlarını, eleştirel ve de gırgır geçerek veriyor. İnce espirilerle dolu. Erkeğin kadınsız yapamayacağını, aslında, arada diyalek-

* Aslında o yıl ilk izlediğim film *Resmi Tarih*'miş ve günlerden cumartesiymiş.

tik ve doğanın gereği olan bir ilişki olduğunu vurguluyor yönetmen. Her türlü geçimsizliğe ve tuhaflıklara rağmen. Philippe Noiret'den mükemmel bir oyun.

11 Nisan

Bir salı. Salı günleri benim Cağaloğlu günüm. Özgür'e, Cumhuriyet'e uğruyorum. Eskiden AFA'ya da uğruyordum ama AFA şimdi İstiklal Caddesi'nde. Handan Şenköken ile konuşuyoruz; her haftaki sohbet. Sonra Özgür'e uğruyorum. Yönettiğim diziden ilginç bir kitap çıkacak *Lalo'nun Tutkusu.* Aykut Derman çevirmişti. Kitap henüz matbaadan gelmemiş. 45 yaşındaki bir adamla 13 yaşındaki bir kızın ilişkisi. Erotik bölümlerle dolu. İlginç bir roman.

Arzunun Kanunu'na yetişiyorum. Pedro Almodovar'ın ilk filmlerinden. Filmin hümanist bir yanı var. Yine eşcinsel bir öykü. Almodovar bu filminde henüz söylemini bulamamış. Alay ile duygusal söylem karşıtlık oluşturacak bir konumda.

Kimse Beni Sevmiyor, bir kadın filmi. Dört kadın —üçünün erkeklerle ciddi sorunları vardır— bir münibüse atlayıp ani bir kararla birdenbire ilginç bir yolculuğa çıkarlar ve Fransa'nın güneyine doğru giderler. Sorunları, ince bir komiklikle veriliyor.

İstiklal Caddesi bu yıl çok hoş oldu. Film çıkışı bir yerlere gidip bir iki kadeh içip, hoş bir söyleşiden sonra günü keyifle bitirebiliyorsunuz. Tabii ki paranız oranında. Burası Türkiye, yaşamak oldukça pahalı.

12 Nisan

Bir arkadaşımın önerisiyle *Sarayın Sessizliği*'ne gidiyorum. Fransız altyapısıyla çekilmiş bir Tunus filmi. Bu yıl doğu, üçüncü dünya

filmlerine gitmeyecektim. Öyle bir karar almıştım; Doğu'nun o günlük yaşamdaki sabır felsefesine artık kolay kolay dayanamıyorum. Bir de Japonlara kızıyorum. Geleneklerini birazcık ucuza satlılar gibi...

Neyse filmi izledikten sonra iyi ki gelmişim diyorum. Arkaplanında Tunus'un politik yapısının imlendiği, krala yakın bir prensin sarayındaki olup bitenler. Erkeklerin hizmetçi kızlarla kurdukları ilişkiler,. Mutfaktakiler ile yukardakilerin sessiz çatışması ve bu ortamda büyüyen genç bir kız ve sorunları. Aslında herkes genç kızın, prensin gayri meşru çocuğu olduğunu biliyor ama kimse bunu açıklayamıyor. Onun yeri annesinin yanında: mutfakta. Oldukça güzel resimler ve çok iyi bir oyunculuk. Aksayan hiçbir yan yok, güzel bir film izlemenin keyfini taşıyorum. Bir arkadaşıma çıkışta bu filmin birinci olabileceğini söylüyorum. Gerçi Hal Hartley'nin *Amatör*'ü de yarışma bölümünde. Henüz görmedik ama, kulislerde adı geçiyor.

13 Nisan / Bir Sinema Şöleni

Yine bir Scola filmi, *Aile*. Bir şölen. Daha önce filmi izleyememiştim. (Ustalara Saygı bölümünde yer alıyor.) Bir İtalyan ailesinin, aynı evde geçen 1907'den 1987'ye kadar uzanan serüveni: Carlo'nun vaftiz töreninden ta 80. yaşına kadar geçen bir dönem. Neredeyse bir asır. Ve Carlo bu süre boyunca evini hiç terk etmiyor; hep o evde yaşıyor. Başka bir eve, başka bir kente taşınmıyor. Aynı kentte ve aynı evde sürdürüyor öyküsünü. Âşık oluyor, sevgilisiyle gidemiyor. Savaş çıkıyor, faşist yönetim geliyor; o evde. Tarih, edebiyat, yazmak ve de ailesi onun dünyası. Ancak değer yargıları süratle değişiyor. Çocukları, torunları gelenekten ve aileden dolayısıyla evden kopuyor. Dışarı vurulmayan, gururla ve sabırla katlanılan acılar; yaşanmamış aşklar ve yalnızlıklar.

Arada, Zeki Ökten ile sohbet ediyoruz. Bu yılki festivalde "çok parlak" filmlerin olmadığından söz ediyorum. Zeki Ökten, bunun bir dönem olduğunu; bizde de benzer bir şekilde geliştiğini; yönetmenlerin iki-üç yıllık sürelerle hazırlandığını söylüyor.

Film çıkışında başka bir film görmek istemiyorum. Yalnız kalmak istiyorum, yalnız ve kendi kendime. Çünkü: filmde geçmişimi, şimdimi ve geleceğimi gördüm. Belki de benim gibi başkaları da gördü. Özcesi yaşama dair bir senfoni izledik...

14 Nisan

Sevda Yazı Polonyalı yönetmen Feliks Falk'ın çektiği bir ortak yapım... Yine bir Çehov izliyoruz. Yumuşak bir anlatımla bir aşk üçgenine tanık oluyoruz. Gözlerimdeki bir-iki damlayı engellemem çok güç. Birer tablo kimliğindeki doğal manzaralar, gölün kendinden emin gururlu durgunluğu, güneşin hüzün saçan batışı bizi doğaya doğru sürüklüyor.

Filmi devam ettirircesine, bir arkadaşımla Fethi Paşa korusuna gidiyoruz bir akşam vakti. Güneş kırılıyor. Boğaz ayaklarımızın altında. İstanbul'un en güzel yerlerinden biridir Fethi Paşa korusu. Yeşilliğin içinde yukarıya doğru çıkarken, zaman zaman başınızı çevirdiğinizde Boğaz'ı görürsünüz. Tabii gözlerinizi karşıki beton yığınından kaçıracaksınız. Zaten orada dolaşırken, Boğaz da ayaklarınızın altındayken, karşıki beton yığınına pek kafayı takmıyorsunuz. Hatta Dolmabahçe Sarayını, Çırağan Sarayını ve Topkapı Sarayını görüp, çevrelerindeki "tuhaf"lığa aldırmadan keyif alıyorsunuz. Boğaz ayaklarımızın altındayken, güneş kırmızı bir top gibi suya düşüyor ve biz Ahmet Rasim'i anıştırırcasına kahvelerimizi sade içiyoruz.

15 Nisan

Sıradan Erkeklerin —ki muhteşem bir filmdi— yönetmeni Hal Hartley'in *Amatör*'ündeyim. Sabah Pamukbank'ın şiir yarışmasının jüri toplantısı vardı. Konur Ertop ve Dernek yöneticisi Güzin Hanımla şiirleri değerlendirip karara vardıktan sonra. Konur Ertop "Hadi bakalım Selahattin Hilav'ı anacağız" diyerek sabah sabah geçen yıl da gittiğimiz Mecidiyeköyde'ki bir meyhaneye götürüyor. Orada bir kadeh bir şey içip filme koşuyorum, çünkü bilet bulma şansım çok az oluyor vakit geçince. Neyse son anlarda bir yer buluyorum.

Önceki filmi kadar başarılı değil, ama filmi beğeniyorum. Amerikan sinemasının bir başka yüzünü temsil ediyor. Isabelle Huppert, Martin Donovan gayet iyi bir oyunculuk gösteriyorlar. Zaten çoğu, önceki filminin oyuncuları. Yine çok bilinmeyenli bir denklem. İz süren bir entrika, ama o çok önemli değil; önemli olan, yaşamın kendi kendini üretmesi. Ortada bir yaşam var ve biz onu yaşıyoruz. (Belkide yaşadığımız zaman "yaşam" oluyor.) Kimliğimiz beli olsa da olmasa da. Nitekim Thomas (Donovan) bir düşme sonucu hafızasını yitirmiş ve hiçbir şey anımsamıyor. Rastlantısal olarak karşılaştığı, Tanrı'nın kendisine henüz belirlenmemiş bir görev verdiğine inanan ve porna dergilere kısa öyküler yazarak yaşamını kazanan Isabelle ile birlikte, —sonra karısı da karışıyor— birtakım karışık olaylar sonrasında polisten kaçarak bir manastıra sığınıyorlar. (Ama artık sevişecekler.) Dışarda kalan arabayı manastırın bahçesine almak için giden Thomas'a Isabelle başka birine ait olan silahı veriyor. Son sahne olduğu gibi Godard'a bir gönderme. Ve kapıyı açtığında kız sesleniyor, arkasını dönüyor, polis yığınını göremiyor ve vuruluyor. Klasik sinema değerlerini altüst eden, çizgi dışı *Serseri Âşıklar* filmine yapılan bu gönderme oldukça anlamlı.

Hal Hartley hayranları biraz hayal kırıklığına uğruyorlarsa da ben filmi beğeniyorum; ne var ki birincilik için *Sarayın Sessizliği*'ne daha çok şans tanıyorum. Jüri toplantıdayken, Cumhuriyet'e telefon et-

miştim. Cumhur Cambazoğlu ile konuşmuştum, birinciliği alan film belli oldu mu diye. Cumhur, *Zeytinliklerin Altında*'nın da adının geçtiğini söylemişti.

Gece kapanış, ödüller açıklanıyor. Birinci, birçoklarının tahmin ettiği gibi Sarayın Sessizliği. İyi bir seçim...

16 Nisan

Festivalin son günü. Bir festival daha bitiyor. Son filmi Nanni Moretti'den izleyeceğiz: *Kızıl Güvercin*. Araba kazası sonunda hafızasını yitirmiş, sonra düzelmiş Komünist Partili bir politikacının bir sutopu karşılaşmasında, iç döküşleri anlatılıyor. Bir kimlik sorgulaması; ama oldukça matrak bir biçimde sergileniyor. Filmde yaşamın değil de kendi gerçekliğini kurarak anlatması Moretti'nin en belirgin özelliklerinden biri. Bir yandan da Doktor Jivago oynuyor havuzun yanındaki büfenin televizyonunda. Politikacı Michele'i (Moretti'yi) bir yanda havuzda top oynarken, havuzun dışında bir gazeteciyle söyleşirken, bir başka yerde kızıyla konuşurken, —geriye dönüşlerle— daha önce çıktığı bir televizyon progaramında, politikayla, kimlik sorunuyla çok hoş dalga geçerek izliyoruz. Arada Turgut Çeviker, biz böylesine sorgulayabilsek diyor. Evet bizim de sorgulayacağımız günler, hem özgürlük açısından hem ahlaki açıdan gelecek herhalde...

Çünkü kutsal olan insanların ya da liderlerin ya da partilerin ya da devletlerin kendileri değil. Kutsal olan sizin içinizdeki, insancıllık, yaratım, belki de aşk...

Bir festival daha bitti. Güzel bir filmle bitirmek hem de Emek'te bitirmek bence en doğrusu. Onat Kutlar'ı anarcasına Marmara Oteli'nin pastanesinde son festival içkimizi yudumluyoruz...

Devamı....

Hayallerim uykusuz gecelerimdi
Rüyalarım biletsiz sinemalarım

Televizyonda "Sinema Günleri"

Henüz özel sektöre geçmemiş televizyonumuz, sinema sanatına son zamanlarda önem veriyor ve tek-tük üstün yapımlar izletiyorsa da ABD yapımı filmler hep birinci sırada yer alıyor. Örneğin 19-25 Mayıs haftasının yabancı filmlerinin hepsi ABD yapımı. Bu durum yalnızca sözü geçen haftaya özgü değil. TV'nin ABD yapımı filmleri sevdiği çok açık.

Amerikan sinemasını yok saymak, yadsımak değil niyetim. Bu ülkenin günümüz dünya sinemasında çok önemli bir yeri olduğunu kabul etmemek mümkün değil. Ama yine de, TV sinema sanatında da neden bu kadar Amerikancı? *(Seçiş* de ayrı bir konu.)

Bence TV, dünya sinemasının belli başlı örneklerini izletmeli. Özellikle de şu günlerde, yeni izlediğimiz Sinema Günleri'nin yoğunluğuyla yarışmalı. Ne var ki etkinliğin çok çok gerisinde kalıyor. Üstelik kırpmalar da cabası.

TV'nin Sinema Günleri'ne yaklaşımı da doğrusu oldukça ilginç. Hazırladığı izlencede, sinema sanatına olan ilgisinin niteliğini açıkça ortaya koydu.

•Sinema Günleri'ni önceden tanıtıp kitleleri bu etkinliğe yönlendireceği yerde, şenlikten bir ay sonra "tanıtıcı" bir film getirdi ekranlarımıza.

• Hadi buna "evet" dedik. Birkaç tane önemli söyleşinin dışında, izlence, Kültür ve Sanat Vakfı'nı ve kimi "ünlülerimizi" tanıtan —bir ay gecikmeli— bir haber filmi niteliğini taşıyordu.

• Yaklaşık seksen filmden söz edildi. Ne var ki on tanesinin adı bile doğru dürüst geçmedi. Sinema Günleri'ndeki filmlerin nitelikleri, özellikleri, yönetmenlerin sanat eğilimleri ve tavırları aktarılmadı. Buna bağlı olarak da günümüz dünya sinemasının genel tipikliği sergilenmedi.

• Sonuç, dostlar alışverişte görsün havasıyla hazırlanmış bir izlence. Sünnet düğünü gibi "gençlik" eğlence günü izleten televizyondan da doğrusu başkası beklenmezdi.

Acaba bu izlencenin Sinema Günleri '87'ye bir yararı olur mu? İzleyici sayısını artırır mı? Bu konuda TV yetkilileri hiç merak etmesinler, bu şenliğin niteliği TV'nin "sanatsal" tavrına doğru yön almadıkça, ilgisizlik diye bir şey sözkonusu olmaz.

2-8 Haziran 1986/ Yeni Gündem

Her Yerde Pasolini

11. Uluslararası İstanbul Film Festivali, güneşli bir havayla başladı; ama, hemen ardından fırtına ve kar geldi. Bu yıl festival, tam yüz kırk filmle, özellikle Avrupa sinemasının en son ve yetkin örnekleriyle, sinemaseverlere merhaba diyor.

Hiç kuşkusuz bu yılki festivalin programına baktığımızda, öne çıkanların başında Pasolini filmleri geliyor. Tam on iki filmi ve belgesel filmleri yer alıyor. Ayrıca, Kurosawa'nın, Bergmann'ın filmleri, "Dünya Festivallerinden" ve bu yıl ilk kez yer alan, "İki Kıtanın Buluşması: 500. Yıl" dikkati çeken bölümler.

Birinci hafta en çok konuşulan, hatta tartışılan film tabii ki bir Pasolini filmiydi. Daha ilk gün Gazi Sineması'nda, *Kapat Gözlerimi* adlı film yerine, bu büyük ustanın *Salo, Sodom'un 120 Günü* adlı filminin gösterilmesi, sinemaseverleri beklemedikleri bir şok'a uğrattı. Zaten oynadığı yılarda da Avrupa'da sert eleştiriler almıştı. Bizde de tepkiler eksik kalmadı. Filmin ilk yarım saatinde, salonun üçte biri

boşalmıştı. Gerçekten de film oldukça irkiltici, rahatsız edici dahası sinir bozucuydu. Sadizmin, cinselliğin, işkencenin, pisliğin sınırları aşılmıştı. Ama, özellikle faşizm ideolojisine de bir o kadar sert bir eleştiriydi.

Pasolini'nin öteki filmleri de ilgiyle izlendi, beğenildi. Tüm sahneleri Türkiye'de Ürgüp ve çevresinde çekilen *Medea,* ilk filmi *Dilenci* ve özellikle de bir Hıristiyanlık tartışması olan *Aziz Matyas'a Göre İncil* oldukça beğeni ve izler topladı. *Aziz Matyas'a Göre İncil*'de Ortodoks kökenli tasvirlerden yola çıkarak gerçekçi bir İsa yorumu yapmıştı.

İlgiyle izlenen öteki ünlülerden biri de önceki yıllardan tanıdığımız Yunanlı yönetmen Angelopoulos'un *Leyleğin Geciken Adımı* adlı filmiydi. Açılıştaki İtalyan filmi *Uçmak İstuyorum*'un oldukça hümanist ve duyarlı bir mesajı vardı. *Bağdat Cafe*'nin yönetmeni Percy Adlon'un filmi *Kutup Çilekleri* de en çok konuşulan ve beğeni toplayan bir filmdi. Bir kadın filmi de diyebiliriz. Ama, asıl teması "bir kimlik arayışı"ydı. Alaska'da çekilen filmde yönetmen yöre doğasında egemen olan beyaz (kar) ile sonsuzluk ve hiçlik kavramlarını oldukça başarılı bir biçimde örtüştürmüştü.

21 Mart 1992 / Dünya

Festivalde İstiklal Caddesi Sinemayla Dolup Taştı

Film Festivali'nin ikinci haftasının ortasında, nihayet güneş çıktı ve hava ısındı. İstanbullu sinemaseverler, önceden nisan ayında yapılan "Sinema Günleri"ni anımsadılar. Yine İstiklal Caddesi, sinemayla dolup taştı.

İkinci haftada da Pasolini ve Bergman filmleri ilgiyle izlendi. Pasolini'nin, *Dekameron, Canterbury Öyküleri, 1001 Gece Masalları* gibi filmleri Emek'te iki seans oynamasına karşın, bilet yoktu. Öyle ki, serbest giriş kartı olanlar bile, sabah sinema salonlarına gelmelerine rağmen, bilet bulamamışlar; salonun bir köşesine geçip, adeta bir atmaca gibi, karanlığı fırsat bilerek boş buldukları koltuklara üşüşmüştüler. Bu da bir başka heyecandı. Benzer bir yığılma da Atlas'taki Bergman filmlerinde yaşandı. Hiç kuşkusuz, bu durum filmlerinin gösterim adedinin sınırlı oluşundan kaynaklanıyordu. Bir de sinema yetkilileri 21.30 seanslarının genellikle dolu geçtiğini belirttiler.

Pasolini, "*Dekameron* (İtalya), *Canterbury Öyküleri* (İngiliz) ve *1001 Gece Masalları* (Arap-Doğu) filmlerinde, her şeyden önce, öykülerin, masalların geçtiği doğal mekânı oluşturmuş. Böylece inanılmaz güzellikte mekânları bulup ortaya çıkarmış. Öyküleri, genellikle geçtiği yerlerde çekmiş. Örneğin Fas, Yemen, İran, Nepal'de, birbirinden güzel ve ilginç ve çarpıcı mekânlar bularak buralarda çekmiş. Bir başka özellik, cinselliği biraz çocukça, biraz ironik olarak işlemiş. Kostüm, takı, mask zenginlikleri de Pasolini filmlerinin önemli özelliklerinden.

Bergman'ın başyapıtı *Yaban Çilekleri* büyük bir beğeni topladı. Bergman, ölüm, yaşlılık, ihanet gibi temaları oldukça usta bir şekilde filme almış. Ünlü, akrep ve yelkovansız saatin bulunduğu rüya sahnesini de böylece görmüş olduk.

Hiç kuşkusuz festival yalnız Bergman ve Pasolini'den oluşmuyor. Ülkemize gelen Avusturalyalı Paul Cox'un *Altın Saç Örgüsü,* Hollandalı genç yönetmen Paul Ruven'in, *Kırık Bir Kalp Nasıl Sarılır* vb. filmler de öteki ilgi çeken filmler arasında yer aldı. Paul Cox, Bergman temalarını irdelerken, Paul Ruven daha çok, aşk yalnızlık temalarıyla biraz da marjinallik sorunsalına değinmiş.

Bugün festivalin yarışma sonuçları açıklanacak. Ödül alan filmler, yönetmenler vb. belli olacak. Yani, bir festivalin daha sonuna geldik. Yarın ise festivalin gerçekten son günü. Ama hemen belirtelim, görkemli bir final hazırlamış festival yetkilileri. Çünkü, Saura'nın *Ay Carmela*'sı, açılışta da gösterilen, İtalyan yönetmen Maurizio Niche'nin *Uçmak İstiyorum*'u ve ödül alan filmler yer alıyor.

28 Mart 1992 / Dünya

Perdelerden Caddelere Dökülüvermiş

Aradan bir yıl geçivermiş. Hızlı mı geçti, ağır mı geçti... Yanıt çok önemli değil. Söz konusu olan zamansa, zaman *hız*'lı geçenin adı zaten. Bizim için önemli olan, hızlı ya da ağır geçmesi değil, bir yılın bitivermesi ve yeni bir *sinema festivalinin* başlıyor olması.

Belki de bir yılın geçmesine, ömrümüzden bir yılın geçmesine ancak, böylesine güzelliklerle sevinebiliriz. Belki de böylesine güzelliklerle; evet yalnızca ve yalnızca böylesine güzelliklerle, ömrümüzden bir yıl da geçmiş olsa, coşkulanabiliriz, heyecanlanabiliriz. Çünkü, yeni bir *sinema festivali* on beş günümüzü renklendirecektir.

Ömrümüzde, gelin bunu daha da acıklı bir hale getirelim, İstanbulumuz'da bizi heyecanlandıracak meğerse ne kadar az şey kalmış. Bir sinema festivali, bir kitap fuarı, hatta bir imza, bir söyleşi günü bile bizi heyecanlandırıyorsa, yalnızca bu bizi heyecanlandırıyorsa, üzülmek mi gerekir, sevinmek mi?

Yapılanlar karşısında sevinelim mi, yoksa azlıklarından dolayı üzülelim mi? Neyse tüm bunları unutalım. Hayır, aslında unutmayalım, bilgisini kafamızın bir yerlerinde donduralım ve kendimizi İstiklal Caddesi'ne atalım.

Çünkü yeni bir sinema festivali başlıyor ve özellikle de İstiklal Caddesi'nde kokusunu duyuruyor. Yeni sinemalar, yeni yönetmenler, yeni oyuncular, yeni estetikler... Bildik yönetmenlerin yeni yapımlarına, başyapıtlara, usta oyunculuklara tanık olmak; ve çağın sanatını, yani sinemayı tümüyle duyumsayabilmek... İşte İstiklal Caddesi'nin önümüzdeki on beş günü. Bir kültür kentinin, bir kültür caddesinde olması gereken yani...

Dahası, bu kültürel coşkuyu paylaşan, bu kültürel coşku içinde olmak, o havayı birazcık da olsa solumak isteyen ya da olduğu gibi tüm benliğini bu sinema dalgasının önüne katıp sürüklenmek isteyenler. Yani, hep olduğu gibi gençler.

Kendi yaşlarını, içlerindeki devingenlikleri, festivalin coşkusuyla özdeşleştirenler. Evet, bu hiç kuşkusuz ki doğal bir özdeşleştirme. Böylece zamanın on beş gününde, kültür rüzgârından soluklanmak, kültür hazzını yaşamak.

Dahası, bir büyük koşuşturma. Bir matineden ötekine yetişme; yolda yenen sandviçler, ayaküstü tartışmalar, elele tutuşan sevgililer...

Aşkların, sevgilerin, dostukların, düşüncenin ve keyfin solunduğu bir yer İstiklal Caddesi, sinema festivalinde. Zamanın durmasının istendiği, belki de gençlerin kendilerini en özgür duyumsadıkları bir anayol. Bir serüven. Zaten insan ömrü bir serüven değil mi?

On beş gün İstanbul, tabii yalnız İstiklal Caddesi değil, sinemayla dolup taşacak. Basında, televizyonda —hadi umudumuzu yitirmeyelim— sinema konuşulacak, hele son günlerde ortalığı yarışma heyecanı saracak. Hem izleyenleri, hem de sanatçıları. Kuşkusuz sa-

natçıları fazlasıyla. Kim alacak? Kime ne ödülü verilecek? Seçici kurulun değerlendirmesi nasıl olacak?

Sonunda ise, galiba son demek yanlış, her yıl bir yenisi olabiliyorsa, biz biten bir festivalin sonunda diyelim; evet biten bir festivalin sonunda, film şeritleri uzun bir süre belleklerden çıkmayacak. Belki de yıllarca sürecek. Yeniler öncekilere eklenecek ve gerçekten yaşam bir sinema olacak.

Ya emeği geçenler. Bir yıl boyunca festivali hazırlayanlar. Büyük yorgunluklarının ardından bir yenisini hazırlamaya başlayacaklar.

İşte, on beş gün boyunca İstanbul'da, bu aşk kentinde bir bakacaksınız ki, perdelerden caddelere film şeritleri dökülüvermiş: hüznüyle, tutkusuyla, aşkıyla, acılarıyla, mutluluklarıyla, güzellikleriyle, yani yaşamın kendisiyle...

8.4.1994 / Cumhuriyet

Emek Bir "Lüks"tür

Bellki de "lüks" sözcüğü biraz garip kaçtı. Ama sözcüğün daha çok halk arasındaki yaygın kullanışıyla anlaşılmasını isterim. Hani derler ya "Tek lüksümüz falancadır, filancadır" onun gibi. Kimilerinin tek lüksü akşam eve geldikten sonra, televizyonun karşısına geçip ayaklarını bir pufun, bir taburenin vb. üzerine uzatarak televizyon izlemek, kahve içmek; ya da yemeğe kadar, birazcık dinlenmektir. İşte böylesinden bir lüks'tür...

İstanbul Film Festivali'nin Açılış gecesi *Emek*'in tehlikede olduğunu, şirketin el değiştirdiğini ve yılların Emek sinemasının belki başka bir şeye dönüşeceğini öğrenince doğrusu beynimdem vurulmuşa döndüm. Birden neşem kaçtı. Bu keyifli sinemada, İstanbullulaların nadir kalan lüks'lerinden biri olan bu tarihi sinemada artık film izleyemeyecek miydik? Ya da son kez mi, İstanbul Film Festivali açılıyordu? Bir daha Festival açılışları Emek'te yapılmayacak mıydı?

Bir sorununuz olduğunda, kibarlığıyla hemen çözmeye yönelen sinema müdürü Hikmet beyi artık bize yardım eder göremeyecek miyiz? Ya da Hikmet beyin biz İstanbullu izlerlere "iyi" şeyler sunmasını; "buyur edilmenin" keyfini bir sinema tutkunu olarak ve sinema tutkunları olarak artık yaşayamayacak mıyız?

Açılış'ın sunuşunu yapan Can Gürzap gecenin sonunda Emek'e ilişkin "tehlike"yi duyuruyordu. Gürzap'tan önce de Kültür Bakanı Fikri Sağlar bir başka konuda dikkatimizi çekmişti. Basında da yer alan sözlerinden bir yumağı şöyle: "...çöplükler kalmasın ve demokratik iradeniz çöplüklerde değil sandıklarda olsun." Bu bir başka konuydu ama, doğrusu gelecek'e ilişkin başka bir "uyarıyı" da içeriyordu. Tıpkı Gürzap'ın sözleri gibi.

Can Gürzap'ın sözlerinin ardından bir film şeridi geçti gözlerimin önünden: Yıllar önceydi. Sanıyorum atmışların başıydı. İlkokula başlayıp başlamadığımı anımsamıyorum. Emek'e ilk gelişimdi. Hala kızım Yurdun İmre Denizhan (ressam Yurdun) beni Emek'e getirmişti. Burt Lanchester'in oynadığı ünlü film Alcatras Kuşçusu'nu izlemiştik. O zaman filmden birkaç sahne aklımda kalmıştı. O sahneler ve Emek'e ilk gidişim, çocukluğumun en önemli anıları olarak belleğimde yer edivermişti. Hâlâ oradadır.

Şimdi ise, hemen hemen her İstanbullu sinemaseverin gönlünde taht kurmuş olan Emek son gösterimlerini mi yapıyor? Umarım bir formül bulunur. Bizler de alıştığımız salonun rahatlığından ve göregeldiğimiz konukseverlikten eksik kalmayız. Bu kadarcık bir lüksümüz olmasın mı?

Emek gerçekten ayrıcalıktır biz İstanbullular için. Emek'siz bir İstanbul, İstiklal Caddesi düşünmek güçtür. Hatta olanaksızdır. Sinema sanatının sunuluşundaki estetik gelenekselleşme doğrusu bir tek Emek'te kalmıştır. Her ne kadar modern sinemalar açılmışsa da —keşke daha çok açılsa—, Emek'in yeri ve konumu başkadır. Hiçbir yerde, film izlerken ruhunuz Emek'teki kadar huzurlu olamaz.

Hiçbir salonda kendinizi Emek'teki kadar "mutlu" ve güvenlikli duyumsamazsınız.

Evet, Emek gerçekten bir lüks'tür ve bu lüksü her İstanbullu yalnızca bir sinema bileti karşılığında yaşayabilir. Asıl sorun "seçmesini" bilmektedir!

İnsanın aklına ister istemez "Acaba demokrasi de mi bize lüks?" gibi bir soru geliyor. Belki kelalaka ama, seçimlerden sonra, konu az çok Beyoğlu, sinema sanatı, İstanbul falan olunca, bu soruyu sormamak olanaksız. Emek bir lüks'tür, demokrasi ise —herhalde— bir lüks değildir, olmaması gerekir. Ama sonuçta bizim hem Emek'e hem de demokrasiye gereksinmemiz vardır? Yok mudur sayın İstanbullular!

25.4. 1994 / Cumhuriyet

İstanbul'u Seviyoruz, Festivalleri Seviyoruz...

İstanbul "dünya kültür başkenti"nin en büyük adaylarından biridir. Doğu ile Batı arasında hem coğrafi olarak hem de kültürel olarak bir köprüdür. İstanbul öyle bir kenttir ki, en büyük dünya imparatorluklarına başkentlik etmiş; uğruna bir tarih yazılmıştır. Kültürel zenginliği, her ne kadar talan edilse de hâlâ bitmemiştir; bitmez.

İstanbul öyle bir kenttir ki, Boğaz, göğsündeki bir görkem nişanıdır. İstanbul öyle bir kenttir ki, yedi tepelidir ve Nâzım'ın gökyüzüne bu tepelerden baktığında yukardan bulutlar "Piraye, Piraye" diye geçer. Yahya Kemal'in ayak izleri hâlâ Bebek'teki yol kenarındadır; Aşiyan'da Tevfik Fikret'in dizeleri yamaçtan ağaçların arasından denize doğru dökülür; Tanpınar'ın o gizemli betimlemeleri her bir köşede saklıdır...

İstanbul öyle bir kenttir ki talana ve yalana karşı hâlâ direnmektedir. İstanbul güzellikler kentidir ve Festivaller İstanbul'a en *yakışandır*...

İşte bir yıl göz açıp kapayıncaya kadar geçti. Yine bir bahar geldi, havalar hafiften ısınmaya yüz tuttu, güneş kışın karamsarlığını giderircesine yükselmeye başladı. Ve bir festival mevsimi daha başladı. Kasım ayına kadar sürecek olan bir kültür rüzgârı, Uluslararası İstanbul Film Festivali ile esmeye başladı. Ardından Tiyatro, Müzik, Caz festivalleri ve sanat Bienal'in geleceği, sonunda da TÜYAP Kitap Fuarıyla dinecek olan bir kültür rüzgârı.

Gönül ister ki, bu festivaller, böylesine uluslararası kültür etkinlikleri tüm bir yıl boyunca sürsün. Doğrusu, İstanbul'a yakışan da budur. Nasıl ki İstanbul aşk kentidir, nasıl ki İstanbul kültür kentidir, nasıl ki İstanbul hep bir "başkent"tir; öylese bunu bir yıla yayarak İstanbul'un güzelliğine güzellik katmak gerekir.

Yine bahar geldi, İstikkal Caddesi yine koşuşmalara tanık. Gerçi bu yıl yüreğimizde acı var, Onat'sız bir festival yaşayacağız ama, onun sözleri hep kulaklarımızda olacak: "Sinema Bir Şenliktir".

Açılışta, kapanışta, bir basın toplantısında, kahve içerken, sinema çıkışı bir yerlerde bir duble bir şey içerken, yolda iki matine arası koşuştururken gözlerimiz hep onu arayacak. Festivalin onuncu yılı için yazdığı "Büyülü Fener" yazısında şöyle diyor:

"On yıldır her erken baharla birlikte adeta bir kış uykusundan uyanıyor bu kent. Canlanıyor, güzelleşiyor, gülümsüyor.

"Kent kıpırdıyor.

"...Şenliğin yapıldığı mart ve nisan günlerinde çiçeklenen dallar, yeşeren ağaçlarla birlikte kentin iki yakasında da bir gençlik rüzgârı esiyor, coşkulu, tutkulu, sevinçli bir hava salonların dışına taşarak her yanı kaplıyordu."

Yeni bir "Film Festivali" başladı; dünya sinemasının en güzel örneklerini görme şansımız ayağımıza kadar geldi. Kimi İstanbullu birinden ötekine koşacak, kimisi bir iki filme gidecek, kimisi cüzdanı-

na göre ayarlayacak, kimisi zamanına göre ayarlayacak ve böylece çoğumuz o genç tutkulu rüzgâra kapılıp on beş gün boyunca yedinci sanattan konuşacağız. Birbirimize gördüğümüz filmleri anlatacağız çayımızı, kahvemizi yudumlarken.

Hal Hartley'in, Paul Cox'un, Almodovar'ın, Scola'nın filmlerinden söz edeceğiz; Mikhalkov'dan, Nanni Moretti'den, Derek Jarman'dan konuşup duracağız, ilk defa izlediğimiz bir yönetmenin filmini muştulayacağız, defalarca izlediğimiz Olivier'in *Hamlet*'ini, *Korkunç İvan*'ı, *Hiroşima Sevgilim*'i bir kez daha anlatacağız. Belki de, bir kez daha *Umut*'u görmeye gideceğiz.

İki hafta içimizi gençlik rüzgârının sevinci kaplayacak. Her şeye karşın, İstiklal Caddesi'nde bir kez daha, ama bu kez yüksek sesle haykıracağız, mesela bir 18.30 çıkışında: "Biz İstanbul'u seviyoruz, biz festivalleri seviyoruz."

İki hafta boyunca çağdaş sanatın estetik rüzgârını göğüsümüze dolduracağız. Daha da gençleşeceğiz, daha da onarılacağız. İstanbul'a ve festivali kotaran herkese bir kez daha teşekkür edeceğiz.

31.4. 1995 / Cumhuriyet

Kimilerinin Yüreği Bedeninin Dışında Atar

Bazı filmler vardır ki, izlerken yüreğiniz bedeninizin dışında atar. Atar çünkü ister istemez duygusal etkisine kapıldığınız filmin kahramanının (örneğin erkek oyuncusunun) da yüreği bedeninin dışında atmaktadır. Bir insanın yüreğinin bedeninin dışında atması için bedensel bozukluğu olması değil, romantik olması gerekir. Şöyle hasından, "iflah" olmaz bir romantik...

1985'in baharında İstiklal Caddesi'nde Sinema Günleri koşuşturması içinde, bir film beni yürekten çarpıyordu: F.F. Coppola'nın *Yürekten Biri* (One From the Heart) adlı görsel şöleni. Çağdaş bir aşk "görkemi". 11 Nisan 1986 tarihli sinema günlüğüme yazdıklarımdan küçük parçalar:

...Amerikan yaşam biçiminin, özellikle orta katmanlara sunulan biçiminin acımasız bir eleştirisi... o neon lambalı, parlak ve bol ışıklı planlarıyla, arkası boş, aldatmaca bir Amerikan yaşamı olduğu ser-

gileniyor. Özellikle de motelin çatısındaki, görkemli gösterilmeye çalışılan ışıklı reklamların ardında, terk edilmiş, eski-püskü, kırık-dökük eşyaların yer alışı oldukça etkileyiciydi. Aynı şekilde, özellikle nesnelerin abartılı gösterimi de bir bakıma bu eleştirinin görsel bir parçasıydı. Yönetmen, aşk temasını eksen alarak, sınıf atlama, yaşam biçimi farklılığı gibi sorunlara eleştirel olarak giriyor ve bunu imgelerle veriyordu... genç adamın sevgilisinin tekrar kendisine dönmesi için, söylediği "şarkı" da unutulacak gibi değildi. Coppola, "iki gönül bir olunca samanlık seyran olur" demiyordu ama, aşkı aşk yapanın "yürekten sevmek" olduğunu vurguluyordu... bu film maliyetini bile kurtaramamış.

Toplumsal eleştirinin imgesel göstergelerinden biri de öykünün 4 Temmuz gününde ve masalsı, bol ışıklı, renkli bir dekor ortamında geçmesi. Toplumsal eleştiriyi bitirip, eksen konuya dönersek, yani aşka dönersek; karşımıza otuz yaşlarında iki genç insan çıkıyor: biri araba hurdacısı olan Hank ile bir seyahat acentasında çalışan Franny. Hank daha yerleşik, daha klasik bir yaşam istiyor. Çocuk istiyor, evlenmek istiyor. Bir yandan erkekliğini cinselliğinde buluyor. Franny ise daha uçucu bir yaşamın peşinde. Dünyayı dolaşmak, şarkı söylemek, dans etmek doyasıya eğlenmek istiyor.

Yukarıdaki çatışkının sonucu sevgililer arasında yaşanan bir "küs"lüğe şaşırmamak gerekir. Franny'nin gidişi sonrasında Hank bir ip cambazı genç ve güzel bir kıza (Nastassia Kinski) tutulduğunu sanıyor. Franny ise kendini şarkıcı olarak tanıtan bir garsona.

Ama aşkı yüreğinde duyan, yani yürekten seven Hank genç kızla olamıyor ve sevgilisinin peşine düşüyor. İşte biz o arayış serüveninde bir yanıyla da Amerikan toplumsal yaşamından kesitler görüyoruz. Hank sevdiği kadına, Franny'ye ulaşmak için her şeyi yapacaktır. Sahte şarkıcı ile motel odasında tam sevişeceklerken, Hank "son anda" yetişiyor. Ama Franny başka bir yaşamın başka bir serüvenin peşinde; hiç yolu yok gidecektir.

Uçağının kapısına kadar gelen Hank o berbat sesiyle şarkı bile söylüyor. *Yeter ki gitmesin...* Gözlerimden yaşlar süzülüyor, tam on yıl önce. Öyle etkileyici, öyle duygusaldı ki —çünkü yürekten seviyordu Hank—, şimdi bile gözlerim dolu dolu oluyor. Ama Franny gidecektir. Çaresiz evine dönüyor Hank, ama, evet ama bu bağlılığın bu yürekten sevmenin ödülünü almayacak mıdır? Bir süre sonra kapıda olağanüstü bedeniyle yaşamının gerçek kadınını görecektir. Kapıdaki Franny'dir.

Coppola filmi için "Stilize edilmiş, dekorlarla, renklerle, ışıklarla romantik bir aşk, kıskançlık ve cinsellik öyküsü anlatmak istiyorum" diyor. Bu romantik öyküyü bir kez daha, ne bir, kuşkusuz defalarca izlemek için yıllarca filmin kasetini arayıp durdum, ama ne çare bulamadım.

Unutulmayan filmlerden biri benim için *Yürekten Biri.* Çünkü Hank'in, bu "iflah" olmaz romantiğin yüreği bedeninin dışında atıyor. Bu bedenin kusurundan değil, aşkın büyüsünden...

Sanat Dünyası / Kış 1995

Günlükler, her bahar ayında İstiklal Caddesi'nde yaşanan koşuşturmanın, heyecanın, çoşkunun izleriyle doludur. Sinema sanatının zenginliğini içermektedir; yansıtabildiği kadarıyla...
İstanbul o bahar günlerinde başka olur. Bu başkalık günlüklerin içine sinmiştir. Zaten bu başkalık olmasaydı, günlükler de olmazdı, hiç kuşkusuz...

cadde lere...

Uluslararası İstanbul Film Festivali, hiç kuşkusuz İstanbul'un kültür incilerinden biridir. Yıllardır İstanbullular, keyifli bir koşuşturmayla dünya sinemasının önde gelen filmlerini izlemektedir... İstiklal Caddesi de festival boyunca bir kültür koşuşturmasına, özellikle de gençlerin başını çektiği hoş ve anlamlı bir telaşa tanık olur...
Gönüllü bir festival izleyicisi olan Atilla Birkiye 1986'dan beri tuttuğu günlüklerde bu tanıklığa, bu benzersiz atmosfere, yani "bir festivalin on yılına" ayna tutuyor...

ISBN 975-348-079-2
9 789753 480796